

teológia

A TARTALOMBÓL

Várkonyi Imre: **Hárminc év – Három tusrajz a felszabadulás utáni három évtizedből**

SZENTÍRÁS A MAI EMBER KEZÉBEN

VI. Pál pápa: Megújulást az Evangéliumból – Az ószövetségi jóvendölések beteljesedése – Démonhit és Szentírás – A zsoltároskönyv és a mai ember – A bibliás Jézus – Szaktudósok a Biblia értelmezéséről – Életünk igazsága – Krisztusi szeretetközösség – Kiengesztelődés a Szentírásban – Teológiai-lelkipásztori jegyzetek

„Ti hősi nemzedék vagyok!” (Centralisták visszaemlékezései)

Tarjányi Béla – Gál Ferenc – Hajdók János – Belon Gellért – Tomka Ferenc – Kaulics László – Molnár Béla és többek írásai

XI. évf. 1975/3. sz.

Teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

IX. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

1975. SZEPTEMBER

VÁRKONYI IMRE: Harminc év — Három tusrajz a felszabadulás utáni három évtizedből — — — — —	134
VI. PÁL PÁPA: Megújulás: visszatérés a forrásokhoz — — — — —	138

TANULMÁNYOK

TARJÁNYI BÉLA: Az ószövetségi jövendölések beteljesedése az Újszövetségben — — — — —	139
GÁL FERENC: Démonhit és Szentírás — — — — —	144
HAJDÓK JÁNOS: Zsoltároskönyv a mai ember kezében — — — — —	150
BELON GELLÉRT: A bibliás Jézus — — — — —	154

TÁVLATOK

Utak és megoldások (Sz. A.) — — — — —	159
---------------------------------------	-----

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Homiliavázlatok az évközi 31. vasárnaptól Advent 4. vasárnapjáig (Gál Ferenc) — — — — —	167
---	-----

FÓRUM

Az új liturgia lehetőségeiről (Tomka Ferenc) — — — — —	172
--	-----

FIGYELŐ

„Ti hősi nemzedék vagytok . . .” (Centralisták visszaemlékezései) (szm) —	175
Életünk igazsága (— z — a —) — — — — —	180
„Arról ismerjenek meg benneteket . . .” (Jn 13,35) (Tomka Ferenc) —	180

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

Tolle, lege! — Vedd és olvasd! — — — — —	187
A „kiengesztelődés” a Szentírásban (—nr.—) — — — — —	189
„Az Igazság Jézusban van” (Ef 4,21) (Kaulics László) — — — — —	190
„Ettől kezdve sokan visszavonultak Tőle . . .” (Jn 6,66) (Molnár Béla) —	191

„Legyetek az Igének cselekvői, necsak hallgatói!” (Jn 1,22)

Korunkban, melyről joggal állíthatjuk, hogy egyre több szabadságra és mélyebb humanizmusra vágyik, — az emberek éppen e fokozott vágyódás miatt mélyebben élék át mindenfajta megosztottság és szétszaggatottság terhét. Az Egyház gondoskodása nem hagyja figyelmen kívül ezeket az igényeket és segítségül régít, de mégis örökké újat nyújt napjaink vágyaktól feszülő, saját gyarlóságának keresztjét hordozó emberének: a Vigasztalások Könyvét, az Erősség Lelkétől sugallt Irást, a Bibliát. Egyházunk ma is arra törekszik, hogy a maga teljességében, felszabadító, lelkesítő, egyesítő és vigasztaló erejében tárja a ma embere elé Isten írásba foglalt Üzenetét. Azt a híradást, mely ősidők óta, szellemi-lelki vajúdások közepette, isteni megtermékenyülés és emberi munka nyomán született, él és hat ma is világunkban. A Szentírás szava régen és ma is rezonál

mindazok lelkében, akik komolyan veszik a „tolle-lege” felszólítást. Azaz: nemcsak kézbe veszik, de forgatják, olvassák is, — és felismerik benne Isten üdvösségünk felé mutató irányítását.

Az Egyház missziós küldetésének Krisztustól rendelt célja, hogy „az Úr igéje terjedjen és dicsőségre jusson” (2Tesz 3,1), hogy minden ember számára jó gyümölcsöt teremjen. — Kétségtelen, hogy ma már sokmindent jobban ismerünk a Szentírással kapcsolatban, mint régebbi korokban. Tudjuk, hogy az érlelődő és erősödő istenhit különféle kultúrák és korok szűrőjén átfolyva öltött lassan írásos formát. A palesztinai zsidóság, a diaszóra, a hellén környezet s a mindezen tényezővel összeforró különféle civilizáció egyaránt rányomta bélyegét a születő és írásos formában rögzített Szentírásra. Mindazonáltal e körülmények mellett is a Szentírás — bár emberek által rögzített — de isteni üzenet volt és marad számunkra. De ugyancsak a felsorolt körülmények váltak biztosítékává annak is, hogy az Egyház minden időben alkalmazkodni tudott Isten szavának tolmácsolásánál az egyes korok, népek és fajok kultúrájához, környezetéhez, kifejezőmódjához, nyelvéhez. Ezért tekintjük feladatunknak ma is, hogy kortársainkat buzdítsuk és segítsük: ne csak kézbe vegyék, de olvassák is és értsék meg a Bibliát. Vajon hány ember mondhatja el még az etiop férfit: „Hogyan is érthetném, hacsak valaki meg nem magyarázza?” (ApCsel 8,31)

Ismeretes, hogy a 2. Vatikáni zsinaton az ülések alatt az oltárra a Szentírásnak egy-egy értékes régi példányát helyezték. A Szentírásnak ilyen tiszteletben tartása ősi, s az Egyház megszentelt hagyományaihoz tartozik. Jelen számunkkal — őrizve és nyomatékoztva e tiszteletet — inkább azt szeretnénk elérni, hogy egyre többen „vegyék le az oltárról”, azaz: fogják kézbe, lapozzák, olvassák és egyre inkább meg is értsék a Bibliát. Már Arany-szójú szent János biztatta híveit, hogy „szerezetek magatoknak Bibliát”. Napjainkban tömegek igyekeznek megszivlelni e felszólítást. A „beszerzésen” túl azonban az Egyház többet ajánl és nyújt. Szent Ciprián szavával ma is buzdítja híveit, hogy ne csak a templomokban törekedjenek rá, hogy hallják az Isten szavát, hanem otthonukban is merüljenek el a Szentírásba, elmélkedjenek az Úr írásos törvényén, üzenetén. — Ehhez az elmélyedő olvasáshoz kívánunk az elkövetkező oldalakon némi segítséget nyújtani. Mert nem feledjük a 2. Vatikáni zsinat tanítását: az Egyház, Isten hívő népe „... mindenkor tisztelte a Szentírást, mint magát az Úr testét is, hiszen főleg a szent liturgiában szüntelenül veszi, és nyújtja a híveknek az élet kenyérét mind Isten igéjének, mind Krisztus testének asztaláról.” (Az isteni kinyilatkoztatásról, 6. fejezet)

Várkonyi Imre
HARMINC ÉV

Három tusradz a felszabadulás utáni három évtizedből

Első rajz. 1946. szept. 21—25.

A vicinális lassan dőcögött velem új állomáshelyem felé. Ez a hely főegyházmegyémnek legnagyobb plébániája. Az isteni Gondviselés úgy akarta, hogy amíg kápláni vándorutamat járom főegyházmegyémben, mindig jó plébánosokkal találkozom. Így történt ez most is. A név nem fontos. Jellemzésül csak annyit, hogy egy buzgó, tanult és sok mindent megért plébánoshoz kerültem. Az első pillanattól kezdve nagyon megszerettem és úgy érzem, hogy ő is megszeretett engem. Ennek következtében nagyon sokszor és sokat beszélgettünk különböző dolgokról. Jó lélekkel mondhatom, hogy gyűlölte a háborút, szerette a békét és mélységesen megvetette a fasizmust. Ezért számára a náciizmus és a vele szövetséges nyilasok veresége csak örömet jelentett.

Mint papi ember messzemenő jó példával járt elő beosztottjait illetően. Négy óraker kelt, öt óraker már a tempomban volt, hogy a hívek rendelkezésére álljon. Nagyon hitt a lelkipásztori munka lelkeket gyógyító és mentő erejében. Mindig és mindenben egyet értettünk, csak egyetlen kérdés volt, amit ez a jó ember egyszerűen nem tudott felfogni és minden érvelés ellenére sem tudott benne megnyugodni. Ez pedig nem volt más, mint a földreform kérdése. Amikor én az említett plébániára kerültem, a „nagy per”, amely egy évezeden keresztül folyt, már befejeződött. Magyarországon véglegesen és vissza nem fordítható módon egyszer és mindenkorra megszűnt a nagybirtokrendszer. Ezt a jó plébános sem elfogadni, sem megérteni nem tudta. Volt egy mondása, amelyen sokszor dialógizáltunk, de amelyből ő soha nem akart engedni, ez pedig így hangzott: „Magyarországon nem lehet az Egyház Földnélküli János.” Elmagyarázta, hogy miért van szüksége az Egyháznak a nagybirtokra, mi a nagybirtok célja, mennyi jó származott ebből Egyháza és hívekre egyaránt. Mint fiatal ember, tisztelettel végighallgattam és azután elmondtam érveimet. Huszonkilenc év után most újra elmondom. Az egyházi nagybirtok a maga idejében biztosan sok jót is jelentett. Nemcsak a birtok élvezőinek, hanem azoknak is, akik ezeknek a birtokoknak jövedelméből különböző formákban részesültek. A magyar katolikus Egyház életében volt olyan időszak, amikor igen sok funkciót az állam helyett az Egyház látott el. Gondolunk itt arra, hogy az Egyház különböző szintű iskolákat alapított, kórházakat, szociális intézményeket létesített és tartott fenn. De gondolnunk kell arra is, hogy kultúránknak jelentős része azokból az összegekből létesült, amelyeket ezek a földbirtokok és más pénzszerző intézmények hoztak.

A történelem azonban világosan mutatja, hogy ez az időszak Egyházunk életében egyre inkább lejár és végül már a hatalmas földbirtokok sok és súlyos terhet jelentettek. Szembe kellett néznie az Egyháznak azokkal a nincstelennel, akik ezeken a nagybirtokokon a földet túrták. Szembe kellett nézni mindazokkal, akik sóvárogtak azután, hogy részük legyen abban, amiért verejtékeznek. Nagy kár volt az is, hogy az egyházi nagybirtokokat a legtöbb helyen rosszul kezelték. De Egyházunknak szembe kellett volna néznie azokkal is, akik úgy érezték, hogy nekik az egyházi birtokokhoz jussuk van és ha nem is ténylegesen, de az anyagiakat tekintve, egyre nagyobb darabot akartak belőle kihalítani és biztosítani maguknak. Az állam viszont egyre több olyan funkciót vett át, amelyet azelőtt kizárólag az egyházak végeztek, köztük természetesen első helyen — súlyánál fogva — a mi Egyházunk. Egyre több olyan iskolát létesítettek a legmagasabb szinten is, amelyet teljes egészében az állam tartott fenn. Egymásután létesültek olyan kórházak és társadalombiztosításnak különböző formái, amelyeket az állam látott el anyagiakkal. Kulturális téren is mindinkább előtérbe került az állam irányító, sőt alkotó szerepe és ezzel természetesen bizonyos korlátok közé került az egyházak és köztük a katolikus Egyház szerepe is.

Nem tagadhatjuk, hogy már a XIX. század végéfelé, de mindenesetre a XX. század elején, több egyházi ember lelkében is megfordult a nagy kérdés, nem kellene-e elébe menni a nagy per ítéletének és nem kellene-e földreformot, magyarul a földosztást megvalósítani teljes jószándékkal és nyitott szívvel. Nem lehetett. Nem lehetett pedig azért, mert ebben a vonatkozásban az egyházak vezetői semmiképpen nem tudták magukat függetleníteni a világi főuraktól. Aki ismeri a XX. század elejének történetét és azt elfogulatlanul, a rideg tényeknek megfelelően értékeli, az tudja, hogy aki kísérletet tett arra, hogy komoly formában álljon a földreform mellé, annak éreznie kellett a többiek sújtó és elmarasztaló össze-

fogását. Ez a helyzet a jelentkező figyelmeztetések ellenére egyre több lelkipásztori problémát is okozott. Hiszen az egyházi nagybirtokok mellett az egyes községek plébánosai is éppen földjeik alapján úgynevezett virilisták voltak, akiknek a község életébe nemcsak lelki vonatkozásban volt beleszólásuk. Az ébredező magyar parasztság és méginkább a nincstelenség egyre komolyabban bíralták ezt a jelenséget. Anélkül, hogy ítéleznénk, tudnunk kell, hogy amíg egyes püspököknek komoly beleszólásuk volt abba, hogy ne a püspöki székvároson keresztül menjen egy vasúti fővonal, vagy egy vasút ne a püspöki földeket vágja ketté, úgy a helyi plébánosoknak nagy és súlyos gondot okozott földjüknék gazdasági kiaknázása, amely sokszor szemben állt az elsőrangú lelkipásztori feladatokkal. Hányszor sikerült megakadályozni egy-egy útépitést, erdőtelepítést, vagy más mezőgazdasági reformot, csupán azért, mert ez a helyi egyházi birtokra nézve esetleg kedvezőtlen következményekkel járt volna.

Mint fiatal pap sokszor vettem részt koronákon, ahol a megbeszélések jelentős része gazdasági természetű volt, szemben a felmerülő lelkipásztori kérdésekkel. A kijelölt koronai tételeket nem egyszer kész teológiai könyvekből másolták ki, gyorsan felolvasták, esetleg egy-két hozzászólás is volt és azután csupán azok a kérdések következtek, amelyek a különböző plébániák földjeinek jobb felhasználását jelentették. Kár lenne tagadni, hogy ez nagyon sok fiatal papi emberben, akik a teológián elsősorban a lelkipásztorkodásra készültek, nem éppen építő jellegű megállapításokat eredményezett.

A nagy per tehát felszabadulásunkkal eldőlt. Felosztották a nagybirtokokat, köztük az egyházi birtokokat is. 1946-ban azonban a kisebb egyházi földek még a plébániák, illetve a plébánosok birtokában voltak. Ha pontos jogi kifejezést akarnánk használni, ők voltak az úgynevezett beneficiumok élvezői. A józan lelkipásztorok érezték és tudták, hogy előbb vagy utóbb lelkipásztori munkájuknak csak akadályt fogják ezek a földek jelenteni. Ezért az igazi lelkipásztorokra egyáltalán nem hatott különösebb meglepetéssel, amikor ezeket a plébániai földeket is átadták a földet megművelő magyar népnek. Egyre inkább világossá vált, hogy nekünk — papoknak — nincs szükségünk földbirtokra ahhoz, hogy eredményes és küldetésünknek valóban megfelelő munkát tudjunk végezni a hívek között. Biztos vagyok benne, hogy sok paptestvér ma örül annak, hogy nem kell olyan gondokkal terhelnie papi életét, amely gondok igazán soha nem tartoztak a papi élethez, hanem csupán ráragódtak az évszázadok folyamán és amelyektől magunktól megszabadulni nem tudtunk. Úgy érzem, bármilyen furcsán hangzik, hálásak lehetünk magyar népünknek és a magyar népben híveinknek, hogy segítettek nekünk ezt a súlyos terhet lerakni és ráírnyítani tekintetünket újra az elsődleges és legfontosabb papi feladatokra.

Második rajz. 1958. október 28.

Három fiatal pap ült az egyik kalocsai plébánián a rádió előtt és Rómából hallgatta a híreket. XII. Pius pápa október 9-én meghalt. Önkéntelenül is úgy éreztük, hogy XII. Pius pápa halálával a katolikus Egyház életében egy korszak, nem is rövid korszak, lezárult. Persze káros lenne ma visszavetíteni az olyan profétálást, hogy ott a rádió előtt már tudtuk, hogy mi fog az elkövetkezendő időkben Egyházunk életében bekövetkezni. Az alapvető tételek addig is világosak voltak előttünk. A katolikus Egyház legbensőbb hitünk szerint Krisztustól alapított Egyház, ezért azt kell tanítania és tennie, amit Krisztus tanított és tett. Ez az egyetlen lehetősége arra, hogy Krisztus tanítását és tetteit küldetése szerint elvigye a jelenkor emberéhez is és alkalmazza azokhoz a jelenségekhez, amelyeket a mai ember a saját életében fontosnak és el nem mellőzhetőnek tart. Ez a küldetés nem könnyű. Eddig az Egyház ezt a küldetést bizonyos értelemben felülről és rendelkező formában akarta megvalósítani. Nem is tudta másképpen elképzelni jelenlétét, mint ebben a mindig és mindenben jelenlévő irányító, sőt mondhatjuk, parancsoló formában. Ahogy erről a három fiatal pap beszélt, megszólalt a rádió és bejelentette, hogy a bíborosok Angelo Giuseppe Roncalli bíborost, az eddigi velencei pátriárkát választották meg pápává, aki mint pápa a XXIII. János nevet vette fel. Gyorsan előkerestük az egyháztörténelemben azokat a lapokat, amelyeken az eddigi XXIII. Jánosnak vélt Cossa Boldizsárról volt szó, aki 1410. május 25-től 1415. május 29-ig mint ellenpápa uralkodott és akit a konstanzi zsinat tett le. Bizonyos történelmi tények egész mostanáig bizonytalananná tették, hogy nevezett pápa vagy ellenpápa volt-e? Ez a kérdés most eldőlt. Giuseppe Roncalli azzal, hogy magát XXIII. Jánosnak akarta nevezetni, a kérdést véglegesen eldöntötte. Sokakat megrendített azonban az a tény, hogy a pápa, amikor megválasztották, már 77 éves volt. Mi hárman is ott tanakodtunk, hogy vajon miért választották a bíborosok ilyen öreg embert pápává? Egyikünk ki mondta, amit később olyan sokan állítottak, hogy XXIII. János átmeneti pápa, mert a bíborosok nem tudtak egy másik személyben megállapodni. Ezt persze el lehetett volna fo-

gadni, ha a bíborosokat nem kötötték volna a pápaválasztással járó különböző megszorítások. Végül is abban állapodtunk meg, hogy az isteni Gondviselés sokkal jobban tudja, hogy miért vezette a bíborosokat Giuseppe Roncalli felé, mint három fiatal egyházmegyes pap. Ugyanakkor mégis maradt bennünk — éppen az egyháztörténelem ismerete következtében — egy bizonyos aggodalom, hogy vajon a megválasztott velencei pátriárka hány évig lesz pápa és azokban az években amíg szent Péter székében ül, mit tud tenni Isten népének, az egész Anyaszentegyháznak javára.

A tények ma már ismertek. XXIII. János pápa a maga hetvenhét évével nem tartotta magát átmeneti pápának. Hitt abban a küldetésben, amelyre őt 1958. év végén a Szentlélek Uristen éppen úgy választotta ki, mint ahogy az isteni Mester szent Pétert Krisztus első földi helytartójának, majd a pápák egymást követő sorait.

XXIII. János pápa nyilván sokakkal együtt jól látta, hogy XII. Pius pápa halálával valóban egy korszak zárult le és neki, az új pápának egy egészen más korszakot kell Egyházunk életében megnyitnia. A felismerés nem volt nehéz, de az elkezdéshez is külön megvilágosító kegyelem kellett. És ez a megvilágosító kegyelem nem késett. Ma sokszor végig-gondoljuk azt, hogy mi lett volna Egyházunkban XXIII. János pápa nélkül? Mi lett volna, ha nem kap ösztönző és megvilágosító kegyelmet arra, hogy meghirdesse a második vatikáni zsinatot. Ha nem jelent volna meg nagyjelentőségű *Pacem in terris*-enciklikája, ha egész magatartásában nem jelentkeztek volna olyan vonások, amelyek Egyházunkat a mai emberhez akarták elvezetni.

A zsinat meghirdetése a leghetetlenebb találgatásokat vonta maga után. De a Szentlélek Uristen Egyházunkban ilyen nagy művet nem emberi kívánságok és gondolatok szerint kormányoz és valósít meg. A 2. Vatikáni zsinat nem olyan eredményeket hozott, mint amilyeneket előre jósoltak. Legfőbb feladatának azt az eligazítást tartotta, amely az Egyház küldetését, lelkipásztori munkáját, mindenekelőtt az evangélium hirdetését és a kegyelmek szétszórását biztosítja a mai sokfelé lekötött ember életében. Ezért vannak, akik ma is azt mondják, hogy a 2. Vatikáni zsinat nem végzett kiemelkedő munkát és tíz évvel a zsinat után tulajdonképpen csak a liturgikus rendelkezések valósultak meg részlegesen, a többiek, — a zsinat iratai, — mind a mai napig még csak rügyekben találhatók, illetőleg hatékonyak.

Kétségtelen, hogy a zsinat utáni első évtized nem hozott látványos eredményeket. Legfeljebb olyanokat, amelyeket mi nem tartunk látványosnak. Egyházunk tanítása ugyanis a 2. Vatikáni zsinat előtt is, teljes egészében a kinyilatkoztatásra épült. Ezen a 2. Vatikáni zsinat sem változtathatót és semmilyen zsinat nem változtatható a jövőben sem. Legfeljebb arról lehet szó — és ez sem könnyű munka, — hogy a kinyilatkoztatást a legmélyebben és ugyanakkor küldetésünk legnagyobb szeretetében értelmezzük Isten népe felé. XXIII. János pápa, amikor Krisztus Egyházát korszerűvé akarta tenni, erre gondolt. Hitt az Egyház örök küldetésében. De hitt abban is, hogy másoknak is adhat az Isten megvilágosító kegyelmet, másoknál is jelentkezhet a jó, az érték, az emberség, a tisztesség és a becsület. Azt akarta, hogy az emberek egymásra találjanak a békében, és a jóakarát erejében mindig azt keressék, ami összeköti őket és nem azt, mi elválasztja. Ez a meglátás egyre kiemelkedőbb és soha el nem homályosuló az Egyház történelmében.

Mi itt hazánkban minden nap benne élünk a párbeszédben, abban, hogy nemcsak hívő emberekkel találkozunk, — benne élünk abban, hogy tisztelni kell egymást és egymás nézeteit. Tudjuk, éppen úgy, mint XXIII. János pápa, hogy emberség, igazság és becsület másoknál is lehet. Éppen ezért, mi annak ellenére, hogy a kezdet-kezdetén, ami természetes is, nem kevés zökkenővel indultunk el az új úton, aránylag nagyon rövid idő alatt találtuk meg a párbeszédnek azt az útját, amelyet immár huszonöt esztendeje járunk. Ezt az utat az ellenfordalom megtorpanása sem tudta tönkretenni és a rajta való járást bizonytalanná tenni. Amit XXIII. János pápa elkezdett, azt a maga természetének és nagy diplomáciai felkészültségének megfelelően folytatja utódja VI. Pál pápa, akit 1963. június 21-én, XXIII. János pápa halálát követően nem egészen három hét után választottak pápává. VI. Pál pápa nem egyszer bebizonyította, hogy a béke embere. Békét akar és haladást. Erről beszél nagy enciklikája: a *Populorum progressio*. Erről beszél nekünk az, hogy meglátogatta az Egyesült Nemzetek közgyűlését és ott beszédet mondott és beszédének lényegét is ezek a gondolatok jellemezték. Azóta is, amerre jár, mindig és mindenütt újra és újra elítéli a háborút, az erőszakoskodást és hirdeti a békét, az emberséget, a megértést és a haladást. Amikor Szentatyánk meghirdette a Szentévet, ezt a Szentévet a kiengesztelődés évének hirdette. Ezt a kiengesztelődést nekünk mindenképpen szolgálunk kell. Semmit sem érne és nem válna lelkünk javára semmiféle újatosság, semmiféle zárandoklat, ha nem lenne a Szentév a kiengesztelődés éve, ha nem tudnánk megbocsátani egymásnak szeretetből és ha nem értenénk meg, hogy Isten ebben az évben fel akar emelni bennünket lelki elesettségünkől és az Isten népét tisztának és szentnek akarja látni.

XXIII. János pápa nemcsak a zsinatot hirdette meg, hanem valóban minden rendelkezésére álló módon és Krisztus Egyházához méltó mértékkel kereste azt az utat, amelyen a jóakaratú emberek együtt tudnak járni. Nem volt könnyű a nagy pápa terveinek elkezdése. Miért? Természetes, hogy az Egyházban egyik napról a másikra nem törtenhet meg minden vezető lelkében az alapvető és gyökeres fordulat. Sokan voltak és vannak ma is, akik féltették és féltik az Egyházat a megújulástól és azoktól a változásoktól, amelyeket a 2. Vatikáni zsinat elkezdett és amelyeknek most tíz év múlva is természetszerűleg csak az elején vagyunk. Biztos, hogy vannak teológusok, akik jószándékuk mellett sem helyesen értelmezik az Egyház korszerűsítését. Ki csodálkozik ezen? Ugyanakkor azon sem kell csodálkoznunk, hogy vannak teológusok, akik minden korszerűsítéstől a legmesszebbmenőkig elzárkóznak, mert egyszerűen nem értik meg, hogy a Szentlélek Uristen valami újat, valami jobbat indított el az Egyházban.

XXIII. János pápa bölcsessége elindított egy olyan folyamatot is, amely a később eredményes párbeszédet hozta létre. Így a különböző szocialista államok vezetőivel is. VI. Pál pápa mélyreható bölcsességét és nagy-nagy diplomáciai tudását dicséri, hogy XXIII. János pápa 1963. június 3-án bekövetkezett halálával nem szakadtak meg ezek a helyes és mindenképpen az Egyház és a népek javát szolgáló folyamatos párbeszéd.

Egyik ilyen párbeszédnek lett az eredménye, hogy hazánkban is részleges megállapodás jött létre az Apostoli Szentsek és a Magyar Kormány arra felhatalmazott képviselői között.

Amikor hazánk felszabadulásának harmincéves évfordulóját ünnepeljük és látjuk, hogy Egyházunk az elmúlt tizenegy esztendőben milyen komoly lépést tett előre nemcsak abban, hogy a püspöki székek betöltést nyertek, hanem abban is, hogy mindig többet és jobbat tehet a magyar nép szolgálatának útján, akkor igazán hálát adhatunk a Mindenhatónak, hogy megadta nekünk a részleges megállapodás lehetőségét.

A 2. Vatikáni zsinat az Egyházat elindította a „szolgáló egyház” útján. A zsinati atyák tisztában voltak vele, hogy Krisztus országa nem ebből a világból való. Ez azt jelenti, hogy nem a földön kell hatalmat és dicsőséget szerezni, de mindig és mindenkor szolgálni kell azokat, akikhez az Egyház küldetett.

Hazánkban ez a szolgálat mindenekelőtt népünk egységének szolgálatában nyilvánul meg. Azt akarjuk, hogy népünk élete minél jobb és minél teljesebb legyen. Ebben hívő és nemhívó, — elveinek teljes megtartásával — egyetérthet. Ugyancsak azt akarjuk, hogy magyar népünk békében építhesse a maga boldog jövőjét. Ez a feladat Egyházunk számára krisztusi parancs. Mi nem lehetünk a széthúzás és a békétlenség hirdetői. Eppen ezért igazi örömmel tölti el a katolikus híveket, hogy a magyar katolikus Püspöki Kar hazánk felszabadulásának harmincadik évfordulóján egyértelmű és félre nem magyarázható eligazítást adott számunkra a munka, a hazaszeretet, az egység és a haladás útjáról.

Harminc év telt el hazánk felszabadulása óta. Nem volt mindig síma és göröngyöktől mentes ez az út. De előre vezetett és Istenünk megmutatta nekünk, hogy a választott út a hívők számára is járható. Mi ezért bizakodva nézünk az újabb évtizedek elé is. Bízunk egyházi vezetőinkben, de ugyanakkor bízunk azokban is, akik az egész magyar nép életét minden vonatkozásban még jobbra, még boldogabbá akarják tenni. Ehhez az elhatározáshoz mi a magunk helyén és a magunk erejével, bízva Isten kegyelmében, szívesen jelentkeznénk szolgálatra.

A világ éhsége humánus tetteket kíván, de ugyanakkor óhajtja az örök üdvösség Jóhírét is. Hogyan tudjuk csillapítani e Jóhír iránti éhséget, ha az Isten ajándékát nem tudjuk olyan szavakba és tettekbe önteni, amelyek megfelelnek korunk gondolkodásmódjának és emberi igényeinek? A hit régi formulái „kövekké” váltak és századunk „Kenyér” után kiált!

Alfrink bíboros

MEGÚJULÁS: VISSZATÉRÉS A FORRÁSOKHOZ

VI. Pál pápa szavai az 1973. június 27-i általános kihallgatáson

Megújulás: szép szó. A Szentév is magáévá teszi. Minden szájból lehet hallani: Megújítjuk a törvényeket, az erkölcsi magatartást, a gondolkozást, az életformát. Megújítjuk a kultúrát, a művészetet, a társadalmi struktúrát, a magatartást, az életszemléletet, a nemzetközi kapcsolatokat; még az olyan egyszerű szokásokat is, mint a divatot, a nyelvet, az írást. Azt szeretnénk, hogy minden új legyen. Mindent meg kell újítani.

Mint látjuk, ez az élet törvénye. Az élet is állandóan új: a lélegzés, a szívverés, a napok és évszakok egymásutánja, az életkor, az eredmények, az események. Minden változásban, minden mozgásban van. Ami elmúlt, az tapasztalataink múlandóságát hirdeti. A jelen sosem tesz megelégedetté. Mindig csak vágyódunk, remélünk, várjuk a jövőt. Mióta rájöttünk, hogy a földi javak és a nagyszerű vívmányok, melyekre a modern ember képes, még mindig nem kielégítőek, a haladás eszméje szinte megszállottá tesz bennünket: mindent meg kell változtatni, mindennek előbbre kell haladnia. A fejlődés kezd a szabadság törvényévé válni.

Ebben a magatartásban sok igaz és jó van. Mert erkölcsi és vallási téren is törekszünk magasabbra törni, növekedni, állandóan felfelé haladni a mindig nagyobb tökéletesség felé. Itt emlékeztetek Krisztus szavaira, „aki a tökéletesség mintaképeül magát Istent állította elének: „Legyetek tökéletesek, mint mennyei Atyátok is tökéletes” (Mt 5,48).

Az ember tele van lehetőségekkel. Nincs véges határok közé szorítva, hanem állandó ösztönzést érez magában személyiségének kiszélesítésére: „teljesen egybe fogunk nőni a fővel, Krisztussal” (Ef 4,15). A megújulás ezért az üdvrendnek is a törvénye, stílusa és történelme: „Mindaz, aki Krisztusban van, új teremtmény. A régi megszűnt, valami új valósult meg” (2Kor 5,17). *Ez az új azonban Krisztus elgondolása szerint állandóan visszajár az Isten Igéjének iskolájába* (vö. Iz 43,19; Jel 21,5). Ha ezt a szót halljuk: megújulás, és ezt várjuk is a Szentévtől, akkor ez nem újonnan feltalált tanítás, hanem új és nyomatékos rámutatás a keresztény élet alapelveire.

A Lélek frisseségre, elevenségre, fiatalságra tanít minket iskolájában, miközben mélyen átjár bennünket. A keresztény élet megújulásra hívó felszólítása mindig megismétlődik. Még sokszor kellene hallanunk a Szentév alkalmából! Azért, hogy azt a lelkiület ébressze bennünk, hogy miközben keresztény hitünk szerint élünk, sajátos módon új, igaz és a korunk drámai körülményeinek megfelelő tanúságot tegyünk. A megújulás azonban nem jelenti a nélkülözhetetlen értékek elutasítását. A megújulást nevezhetjük megváltozósnak, megtérésnek, metanojának is. Ez helyes! Az embernek azonban van egy öröksége, az élete, és erről nem mondhat le. A kereszténynek az értéke a hite, s ehhez nem lehet hűtlen. A megújulás, amiről itt beszélünk, nem következhet be ezeknek az értékeknek a feláldozása árán...

Hol találjuk a megújulásnak azt az iránymutató kritériumát, ami után annyira vágyódunk? Feleletünk bár paradoxnak hangzik, de igaz:

Térjünk vissza a forráshoz. Keressük a megújulást elsősorban az Evangéliumban!

Keressük Isten népének történetében, szentjeink életében és az Egyház tanításában, a befelé irányított kutatásban leljük meg az Isten országába vezető út kulcsát. (vö.: Bulletin des Heiligen Jahres Nr. 1. Roma, 1973 Mai—August, 55—58.)

Az Egyház mindenkor tisztelte a Szentírást, mint magát az Úr testét is... és nyújtja a híveknek az élet kenyerét mind Isten igéjének, mind Krisztus testének asztaláról... A szentírásnak kell tehát táplálnia és irányítania az egész egyházi igehirdetést, mint magát a keresztény vallást is... Akkora erő és hatékonyság van az Isten igéjében, hogy támasz és életerő az Egyháznak, hitbiztonság az Egyház fiainak, táplálék a léleknek, tiszta és örök forrása a lelki életnek... Ez világossá teszi az emberek elméjét, erősítse elhatárolásait és Isten szeretetére gyullassza szívüket.

A 2. Vatikáni zsinat: Az isteni kinyilatkoztatásról. (Dei Verbum 21.)

TANULMÁNYOK

Tarjányi Béla

AZ ÓSZÖVETSÉGI JÖVENDŐLÉSEK BETELJESÉDÉSE AZ ÚJSZÖVETSÉGBEN

Máté evangélista Jézus történetét azzal kezdi, hogy elmondja, Mária a Szentlélektől fogant, József pedig, Mária jegyese — érthető módon — értetlenül állt a tények előtt, sőt magától értetődően arra kellett gondolnia, hogy Mária hitlen volt. A problémát az Úr anygala oszlatja el, amikor megmagyarázza, hogy a gyermek a Szentlélek ereje által fogantatott. A magyarázathoz hozzáteszi az angyal: „Mindez pedig azért történt, hogy beteljesedjék, amit az Úr a próféta szavával mondott: „Íme a szűz méhében fogan és fiút szül, és Emmánuelnek fogják hívni” (Mt 1,22—23; vö. Iz 7,14).

A kérdéses izajási jövendöléssel kapcsolatban közismert probléma, hogy az ott szereplő 'almäh szó nem azt jelenti: „szűz”, hanem azt, hogy „fiatal lány”, „hajadon”¹. A zsidó nyelvben a szűzet egy másik szóval, a betuläh-val jelölik. Keresztény szentírásmagyarázók között is szép számmal vannak,² akik azt állítják, hogy az izajási szöveg a királyi ház újabb sarjának természetes módon való születését ígéri meg, ami jel lesz a király és a nép számára, hogy Isten Dávid háza mellett áll gondviselésével. Nem kell tehát félni az evilági hatalmak fenyegetésétől, az adott helyzetben Izrael és Damaszkusz támadása nem lesz végzetes Juda számára.

Igaz, a továbbiakban a próféta ismét beszél erről: „Gyermek születik nekünk, fiú adatik nekünk, s az ő vállára kerül az uralom. Így fogják hívni: Csodálatos, Tanácsadó, Erős Isten, Örök Atya, Béke Fejedelme” (9,5). Első olvasásra úgy tűnhet, hogy ezek a jelzők csak Isten Fiára, Jézusra vonatkozhatnak, de ha figyelembe vesszük, hogy abban a korban szokás volt hasonló jelzőkkel illetni a királyt — egyiptomi szövegekben találunk ehhez hasonlót — akkor azt kell állítanunk, hogy ezek a kifejezések sem mutatnak túl egyértelműen a következő király alakján. Közismert Leo Krinetzki benedekrendi szerzetes kitűnő ószövetségi bevezetője³. Szerinte⁴ a jelzők a következő judeai királyra vonatkoznak, aki a tanácsadás csodája lesz, ő az „Isten-hős” (Gott-Held) — így fordítja az „Erős Isten” kifejezést —, mert Jahve ereje nyilvánul meg benne; az Örökkévalóság Atyja, mert az ő uralma is előbbre viszi Isten végleges uralmát a földön.

Ugy tűnik tehát, hogy Izajás szövege önmagában nem elegendő ahhoz, hogy az emberek felismerjék vagy akár megsejtsék a Megváltó szűzi születését. A tények azt mutatják, hogy valóban nem is sejtették mindaddig, míg az be nem következett és nyilvánosságra nem jutott az *apostolok ígéhirdetése által*. A zsidó gondolkodástól — mint egyébként minden kor emberének gondolkodásától — annyira távol áll a szűzi születés lehetősége, hogy tudomásunk szerint soha a Krisztus előtti időkben nem vártak olyan messiást, aki nem természetes úton születnék.

Nem szükséges, hogy részletesen tárgyaljuk az összes újszövetségi helyeket, ahol a szerzők újra és újra az ószövetségi jövendölések beteljesedésére utalnak. Elég, ha röviden megemlítsük még néhányat. A gyermekgyilkossággal kapcsolatban Máté Jeremiás szövegét idézi: „Kidáltás hangzik Rómában, hangos sírás, jajgatás: Rákel siratja fiait...” (Mt 2,17—18 — Jer 31,15). Jeremiás nem a Megváltó üldözéséről jövendölt, hanem — amint ez világosan látható a következő versből a prófétánál — a fogságba hurcolt zsidók gyászáról beszélt. — Nem találjuk az Ószövetségben azt a jövendölést sem, hogy a Messiást Názáretinek fogják hívni (Mt 2,23). Amennyiben az Izajásnál szereplő nécer-vessző szóra utal, mely kihajt Dávid házának törzséből (Iz 11,1) meg kell jegyeznünk, hogy tulajdonképpen ez az értelmezés rokon az Ószövetségben gyakorta közölt népies szómagyarázatokkal.⁵ — Jézus példabeszédekben szól a próféta jövendölése szerint (Mt 13,35) — bár az említett prófétai szövegben — pontosabban a zsoltárban, hiszen az idézett szöveg a Zsoltárkönyvben található⁶, — nem a Messiás, hanem a zsoltáros beszél, tanító céllal megénekeli a választott nép elmúlt történetét.

Különösen figyelemreméltó mindaz, amit az evangélisták Jézus szenvedéstörténetével kapcsolatban az Ószövetségből idéznek. Judás elárulja Jézust, „hogy beteljesedjék az írás: Ki megosztotta kenyérem, sarkát emelte ellenem”. Az idézet a 40. zsoltárból való. Nem a

Messiás szenvedéséről, hanem a bajbajutott, mindenki által elhagyott igaznak a gyötrelmeiről szól. — Ugyanezt mondhatjuk a 21. zsoltárból vett részletre: „Elosztották ruháimat maguk között...” — A Mt 27,9 által Jeremiásnak tulajdonított szöveg egy része köztudottan Zakariástól való, ott szerepel a harminc ezüst is; Jeremiás valóban vásárol egy telket, de nem a fazekasét, és nem 30, hanem 17 ezüstért.

Végül Jézus szenvedésével kapcsolatban számos utalást találunk a szenvedő Isten Szolgájáról szóló negyedik énekre (Iz 52,13—53,12). Az evangéliumok szerint Jézusnak szenvednie kell, hiszen Izajás megjövendölte — sőt Péternek az Apostolok Cselekedeteiben elhangzó beszéde szerint az ő s z e s z e s próféták megjövendölték (3,18) — viszont a Jézus előtti időktől kezdve napjainkig, keresztények között éppennyi, mint zsidó körökben — állandó vitatéma, hogy kiről is ír Izajás: maga a prófeta-e a szenvedő szolga, esetleg a választott nép, vagy a Messiás?

De vessünk véget ennek az áttekintésnek, amely esetleg azt a látszatot keltheti bennünk, hogy kétségbevonjuk a Messiásra, Jézusra vonatkozó jövendölések jelenlétét az Ószövetségben. Távolról sem ez a célunk. Csak az, hogy a kereső értelem előtt óhatatlanul felmerülő problémákat a helyére tegyük. A felvázolt problémák ugyanis zavarba ejthetnek, megingathatják az Újszövetségbe vetett hitünket, mint ahogy nem egy racionalista kutató eljutott odáig, hogy azt állította: az apostolok, az őskeresztény közösség magyarázta bele az Ószövetségben Jézus Krisztust.

Az a meggyőződés, hogy Jézus életében, halálában és feltámadásában az Ószövetség teljesedett be, magára Jézusra vezethető vissza.⁷ Jézus világosan látta előre halálát, többször beszélt is erről tanítványainak. Nem csak azt ismételte, hogy szenvedni fog, hanem azt is hangsúlyozta, hogy ez az Atya akaratából történik. Szennednie kell: ez jelenti messiási küldetésének fontos mozzanatát. Meggyőződése, hogy ő az Isten Szolgája, akiről Izajás beszél, aki válságul adja életét sokakért: „Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és válságul adja oda életét sokakért!” — mondja Márk 10. fejezetében. A tanítványok aggodalommal telve, félelemmel követik, ő azonban elszántan megy a Jeruzsálemben rá váró halál elé (Mk 10,32,34). Az utolsó vacsora meghitt hangulatát a küszöbön álló halál tudata árnyékolja be, és az Oltároszentség szerzésével a rá váró halálra utal, ahol az ő vére, a „szövetség vére” áldozatként fog kiömleni (Mk 14,24).

Miközben utójára beszélget apostolaival, utal szenvedésének egyes mozzanataira is, melyek által az Írásoknak kell teljesedni. A 12 tanítvány egyikének árulásáról beszélve a 41. zsoltár mondatát látja beteljesedni: „Ki megosztotta kenyerem, sarkát emelte ellenem” (Jn 13,18). Különösen fontos Mk 14. fejezetének 21. verse: „Az Emberfia elhagyja a világot, amint írva van róla, de jaj annak az embernek, aki elárulja az Emberfiát!” — Az árulás tényét itt két oldalról szemlélhetjük: Az áruló részéről a legnagyobb bűn és hálátlan-ság, — mégis meg kell történnie, mert Isten üdvözítő akarata szerint történik.

Meg kell jegyeznünk, hogy az említett evangéliumi idézetek szó szerinti megfogalmazása az evangélistáktól származik, ahogyan ők emlékeztek Jézus szavaira, és ahogyan ők az ősegyházi igehirdetés során felidéztek, hirdették azokat. Lehetséges, hogy Jézus az említett helyeken nem minden esetben hivatkozott az Ószövetségre, nem tőle származik minden ószövetségi idézet, hanem az apostoloktól, akik Jézus életében és halálában beteljesedni látták az Ószövetséget. Azt azonban aligha állíthatjuk, hogy Jézus sohasem hivatkozott az Ószövetségre saját életével kapcsolatban. Aki kétségbevonja, hogy Jézus abban a tudatban élt, hogy benne beteljesedtek Isten ószövetségi ígéretei (vö. „Ma beteljesedett az Írás...”, Lk 4,21), az hamisítással vádolja az apostolokat, az apostoli igehirdetést elvágja forrásától, Jézus tanításától.

Jézus egységben élt az Atyjával, és ezért tudta, hogy mit kell tennie, de kifelé, apostolai, hallgatói felé gyakorta inkább az Ószövetségre, az Írásokra hivatkozott — mintegy argumentum ad hominem-ként felhasználva azokat, — hogy mindannak, ami vele történik, meg kell történnie, és úgy kell végbemennie, ahogyan történik. — Megmondja tanítványainak, hogy azon az éjjelen mindnyájan elfordulnak tőle, megtagadják őt. De ennek is így kell lennie, mert az Írás (Zakariás könyve) ezt mondja: „Megverem a pástort, észleled a nyáj!” (Mt 26,31 — Zak 13,7). Lk 23,37 szerint Jézus kijelenti tanítványainak, hogy most be kell teljesednie rajta, amit Izajás mondott Isten szenvedő Szolgájáról: „Gonosztevők közé számították” (Iz 53,12). Szennedése folyamán mindvégig annak tudatában cselekszik, hogy szenvedésével az Atya akaratát teljesíti. Amikor foglyul ejtik, nem ellenkezik, mert teljesednie kell az Írásnak: „Naphosszat együtt voltam veletek... mégsem fogtatok el. Az Írásnak azonban teljesednie kell” (Mk 14,49). Megtiltja a védekezést, hüvelyébe téteti a kardot, „mert különben hogyan teljesednék az Írás, amely szerint ennek így kell történnie?” (Mt 26,51—54) Iz 53,7 értelmében nem szól semmit a vádaskodásra, sem a zsidók, sem a rómaiak ítélőszéke előtt. A kereszten, az utolsó pillanatokban a gyöttrődő zsoltáros szavait

veszi ajkára: „Istenem, Istenem, miért hagytál el engem?” (Zsolt. 22,2), és a 31. zsoltár szavaival lehelte ki lelkét: „Atyám, kezeidbe ajánlom lelkemet” (6. v)

Ezekkel az utalásokkal Jézus világosan kifejezésre juttatja azt a meggyőződését, hogy *ami vele történik, mindaz Isten műve*, legyen az a legkínzóbb gyötorem is. És mihelyt feltámad, arra hívja fel az emmauzi tanítványok figyelmét, „kifejtve az Írásokat”, hogy „ezeket kellett elszenvédenie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe” (Lk 24,26).

Jézus életében, szenvedésében és halálában azért „teljesedtek” be az Írások, mert Jézus mindig következetesen teljesítette az Atya akaratát, amelyet az Atya már az Ószövetségben is felvázolt. Így tehát, függetlenül attól, hogy a megfelelő ószövetségi részek szorosan vett jövődölések (= konkrét tények, események előzetes kijelentése) voltak-e, jövődölés-sé lettek, mert megjelent valaki, aki tökéletesen azok szellemében járt az Isten felé vezető úton. Lehet, hogy Izajásnál a szenvedő Szolga nem más, mint a próféta, vagy Izrael, de messiási jövődölésnek kell tekintenünk azóta amióta tudjuk, hogy Jézus, a Messiás teljesen a szenvedő Szolga lelkületével fogadta és vállalta a szenvedést. Lehet, hogy az idézett zsoltárok szerzője nem tekintett előre a Messiás alakjára, de messiási zsoltároknak kell tartanunk, mert Jézus, a Messiás azok szavaival bélyegezte meg áruóját, azok szavaival imádkozott a kereszten. Lehet, hogy az Ószövetség különböző helyeiből nem lehetett előre kiolvasni a Messiás alakját, az Írások mégis róla beszéltek, mert ő volt az az Igaz, aki tökéletesen megvalósította mindazt, amit az Ószövetség megrajzolt, mint az Isten- és a felebaráti szeretet eszményét. Tökéletes példáját adta annak, hogyan lehet és kell felismerni és követni Isten akaratát az Isten által kezünkbe adott kinyilatkoztatás alapján.

Közismert mondás az Egyházban, hogy „novum testamentum in vetere latet, vetus testamentum in novo patet”, vagyis „az Újszövetség rejtőzik az Ó-ban, az Ószövetség feltárul az Újban”. Az Ószövetség értelme rejtőzött mindaddig, míg az Újszövetség, Krisztus fel nem tárta számunkra, keresztények számára annak értelmét. Az 'almäh — 'hajadon' szóban rejtőzött a Messiás szüzi születésének ígérete mindaddig, míg az Újszövetség be nem számolt a 'parthenosz'-nak, a Szűznek fogadásáról. A szenvedő Messiás alakja rejtőzött az Ebed Jahve dalokban mindaddig, míg a Messiás nem szenvedett, és Fülöp diakonos meg nem magyarázhatta ezt a szöveget az egyiptomi királynő szolgájának (ApCsel 9,26—35). Azok előtt még ma is rejtőzik, akik nem jutottak el Krisztushoz, az evangéliumhoz. Ők még ma is más magyarázatra várnak. De tulajdonképpen azok számára is rejtte van, akik nem annyira keresztények, hogy Krisztussal igazi barátságban éljenek, az ő útját járják. Erről ír János apostol: „Aki nem szeret, nem ismeri Istent, mert az Isten szeretet” (1Jn 4,7—8).

Ami az első nagypénteken történt Jeruzsálemben, nem csak a zsidók számára volt botrány, nem csak a pogányok számára volt érthetetlen oktalanság (1Kor 1,23), hanem — ahogyan Dibelius írja — a tanítványok számára is olyan érthetetlen és fájó volt, hogy az ezekről az eseményekről szóló beszámoló a szégyen és a gyalázat dokumentumának tűnhetett. A keresztfeszített Messiás visszataszító botrányát csak úgy lehetett feloldani, ha mindezen események miertjét világosan megfogalmazták. A többnyire zsidóból lett Krisztushívők számára csak az lehet kielégítő magyarázat, ha be tudták nekik bizonyítani, hogy Isten akaratából történt úgy minden, ahogyan történt. Isten akaratára viszont mindannyiuk előtt felismerhető volt az Ószövetségből, ahol az a sugalmazott írásokban világosan meg volt fogalmazva. Ezért igyekeznek Jézus szenvedését, sőt egész életét az ószövetségi szövegek fényében szemlélni. Nem csak arra törekcsenek, hogy Jézus szenvedéséről bebizonyítsák: mindezt Isten így akarta, hanem a szenvedéstörténet egyes konkrét mozzanatainál is állandóan utalnak az Ószövetségre, hogy az egyes események beilleszkednek az üdvösség történetébe.

Talán szembetűnhet, hogy míg az evangélisták írásaikban lépten-nyomon utalnak az Ószövetségre, hangsúlyozzák, hogy Jézus életének egyes mozzanataiban az Ószövetség különböző kijelentései beteljesedtek, addig Pál apostol, a nemzetek tanítója egyetlen egyszer sem állítja, hogy valamely ószövetségi jövődölés beteljesedett volna. Természetesen nem tagadja Jézus életének és az Ószövetségnek szoros kapcsolatát. Tanítja, hogy Jézus az Írások szerint halt meg bűneinkért (1Kor 15) és az Írások szerint támadt fel a harmadik napon. Részletekről, konkrét jövődölések beteljesedéséről sohasem beszél. Ez a magatartás érthető abból, hogy ő elsősorban a pogányok, nem zsidók apostola, akik számára nem volt bizonyító ereje a zsidó szent könyveknek.

A többi újszövetségi szerző szinte kivétel nélkül nagy súlyt helyez arra, hogy Jézus életében felfedezze és hirdesse mindazt, ami összhangban áll az Ószövetséggel. Ők közvetlenül Jézus ajkáról hallhatták az ószövetségi utalások egy részét, másrészt, mivel híveik-hallgatóik főként zsidó származásúak, vagy legalábbis távolról sem kizárólag pogányok, érthető, hogy szükségesnek tartották az Ószövetség tanúságtételét. Ha egy zsidó számára si-

került bebizonyítani, hogy Jézus élete összhangban áll az Ószövetséggel, akkor annak útja nyitva állt a keresztény hit felé.

Az apostolok gyakorlata tehát azt mutatja, hogy igehirdetésükben akkor támaszkodtak az Ószövetségre, amikor az a cél érdekében szükségesnek, hasznosnak látszott. A cél világos: hogy az emberek ismerjék meg és fogadják el Krisztust.

Az evangélisták mindamellet sok részletet figyelmen kívül hagytak, ami az Ószövetségből kapcsolatba hozható Jézus életével. De amit ők elmulasztottak, azt bőségesen pótolták az *első századok teológusai*. Az Atyák írásaiban egymást érik az ószövetségi utalások, amelyek szerintük beteljesedtek Jézusban. Elég fellapozni *Cornelius a Lapide* kommentárját hogy áttekintést kapjunk az Atyák Ószövetség-magyarázatából⁸. Túlságosan hosszúra nyúlna részletesen elemezni és bemutatni, hogy hány és hány esetben utalnak arra, ami az Ószövetségből megvalósult Jézus életében. Izelítőtül ki szeretnénk ragadni egy példát, hogy érzékelhessük, mennyire meg voltak győződve az Atyák arról, hogy Jézus élete és munkássága során beteljesedett az egész Ószövetség. Tekintsünk most el a keleti Atyáktól, akiknek nagy része tudvalevőleg az allegorikus szentírásmagyarázat híve volt, és vegyünk példánkat nyugatról. A nyugati Atyák közül kiemelnénk három jelentős egyházatyát, *Jusztinusz*t, *Irénéusz*t és *Tertullianusz*t. Ugy tűnik, mintha írásaikban szünet nélkül azon fáradoznának, hogy Jézus élettörténetének eseményeit visszavezessék az ószövetségi írásokra, azokból bizonyítva, hogy Jézus útja előre meg volt határozva Isten terveiben. Túl azokon az ószövetségi helyeken, amelyeket az Újszövetség mint beteljesedett ószövetségi jövendöléseket idéz, csupán Jézus szenvedéstörténetével kapcsolatban több mint 50 ószövetségi szöveg utalnak, amelyek beteljesedtek Jézus életében. Főként a zoltárokat idézik. Jézus a 2. zoltárban szereplő Főlkent, aki ellen a föld királyai fölkelnek. Jézus az igaz, akinek a 34. zoltár szerint a jóságát rosszal viszonozzák, akinek barátai, rokonai elfordulnak nyomorúságától (Zsolt 37,12). Jézusról beszél a 89. zoltár: „Eltaszítottad, elvetted, erősen haragszol fölkentekre. A szolgáloddal kötött szövetséget félredobtad, koronáját megaláztad. Falait mind leromboltad, romhalmazzá tetted várait. Ellenségeinek karját fölemelted, örömet szerzettél minden ellenfelének. Dicsőséges jogaát hagytad lekonyulni, trónját a földre döntötted” (39—45. vv.).

Konkrét ószövetségi utalásokat vélnek a legkülönbözőbb könyvekben felfedezni. Jézus Jeruzsálemben halt meg, mert a Második Törvénykönyv ezt írja: „A húsvéti áldozatot nem mutathatod be bármely városban azok közül, amelyeket az Úr ad neked. Arra a helyre kell menned, amelyet az Úr, a te Istened neve lakóhelyeül kiválaszt” (16,5—6). Jézust leköpdösték, meggyalázták, amint Izajás megírta: „Nem rejtettem el arcomat azoktól, akik gyaláztak és leköpdöstek” (50,6). Jézusnak fogságba kellett esni, mert a Síralmakban ezt olvassuk: „Az Úr fölkentjét fogságba ejtették” (4,20). A megkínzott, sebekkel borított Jézusról ezt írja Izajás: „Miért vörös a ruha rajtad, s öltözeted miért olyan, mint a szőlőtaposóké?” (63,2) Jézus meghal a kereszten a nap elsötétül, amint Amosz írja: „Azon a napon délben kell a napnak lenyugodnia, nappal is sötétséget borítok a földre” (8,9). El kell temetni még aznap, Mózes törvénye szerint: „Éjszakára ne maradjon holtteste a fán” (Mt 21,23). Jézus a sírban nyugszik, majd föltámad, amint a zoltáros írja: „Nyugalomra tértem és elaludtam, de ismét fölkeltem” (3,6).

Sok más helyet idézhetnénk még az egyházatyák írásaiból, de már ennyi is világosan szemlélteti, hogy az Atyák szemében az Ószövetségnek szinte minden sora Jézusról beszél. Pedig világos, hogy a legtöbb ószövetségi helynek megvolt a maga immanens, teljes értékű jelentése az ószövetségi keretben is. A zoltárok az ok nélkül üldözött igaz panaszát őrzik, a Jeruzsálembre vonatkozó szöveg a jeruzsálemi templom ószövetségi áldozataira vonatkozik, a Síralmakból idézett szöveg a Főlkent fogságával kapcsolatban egyértelműen a száműzetésbe hurcolt választott népről beszél, a nap elsötétedése jelképesen a választott népre való nehéz napokat jelzi (asszír támadás, babiloni fogság).

Mit kell mondanunk erről az Ószövetség-magyarázatról? Vajon az Atyák meghamisítják az Ószövetséget, amikor lépten-nyomon jövendölést vélnek felfedezni abban? Tévesen magyarázzák, amikor Jézus életével hozzák kapcsolatba mindazt, ami hasonlóságot mutat az evangéliumokban szereplő eseményekkel, tanítással? Nem hamisítják meg, csak *folytatják, kifejtik Jézus exegézisét*: „Vizsgáljátok az Írásokat!... Hiszen rólam írának!” (Jn 5,39) Ha egyszer Jézus tudatosan azonosította magát a Szenvadó Szolgálattal, az ószövetségi zoltárokkal, imádkozó igazakkal, akkor mindezt nem nevezhetjük belemagyarázásnak, hanem tényleges beteljesedéseknek.

Ezen az úton járt *Aquinói szent Tamás* is, a nagy középkori teológus⁹. Szent Tamás megkülönbözteti a Szentírásban a szó szerinti és a lelki értelmet (az utóbbit előképi vagy misztikus értelemmel is nevezi). A szó szerinti értelem szerinte a szentírási szöveg egyedüli értelme (sensus textus), a lelki értelem pedig a Szentírásban bennfoglalt dolgok értelme (sen-

sus rerum), más szóval az a kapcsolat, amelyet a hit felismer az ószövetségi események, személyek és intézmények között egy részről, és az üdvösség misztériuma között más részről, mely Krisztusban elérkezett, az Egyházban megvalósul, és az örök dicsőségben beteljesül. Ez a kapcsolat reális és objektív, semmi olyant nem tartalmaz, amely világosan ne lenne felismerhető a szövegekben. De amikor a Szentírás segítségével bizonyítani akarunk valamely teológiai igazságot, nem vehetjük igénybe ezt a lelki értelmezést. Bizonyító ereje csak a szöveg szerinti értelemnek van a teológiában.

Állítja, hogy a Szentírás szöveg szerinti értelme a teológia alapja, és az egész Szentírás egyetlen tárgya, témája Krisztus, akit teljességgel az Újszövetség nyilatkoztat ki. — Ami szent Tamás gyakorlatát illeti az Ószövetséggel kapcsolatban, azt látjuk, hogy rendszeresen Krisztus alakjára értelmezi a zsoltárokat, az Énekek Énekét és a prófétai szövegeket. Mindebben pontosan követi azt az utat, amelyet mutattak az Egyházatyák, az Apostolok, és végső soron maga Jézus Krisztus.

Köztudomású egyébként, hogy szent Jeromos szentírásfordítása számos helyén elárulja, hogy messiási, Jézusra alkalmazott értelemben fordít. Ilyen például a nagybetűvel írt „Deus Fortis”, „Erős Isten” kifejezés a tárgyalat izajási szövegben: nyilvánvalóan Krisztusra értelmezi az említett kifejezéseket.

Végül egy példa az újabb korból, az első magyar szentírásfordítások, szentírásfordítás-törödékek korából. A legkorábbi időkből liturgikus célokra készült szentírásfordítás töredékek maradtak fenn magyar nyelven. Ezekben minduntalan előfordul, hogy az ószövetségi szövegeket újszövetségi értelemben fordítják. Így például a Cseh kódexben (1513) négy zsoltár magyar fordítása maradt fenn: a 109., 112., 121. és a 126. zsoltár fordítása. A 109. zsoltár első sorát például így fordítja: „Monda atya isten en uramnak ihesusnak”. Ugyanígy merészséggel írja bele a zsoltárok szövegébe a Szentleket és Szűz Máriát is¹⁰.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az Ószövetségnek Krisztus misztériumára való értelmezése az Egyház állandó gyakorlata. Az Ószövetségnek sokféle magyarázata létezik ma is. Másként magyarázzák a zsidók, másként a szamaritanusok, másként a keresztények, a jehova tanúi, és van racionalista és vallástörténeti magyarázat. Mindegyik csoportnak van egy határozott alapelve, ennek fényében értékeli minden ószövetségi kijelentést, törvényt, eseményt. A vallástörténészek számára az Ószövetség is egy emberi közösség tudatának, ismereteinek kultúrájának természetes úton kifejlődött alkotása. A zsidók számára a kötelező törvények, okulásul megírt történeti emlékezések, egy eljövendő boldog messiási kor ígéretéről szóló, Istentől származó írárok. A keresztények számára a magyarázó *alapelv Krisztus alakja, élete és tanítása*. Az ő alakjának fényében szemléljük az Ószövetséget, mint az előkészületet az idők teljességére. Az Ószövetség, mint az egy örök Atyától származó kinyilatkoztatás sok igazságot előre elmond Krisztusról, akiben végleg és tökéletesen kinyilatkoztatata önmagát.

Hogy kinek van igazza? Az emberi észnek, az Ószövetség által sugalmazott, mind ez ideig beteljesületlen reményeknek, vagy a Krisztusban megnyilvánult és felismert isteni szeretetnek? A keresztények feladata, hogy Jézus útján haladva bebizonyítsák: nem tévedtek, amikor Krisztusnak hittek, mert a legjobbat választották.

Az Ószövetség keresztény értelmezése sohasem szakadt és sohasem szakadhat el Krisztustól. Minél több közös vonást fedez fel a mai teológus, a mai keresztény a két szövetség között, minél több helyen ismeri fel az ószövetségi és az újszövetségi üdvörténet közös vonásait, minél inkább látja a két szentírási rész között az egységet, annál mélyebben ismeri meg a kinyilatkoztatást, az üdvösségtörténetnek Krisztusban teljesező titkát. Hiszen — mint láttuk — maga Jézus volt az, aki hangsúlyozta az ószövetségi kinyilatkoztatás és az ő tanítása között fennálló egységet, ő maga mondta Názáretben: „Ma beteljesedett az írás...”

Jegyzetek:

- 1) Vö. Ter 24,43; Kiv 2,8; Zsolt 46,1; Én 1,3; 6,8 stb. — 2) Vö. H. Haag: *Bibellexikon*, Emmanuel címszó. — 3) Leo Krinetski: *Das Alte Testament*. I—III. Herder, 1967. — 4) II., 27—28. o. — 5) Maga a Jézus név is hasonló magyarázattal van ellátva: „Jézusnak (Megváltónak) fogod nevezni, mert ő váltja meg népét bűneitől” (Mt 1,21). — 6) Zsolt 77,2. — 7) Az alábbiakban főbb vonásokban J. Schmid gondolatmenetét követjük: *Das Evangelium nach Markus*, Regensburg, 1963. 304—308. o. — 8) Cornelius a Lapide, *Commentarii in Scripturam Sacram*, Párizs, 1854. — 9) P. Grelot, *Sens chrétien de l’Ancien Testament*, Desclée, 1962, 58. o. — 10) Benyik Gy.: *Magyar nyelvű szentírásfordítások*. Kézirat.

DÉMONHIT ÉS SZENTÍRÁS

A legtöbb mai emberre a Szentírásban a démonok, gonosz lelkek, ördögök emlegetése talán még idegenebbül hat, mint a csodák és természetfölötti jelenségek előfordulása. Egyre többen idézik Bultmann kijelentését, hogy „nem lehet a modern technikai berendezést használni és ugyanakkor a démonok létezésében hinni”. Bultmann a mítoszتانítást következetesen kiterjesztette a szellemi lényekre is, és azóta a teológusok között is újra meg újra felmerül a kérdés, hogy a sátán és angyalai nem egyszerűen csak a rossznak és a bűnnek a megszemélyesítései-e, vagyis pusztá képek és a régi előadásmód kellékei? Érdekes, hogy a jó angyalok léte sohasem foglalkoztatta annyira az emberek fantáziáját, mint az ártó szellemeké. Az angyalokat úgy tekintették, mint Isten akaratának végrehajtóit, tehát létük valamiképpen egybeesett az istenség létével. A démonokról mindig úgy látszott, hogy bizonyos önállóságot élveznek, tudatosan ártanak az emberek, azért védekezni kellett ellenük. Katolikus teológusok közül Thomas Sartory¹ és Herbert Haag² könyvei vonják kétségbe nyíltan a bukott angyalok létezését, és emlegetésüket kizárólag a régi mítikus nyelv rovására írják. Sartory könyvének igazi témája a pokol léteinek kétségbevonása, s csak mellékesen beszél a bukott angyalokról. Haag 1969-ben egy kisebb eszmefuttatásban ajánlotta, hogy a teológia „vegyen búcsút” az ördögtől, s múlt évben megjelent Teufels-
glaube c. könyvében pedig már a tudományos exegézis érveivel igyekszik igazolni tételét.

A teológiának kétségtelenül az a feladata, hogy minden oldalról tisztázza a kinyilatkoztatott tanítást. Tehát a Szentírásban is el kell határolnia a kinyilatkoztatott tartalmat és az előadás módját, illetve azokat a képeket amelyek a régi kultúrkörökből származnak. A hagyományos nézetek képviselői azonban joggal hivatkoznak arra, hogy az ilyen kérdések eldöntéséhez nem elegendő az úgynevezett tudományos exegézis. Egyrészt azért nem, mert az mindig valamilyen divatos nézetek hatása alatt áll (pl. ma a mítoszتانítás), másrészt pedig azért nem, mert a hit kérdéseiben az egyházi hagyománynak is döntő szerepe lehet, nemcsak a Szentírás szövegének. A mítoszتانítás kérdéseket vet fel a gyakorlati igehirdetésben és az egyház vallásos életében is. Amit eddig hirdettünk és vallottunk, az tévedés volt, vagy legalább is túlságosan naivan fejeztük ki a hitünket? És ha ma kétségbevonjuk a szellemi lények létét, nemcsak azért tesszük, mert a teológiában is egyre bővebb teret engedünk a természettudományos gondolkodásnak a filozófiai és a teológiai gondolkodás rovására? Mindenesetre az említett könyvekkel kapcsolatban a viták megindultak, és a jelen tanulmány erről akar némi tájékoztatást nyújtani. A Concilium 1975 márciusi számát például ilyen irányú cikkek töltötték ki.

A démonok és általában a szellemi lények létezése megtalálható a legkülönbébb népek hiedelmében. Létezésüket nem tudták tapasztalatilag bizonyítani, és olyan oksági következtetést sem alkalmazhatunk rájuk, mint amellyel Istennek, az egész lét transzcendens okának a létét igazoljuk. Eleve azonban nehéz volna állítani, hogy zárt világunkban nincs „hely” a számukra. Az mindig világos volt, hogy anyagi világunkban a lét síkján fokozatok vannak, s az ember már szellemi tevékenységgel is rendelkezik. Miért ne lehetnének tiszta szellemek, amelyek vagy akik az ember és az istenség közötti „teret” betöltik? Maga a lét mindig gazdagabb, mint amennyit megismerünk belőle. S ezt ma is kijelenthetjük. A tapasztalat háromdimenziós teret vetít elénk, de a relativitás elmélete például az időt negyedik dimenzióknak fogja fel. Riemann, Bolyai, Lobaczewski matematikai alapon azt bizonyították, hogy a sokdimenziós tér sem lehetetlen. A csillagászok beszélnek hihetetlen sűrűségű égitestekről és a világűrben felfedeztek olyan „sötét lyukakat”, amelyek minden fényt és anyagot elnyelni látszanak. Sőt hihetőnek tartják az anti-anyag-galaktikákat is, amelyekben a részecskék a fény sebességénél nagyobb gyorsasággal mozognak és a tömegük sem nulla, hanem éppen anti-tömeg, s így valamilyen egészen különös kiterjedési rendszert alkotnak. A rádióteleszkópok keresik az úrból jövő esetleges értelmes üzeneteket, s viszont a tudósok a naprendszerünket elhagyni készülő űrszondákba szintén képekbe és szimbólumokba foglalt üzeneteket helyeznek el. Tehát a mai ember sem nyugszik bele abba, hogy egyedüli utasa ennek a világégyetemnek. Amellett a vallásokban különös kiterjedést volt mindig a rossz problémája. Nemcsak magyarázatot akartak rá adni, hanem próbálták szemléltetni is. Az ártó szellemek kétségtelenül ilyen szemléltetések. Ezt a módszert követi a Biblia is. De a probléma éppen az, hogy pusztá képek-e vagy a kinyilatkoztatás ezeket a képeket használja-e fel arra, hogy létezésükről is mondjon valamit?

Általánosságban megfigyelhetjük, hogy a Szentírásban mindenütt előfordul a jó és a rossz angyalok létébe vetett hit, de sem az Ó-, sem az Újszövétség nem akar rájuk rendszeres tanítást adni. Inkább csak mellékesen említi őket, illetve feltételez valamilyen népies hitet és annak a kifejezéseit használja. Az Őszövétség emlegeti őket úgy, mint „Isten fiait”, vagyis mint az ő világhoz tartozó szellemi lényeket (Ter 6,2; Zsolt 29,1; 89,1; Jób 1,6). Vannak közöttük olyanok, akik összeházasodnak az emberek lányaival (Ter 6,2), hallunk szőröstestű szatírokról (Lev 17,7; Iz 13,21), találkozunk Azazel (Lev 16,8) vagy Lilit (Iz 34,14) nevével és olyan zsarnokkal, aki az égből hullott le, mint fényes csillag (Iz 14,12). Ezeknek a különös lényeknek a lakóhelye általában a pusztasivatag, az Istentől megátkozott vagy elhagyott hely, ahol nincs élet. De az Őszövétségnek mindig gondja van arra, hogy létüket összhangba hozza a Jahve-hittel. Ami létezik, az mind Jahve teremtménye, és ő mindent jónak alkotott. Az ártó szellemek sem függetlenek tőle, sőt inkább eszközök az ő kezében. A legrégebb könyvek is tiltják a Jahve-hittől független mágikus nézeteket és gyakorlatokat (Lev 19,31; MTörv 18,9—12).

A fogság utáni könyvekben találkozunk a „sátán” (ellenség, görögben diabolos = vádló) névvel. Zak 3,1-ben úgy jelentkezik, mint aki a főpapot vádolja Isten előtt, de eredménytelenül. Jób könyvében (1,6) az igaz ember hitét teszi próbára, de csak olyan mértékben, ahogy Isten megengedi. Az 1Krn 21,1-ben azt olvassuk, hogy „a sátán Izrael ellen fordult és rászedte Dávidot a nép megszámlálására.” Ez a rész tulajdonképpen a 2Sám 24,1-nek az átrfása, amely így szól: „Jahve haragja újra fellángolt Izrael ellen, s felingerelte Dávidot, hogy számlálja meg a népet.” A fogság után tehát már érezhető a teológiai tendencia, hogy különbséget tegyenek Isten egyeduralma és a bűnös gondolat felébredése között. Az utóbbit a sátánnak tulajdonítják. Ma egyesek ezt az új szemléletet a kulturális és politikai változásokból vezetik le. A zsidó nép ekkor a perzsa birodalomban élt, ahol a tartományok kormányzását egy főtisztviselő, a „király szeme” ellenőrizte. Ő látogatta a tartományokat, s benne a király mintegy jelen volt. Így Isten is szellemi teremtményei által ellenőrzi a földi történetet. Itt a sátán még nem kifejezetten bukott angyal, nem tartozik a többi ártó démonhoz sem, de mindenképpen a hívő ember ellensége². A Krisztus előtti II. századtól kezdve az apokrifok⁴ már a démonokat azonosítják a bukott angyalokkal, illetőleg azoknak az óriásoknak a jelkével, akik a Ter 6,2-ben említett szellemek és a földi asszonyok házasságából születtek. Jelentkezik az a felfogás is, hogy a démonok testi ártalom mellett erkölcsi kísértést is okoznak.

Béliál alakja a Kr. előtti III. századtól kezdve tűnik fel. A név jelentése valószínűleg az, hogy semmirekellő, gonosz. Ebben az időben a vallásosságot áthatja a régi dicsőség elvesztésén érzett szomorúság. A nemzeti önállóság megszűnt, próféta szó nem hallatszható, s ebből sokan arra következtettek, hogy Izrael elérkezett a végső időkhöz. Isten kiszolgáltatta a pogányoknak. A makkabeusi kor azonban felidéri azt a gondolatot, hogy Izrael megkezdte eszkatologikus harcát, amely majd Jahve napjával, az ítélettel végződik. Két tábor áll szembe egymással: a világosság fiai, vagyis Izrael és a sötétség fiai, vagyis a pogányok. Ezeknek az utóbbiaknak a vezére lesz Béliál (Náhum 2,1; Ezekiel 38,14—21). Náhum és Ezekiel még földi színeket használnak a küzdelem leírásánál, de Dánielnél (12,1—3) már kozmikus távlatok nyílnak meg. Ő utal arra is, hogy a világosság fiainak vezére Mihály főangyal (Mikael = ki olyan, mint az Isten). A kumráni iratokban is Mihály és Béliál, a világosság illetve a sötétség fiainak a vezerei⁵. Az ilyen adatok ellenére Haag a könyvében kétségbevonja, hogy a késői zsidóságban egyetemes lett volna a gonosz lelkek létének elismerése. Hivatkozik arra, hogy például Sirák, Judit, a Makkabeusok könyvei, továbbá olyan apokrifok, mint Ábrahám végrendelete, Salamon zsoltárai vagy Ezdrás 4. könyve nem beszélnek a démonokról. Ebből arra következtet, hogy a létezésük nem tartozott hozzá a vallási meggyőződéshez, és „csak a kereszténység követte el azt a hibát, hogy a zsidó legendákat hittéllé tette”⁶.

Az Újszövétség démonológiája

Amikor az apostoli egyház megfogalmazta a Jézus Krisztusról szóló tanítást, annak hátterében nemcsak az Őszövétség állt, hanem már belevegyült a hellenista világkép és kifejezésmód is. Ez meglátszik az ártó szellemek emlegetésénél is. A görögöknél a *daimon* általában istenséget, jó vagy rossz szellemet, sorsot jelentett. Xenokratész óta a filozófusok már inkább az istenek és az emberek közötti közbeeső lényeket nevezik így, s az istenek erkölcsi mentesítésére a kicsapongással vegyített kultuszokat is a démonokkal hozzák kapcsolatba. Valószínűleg innen magyarázható a korai kereszténységben az a felfogás, amely

a pogányok isteneit mindenestül azonosította a démonokkal. Sőt ennek nyomai megtalálhatók a Hetvenes fordításban is (Zsolt 94,5; Bár 4,7).

Az Újszövetségben és a keresztény felfogásban a Sátán, Beelzebul, Béliál egy személynek számít, és úgy szerepel, mint a bukott angyalok országának a fejedelme; s a démonok is azonosak a bukott angyalokkal. Ők okozzák azokat a betegségeket is, amelyekről a szenvedők exorcizmus által szabadulnak meg. Ennek az egységesítésnek jellemző példája az úgynevezett Beelzebul-vita (Mk 3,22–30; Mt 12,22–32). Viszont éppen ez a fejezet mutatja legjobban azt is, hogy Jézus semmi közelebbi kinyilatkoztatást nem akar adni a gonosz lelkekről. Megelégszik annak hangsúlyozásával, hogy ellenfeleinek vádjá ellentmondásos: Beelzebul nem adhat senkinek hatalmat arra, hogy a megszállottakat gyógyítsa, hiszen azal saját országában teremtené meg a meghasonlást. Pozitív irányban pedig azt szögezi le, hogy vele a legerősebb és legszentebb hatalom érkezett el, az Isten országa. Ezt ellenfelei abból is megérthetnék, hogy gyógyításai az emberek javát szolgálják. Aki Istennek ebben a jóságos közeledésében ördögi félrevezetést lát, az vétkezik a Szentlélek ellen, s annyira megátalkodik gonoszságában, hogy nem nyerhet bocsánatot, (Mk 3,29). Az tehát itt is és másutt is világos, hogy Jézus úgy értelmezi magát, mint akiben az emberiség megkapta a teljes megváltást. A győzelem a rossznak minden fajtája fölött biztosítva van. De minket itt az is érdekel, hogy feltételezi-e a gonosz lelkek személyes létezését, vagy egyszerűen csak korának jelképes nyelvén beszél? Az evangéliumi szövegek úgy hatnak ránk, hogy Jézus általában feltételezi személyes létüket, bár a gyógyítások leírásánál szereplő „süket lélek”, „néma lélek”, „tisztátalan lélek” emlegetése jöhet abból a népies felfogásból, amely a betegségben az ártó démonok hatását látta anélkül, hogy kimondottan a bukott angyalok befolyására gondolt volna. Jellemző, hogy Jézus az előbb említett legnagyobb erkölcsi rosszat, a Szentlélek elleni bűnt nem hozza kapcsolatba a gonosz lélekkel. Vagy legalábbis Márk nem tartja fontosnak, hogy ezt a kapcsolatot megemlítsse. János evangéliumában (8,44) azonban már ez az utalás is megtalálható: igazi atyátok nem a hívó Ábrahám, hanem „a sátán, aki gyilkos kezdettől fogva”.

Pál apostol leveleiben még világosabb az a tétel, hogy Krisztus véglegesen győzött a rossz felett: „Lefegyverezte a fejedelemségeket és hatalmasságokat, s nyilvánosan pellengérré állította őket” (Kol 2,15). De arra nem tér ki, hogy kik vagy mik ezek a hatalmasságok, s arra sem, hogy a pellengérré állítás igazában mit jelent. A Kolosszei levélben a fő téma az, hogy Krisztus „ura lett minden fejedelemségnek és hatalmasságnak” (2,10), de néha az az érzésünk, hogy ezek a szellemi tényezők közelebb állnak a „világ elemeihez”, mint a bukott angyalokhoz. Az Efezusi levélben már erősebb a hellenista értelemben vett démon és az ószövetségi sátán azonosítása. Itt már feltételezi kísértő hatásukat is: „Nem annyira a test és a vér ellen kell küzdenünk, hanem a fejedelemségek és hatalmasságok, ennek a sötét világnak a kormányzói és az égi magasságoknak a gonosz szellemei ellen” (Ef 6,11). Itt tehát a démonok már nem a szavatag lakói (Mt 12,43), hanem a levegőgömbben tébolygó szellemek. A kép a görög kozmológia közvetítő szellemeit idézi⁷.

A legtöbb általánosítással Jézus gyógyításainál találkozunk. Meg kell azonban jegyezni, hogy a szövegek nem a csodák pontos leírását akarják adni, hanem a Jézusról szóló ígéhirdetést. Ezért természetes, hogy vannak bennük kifejezések, amelyek jellemzőek annak a kornak a felfogására és kapcsolatosak a régi írónak a világról és az emberről vallott nézetével. Azon kívül az ilyen gyógyítások leírásánál kialakult egy elbeszélő séma, mint ahogy a zsidóknál már Krisztustól függetlenül is megvoltak az exorcizmusok. Néha az a benyomásunk, hogy Jézus minden megkülönböztetés nélkül csatlakozik a démonisztikus felfogáshoz, máskor viszont határozottan áttöri azt. A végső megállapítás az, hogy az evangélisták leírásában nincs következetesség. Néha megkülönböztetik a gyógyítást és az ördögűzést: pl. „Mondjátok meg annak a róknának (Heródesnek), hogy ma és holnap ördögöket űzők ki, betegeket gyógyítok” stb. (Lk 13,32). Máskor meggyógyít egy süketnémát exorcizmus nélkül (Mk 3,7 kk), ismét máskor hasonló betegeket így gyógyít: süket és néma lélek, menj ki belőle (Mk 9,25). A hordágyon eléje vitt béna embernek előbb a bűnét bocsátja meg, s utána következik a gyógyítás, és ördögűzésről ennek ellenére nincs szó (Mk 9,1–7; Lk 17–26). Az egyik szombaton egy elferdült gerincű asszonyt gyógyít meg szintén exorcizmus nélkül, viszont az evangélista a zsidókkal folytatott vitáját így idézi: Ábrahámnak ezt a lányát a sátán tizennyolc év óta kötve tartotta... Néha tehát úgy tűnik, hogy minden betegség mögött ott van a démoni hatás, viszont a vak ember esetében a tanítványok kifejezetten megkérdézték, hogy ez a betegség a bűn következménye-e, és Jézus így válaszol: „Sem ő nem vétkezett, sem a szülei, hanem inkább azért van így, hogy Isten művei megnyilvánuljanak rajta” (Jn 9,2 kk).

Mint érdekességet említhetjük meg, hogy az evangéliumokban a lepra gyógyítását soha nem említik együtt az exorcizmussal, pedig a legtisztátalanabb betegségnek számított. De

az apostoli egyház egyformán természetesnek találta, hogy Jézus testi és szellemi síkon gyógyítja az embert. Az igehirdetésben már nem az volt a cél, hogy a gyógyításokat bemutatassák, hanem az, hogy Jézust igazolják, mint Messiást. Ezért egyszer úgy hivatkoznak rá, mint orvosra: a vakok látnak, a sánták járnak, a leprások gyógyulnak (Mt 11,5), máskor viszont csak földöntúli erejét emelik ki: még a gonosz lelkek is engedelmkedtek nekünk a te neved miatt (Lk 10,17). Az apostolok a feltámadt Krisztus mellett tanúskodtak, akiben az üdvösség megvalósult, s amikor visszanyúltak nyilvános működéséhez, az ottani események már csak ezt a végső nagy igazságot illusztrálták. Ebben az összefüggésben a betegség vagy a megszállottság egyszerűen az ember gyarló és bűnös voltának a kifejezése. Szemlélteti azt, hogy az ember üdvörténeti szempontból elidegenedett Istentől és önmagától, s az üdvösség rendjében tehetetlen. Legjobban látjuk ezt a gerázai megszállott esetében, aki a pogány népek üdvrendi helyzetének a szimbóluma. De Jézus ezt a reménytelen helyzetet is orvosolja, az ördögök „légióival” is megbirkózik és tisztátalan helyre, a sertésekbe küldi őket. A kép egészen kifejező. A gonosz lélek átéli a teljes vereségét, tudja, hogy az ember fölött nincs többé hatalma, s már az is kegy számára, ha a sertésekbe költözhet (Mk 5,12).

Még egy szempont segít bennünket a Szentírás értelmezésénél. A szinoptikusok elmondják ugyan Jézus megkísértését nyilvános működése elején, de ez a kísértés nem terjedt túl azon, amit a hamis messiási eszme különben is sugallhatott. Jézus azonban nem a sátánnak üzent hadat, nem vele birkózik, hanem az embert akarja megtéríteni, hitre vezetni és Isten gyermekévé tenni. Azért jött, hogy keresse, ami elveszett és hogy a tékozló fiút hazavezesse az Atya házába. Akárhogyan értelmezzük az ördögtől való megszállottság eseteit, arról nem szabad megfeledkezni, hogy Jézus gyógyításai elsősorban ennek a hazavezetésnek a jelei. Az apostolok két okból nem tartják szükségesnek, hogy megkülönböztessék a betegséget és a megszállottságot: egyrészt azért, mert ez a megkülönböztetés az akkori világot nem érdekelte, másrészt azért, mert tudták, hogy a megváltás és az örök élet minden rosszból kiemeli az embert és a teljes boldogság részesévé teszi. A megkülönböztetést és a részletezést is csak a saját nyelvükön adhatták volna, mint pl. Pál apostol a Róm 8,38—39-ben: „Sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem eljövendők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény nem szakíthat el bennünket Isten szeretetétől, amely Jézus Krisztusban, a mi Urunkban van.” Nyilvánvaló, hogy az apostol itt a földi és szellemi erők halmozásával akar bizonyítani. Ugyanúgy nem magyarázza meg azt sem, hogy a 2Tesz 2,6-ban mit ért a „gonoszság titkán”, amely már munkálkodik a világban, s később még nyilvánvalóbb lesz az ereje, míg végül „Jézus elsöpri szája leheletével és megsemmisíti jövetelének tündöklésével.”

Az újszövetségi szerzők világképében a teremtés alá van vetve valamilyen nyomasztó tehernek: bűnnek, démonnak, sátánnak, a sötét világ fejedelmének, a gonoszság titkának. A Róm 8,20 szerint viszont csak mulandóságnak, hiábavalóságnak (mataiotos). Ebből is látszik, hogy pusztán a szövegre támaszkodó exegézis nehezen határolhatja el, milyen szerep jut itt a bukkant angyaloknak és mi folyik az emberi gyarlóságból, illetőleg rosszakaratból. Az apostol számára az a döntő, hogy a remény biztos. Isten a megigazulásban már itt gyermekeivé fogad és egész életünk az ő gondviselése alatt áll, nem pedig az ártó hatalmak uralma alatt. Akármennyit emlegeti az apostoli Egyház a sötétség hatalmait, a remény abból táplálkozik, hogy Krisztus látta „lebukni a sátánt az égből, mint villámot” (Lk 10,18).

Sátán és a bűn

Mennyiben szerepel a sátán úgy, mint kísértő, illetve mint az ember bűnének forrása? A legrégebbi szövegek annyira hangoztatják Isten abszolút uralmát, hogy olykor úgy látszik, mintha a gonosz elhatározás is tőle jönne: megkeményíti a fáraó szívét, hogy ne engedelmkedjék parancsának (Kiv 7,3). Dávidot is Isten haragja ingerli arra, hogy rosszat tegyen (2Sám 24,1). Az első emberpár történetében már a külső kísértés lehetősége is megvan, de még nem kapunk magyarázatot arra, hogy a kígyó kit vagy mit jelképez. Csak a Kr. e. 100 körül keletkezett Bölcsesség könyve mondja ki világosan, hogy a kígyó a sátánt jelenti, és hogy a halál az ő irigysége folytán tört rá az emberre (2,24). De az Ószövetség azt is tudja, hogy „az emberi szív vágya ifjú korától kezdve hajlik a rosszra (Ter 8,21), tehát magától is vétkezik. A szoltáros is elsősorban „új szívet” és „erős lelket” kér Istentől, nem pedig azt, hogy mentesítse a külső kísértéstől (Zsolt 51).

Hasonló kettősséget mutat az Újszövetség is. Hallunk arról, hogy a sátán tépi ki a jó magot az emberek szívéből (Mk 3,15). A sátán az atyja azoknak a hitetlen farizeusoknak, akik visszautasítják Jézus tanítását (Jn 8,44). A Jel 2,9 a sátán gyülekezetének mondja

azokat, akik szembeszállnak a hittel. Júdás árulása és Jézus szenvedése mögött János (13,2; 27) és Lukács (4,13; 22,3) szerint sátáni hatás van. Viszont Mk 8,32 és Mt 16,27 szerint az ördög inkább el akarja téríteni Jézust a kereszttől. Máté és Márk Jézus elfogatásánál és a tanítványok szétszóródásánál sem hivatkoznak ördögi beavatkozásra úgy, mint pl. János, hanem inkább azt emelik ki, hogy Jézust az Atya akarata szolgáltatta ki ellenségeinek, s így tette lehetővé az áldozat bemutatását.

Az apostoli levelek is ismerik a sátán kísértő hatalmát. Péter (15,8) ordító oroszlánhoz hasonlítja, amely körüljár és zsákmányt keres, Pál is emlegeti a kelepceit (2Kor 2,11; 12,7; Ef 6,11), tudja azt is, hogy szívesen öltözik a világosság angyalának képébe (2Kor 11,14), ezért szükségünk van a szellemek elbírálásának képességére (1Kor 12,10) és helyénvaló a felhívás, hogy „ne adjanak teret a sátánnak” (Ef 4,27). De teológiailag éppen azt kellene tudnunk, hogy mennyi ezekben a kifejezésekben a hasonlat és mennyi a valóság. Hiszen Pál apostol sem látja minden bűnös tett mögött az ördögöt. A Róm 8,1—18-ban a testi ember és a lelki ember különbségével magyarázza a hit elfogadását és a visszautasítását. A Róm 5—7 fejezeteiben a megváltás gyümölcseit sorolja fel és megelégszik azzal, hogy Krisztus megszabadított bennünket a bűn, az ösztönös test és az ószövetségi törvény szolgaságától, de nem említi a sátán szolgaságát. Az 1Tim 3,7-ben a kapzsiságot jelöli meg úgy, mint a bűnök forrását. S ez teljesen összhangban van a szinoptikusok szövegeivel, amelyekben a bűn forrása maga az ember. A konkolyt „ellenséges ember” veti el az Isten szántóföldjébe (Mt 13,28), arra kell vigyáznunk, hogy a szemünk, a kezünk, vagy a lábunk ne vigyen bűnre, és hogy egymást ne botránkoztassuk (Mt 18,6—10). A gonosz gondolatok a szívből törnek elő (Mt 15,19), s az embert a gazdagság (Mt 20,23) vagy a test erőtlensége (Mk 18,38) akadályozza a jó követésében. Máté 23. fejezete felsorolja a farizeusok bűneit, de a sátánnal nem hozza őket kapcsolatba, s az ítéletről szóló beszéd is csak az ember felelősségét hangoztatja, nem pedig az ördög szerepét. Az embernek magának kell vigyáznia és imádkoznia, hogy a kísértést elkerülje. Az ördögnek tehát nincs olyan hatalma, amely előtt az ember tragikus lénynek érezhetné magát, mint ahogy az Ószövetségben Jób sem azért panaszkodik, hogy a sátán ellene fordult, hanem azért, hogy Isten ráküldte a megpróbáltatást.

Egyházi hagyomány

Első megállapításunk az, hogy az egyházi tanítóhivatal mindig csak más igazságokkal kapcsolatban emlegeti a szellemi teremtményeket. Ugyanakkor ezek a nyilatkozatok feltételezik a keresztény nép hitét és meggyőződését a szellemi lényekre vonatkozólag. A IV. Lateráni, a Firenzei és az I. Vatikáni zsinat szövegeiből a következő utalásokat kell kiemelnünk. Ami Istenen kívül létezik, az mind az ő teremtménye, akár anyag, akár szellem. Ami az ő kezéből kikerült, az létében és rendeltetésében mind jó, vagyis megfelel a teremtés céljának. Ami rosszá lett, az magát tette azzá. A szellemi létezők különböznek az általunk megtapasztalt anyagvilágtól, s bizonyos hasonlóságot mutatnak az emberi lélekkel. A Humani Generis enciklika (1950) még kifogásolja, hogy egyes teológusok nem hangoztatják a szellemi teremtmények személyes létét és nem tesznek világos megkülönböztetést az anyag és a szellem között.

Az Egyház mindennapi életében a démonhit az egyes korokban különböző módon tükröződött. Amint láttuk, az újszövetségi szent könyvek inkább azt akarják vele kiemelni, hogy a megváltásnak az egész teremtést átfogó ereje van, de az ördögi hatás lehetőségét nem tagadják. Ezért érthető, hogy a kereszténnyé lett európai népekben mindig maradt valami a pogányságból hozott babonából és varázslásból. A kimondott boszorkányhit azonban csak a második évezredben jelentkezett és a 15—16. század fordulóján érte el tetőfokát. Ennek bizonyítékai az irodalmi viták és a boszorkányperek, illetőleg égetések.⁸ A liturgikus szövegek ettől az időtől kezdve közölnek egyre több exorcizáló formulát. Ha ezekre visszatekintünk, az lehet a benyomásunk, hogy bizonyos értelemben uralkodni látták azt a sáttánt, akit Krisztus határozottan ledöntött a trónjáról. Itt adhatunk feleletet arra a sokszor emlegetett figyelmeztetésre is, hogy ti, az ördög politikájának az kedvez, ha nem veszünk róla tudomást, illetve ha tagadjuk a létét. Az eretnekegetések és a boszorkányperek viszont azt mutatják, hogy az sem vált díszére a keresztény életnek, ha a gonosz lelket túlságosan eleven történeti tényezőnek tekintették. Az 1970-ben megjelent új Missale Romanum és a zsinat utáni liturgikus szövegek elhagyták a legtöbb exorcizmust, s inkább arról akarják meggyőzni a hívőt, ami a Szentírásban is központi gondolat, hogy Isten szereti az embert és nem dobta prédának ismeretlen hatalmak elé. Sok igazság van J. P. Jossua megállapításában is, hogy „az ördögnek az emberiség felett való joga, amelyet Ádám bűnével megszerzett, sokkal gyérebben fordul elő a Szentírásban, mint gondoljuk”⁹. Az egyházjog a

megszállottság kérdését eddig is óvatosan kezelte, s ma a parapszichológiai vizsgálatok még nagyobb óvatosságra intenek. J. de Tonquedec abbé 40 éven át volt a párizsi egyházmegye „exorcistája”, s az ilyen jelenségekkel foglalkozó könyvében azt írja, hogy a megszállottság biztos esetével nem találkozott¹⁰. Az idegyógyász J. Lhermitte az evangéliumok alapján elvileg elfogadja a megszállottság lehetőségét, de ő is azt vallja, hogy hosszú praxisában nem fordult elő ilyen eset¹¹.

A démonológiai kérdés tehát problematikus. De mi legyen a hívő konkrét magatartása és milyen elvek alapján magyarázzuk a Szentírást? Fogadjuk el Haag véleményét és a mítosztalanítás szabálya szerint a sátán helyébe mindenütt helyettesítsük be a bűnt? Túl egyszerű megoldás lenne, ha ilyen alapon „elbúcsúznánk az ördögtől”. A hagyományból merített érveknek akkor is maradna súlyuk. De még a Szentírás adataiban is maradnak megoldatlan problémák. Ha tagadom az ördög személyes létét és csak a bűnnek vagy az irracionális rossznak a jelképét látom benne, még mindig tisztázni kell azt a kultúrtörténeti és antropológiai hátteret, amely rávitte az embereket az ilyen megszemélyesítésre. Azt is igazolni kellene, hogy a démonizáló tendencia a pogány világból ment át a Szentírásba. A megváltás valóban abban áll, hogy Krisztus megjelenítette közöttünk Isten szeretetét, amely semmiféle rossz előtt nem inog meg, hanem érvényesíti erejét, és ezt kétségtelenül képekkel is lehet szemléltetni. De ahogy A. Schmied kifejti, azt is meg kell magyaráznunk, hogy az ember erre a szeretetre miért válaszolt akkora gyűlölettel, illetőleg, hogy ez a szeretet miért provokált ki olyan heves ellenállást. A látszat az, hogy az ember attól fél legjobban, aki a legnagyobb jót hozza, s azt gyűlöli, aki a szabadságát legjobban tiszteletben tartja¹². J. Moltmann szavával élve az „ördögi körök” az egymásközi viszonylatban is jelentkeznek. A kegyetlenség, elnyomás, kizsákmányolás, élvezethajhászás olyan mérveket ölthet, hogy hajlandók vagyunk démoni hatásról beszélni. Vegyük még hozzá azt, hogy általában a szenvedés és a halál jelenléte miatt az ember az életét különben is mindig veszélyeztetettnek érezte, tehát a lét titka és a rossz titka valahogy egybefonódott. Ezért nem csoda, ha a tapasztalaton túli világban is keresett rá magyarázatot.

A kinyilatkoztatás azt tárja elénk, hogyan fordult a személyes Isten a bűnös ember felé és hogyan vezeti az örök cél felé. Minden más problémát csak annyiban érint, amennyiben ezt a tételt megvilágítja. Még a teremtést is ebből a szempontból nézi. Méginkább áll ez a szellemi teremtmények kiletére és szerepére. A bűnnel kapcsolatban azt a tanítást kaptuk, hogy az ember egyénileg és közösségileg felelős a rosszért, s hogy Krisztus a mi bűneinket vette magára, a mi gonoszságunktól váltott meg. De győzedelmeskedett minden olyan hatalom felett is, amely akadályozhatná üdvösségünket. Amint láttuk, a bibliai szerzők szemében ezeknek a hatalomnak a létbeli azonosítása mellékes dolog. Ugyanezt tapasztaljuk a hivatalos egyházi nyilatkozatokban is. Általánosságban feltételezik a létüket, de helyzetüket és üdvrendi szerepüket közelebről nem világítják meg. A kinyilatkoztatás megértése szempontjából arra lenne szükségünk, hogy a további kérdéseket feltételezésekkel próbáljuk megoldani, vagy úgy, hogy a szentírási képeknek minél több realitást tulajdonítunk? Vagy megelégedhetünk azzal, hogy minden természetfölötti valóság több, mint amennyit Isten emberi fogalmakkal és képekkel közölt róla? Meg tudjuk például mondani, hogy Isten milyen szerepet szánt a megdicsőült anyagvilágnak az új ég és új föld keretében, vagy hogy egyáltalán milyen lesz ez a megdicsőülés? Nyer a hitünk valamit azzal, ha egyes evangéliumi jeleneteknél elkülönítjük a megszállottságot és a betegséget? A mai hívő magatartás lehet ugyanaz, mint volt a bibliai szerzőké, legföljebb a képeink és a kifejezőmódjaink mások. Mind a teremtés, mind az üdvrend a végtelen Isten elgondolása, azért az gazdagabb, mint amit látunk vagy megértünk belőle. Vannak titokzatos anyagi és szellemi összefüggései is, és az ember ilyen összefüggésekben lett a gondviselés különleges tárgya. Bármennyire érthetetlen marad a világ, arról meggyőző tanítást kaptunk, hogy Krisztus az üdvösség útját bizossá tette. Ez a világ nem mechanikai sablon, hanem a szabad isteni gondolatnak és akaratnak a vetülete, azért benne van a kifürkészhetetlen változatosság, benne van az anyag mechanizmusa és a szellem szabadsága. A rossz megjelenési formái lehetnek különbözők, a megmagyarázásukat célzó emberi kísérletek még különbözőbbek, de a hit egy dolgot követel tőlünk: bízni abban, hogy sem emberi, sem másfajta ártalom nem zárhatja el előlünk az üdvösség útját. Minden megpróbáltatás arra való, hogy megtanuljunk imádkozni, hogy összeszedjük erőnket és alkalmunk legyen az erények gyakorlására. Az apostol nem íjszta az ördöggel, hanem minden kísértéssel szemben ezt a józan magatartást ajánlja: „Csatoljátok derekatokra az igazság övét, öltsetek magotokra az igazság páncélját, sarunak meg a készséget viseljétek a békesség evangéliumának hirdetésére” (Ef 6,14).

1) Th. und G. Sartory: In der Hölle brennt kein Feuer, 1969. — 2) Herbert Haag: Abschied vom Teufel, 1969; Teufelsglaube, 1974. — 3) Meinrad Limbeck: Die Wurzeln der bibl. Auffassung vom Teufel, Concilium, 11, 1975, 164. — 4) Pl. Jubileumok könyve 10,5; Hének első könyve 15,8. — 5) Van der Osten: Gott und Belial 1969, 76. — 6) Haag: Teufelsglaube, 246. — 7) H. Schlier: Mächte und Gewalten im N. Testament, 1958. — 8) C. Gérest: Der Teufel in der theol. Landschaft der Hexenjäger, Concilium, 11, 1975, 173 kk. — 9) J. P. Jossua: Die alte Schlange, Concilium, 11, 1975, 211 — 10) J. de Tonquedec: Les maladies nerveuses ou mentales et manifestations diaboliques, Paris, 1938. — 11) J. Lhermite: True and fals Possession, London, 1963. — 12) A. Schmied: Christentum ohne Teufelsglauben? Theologie der Gegenwart, 18, 1975, 56.

Hajdók János

ZSOLTÁROSKÖNYV A MAI EMBER KEZÉBEN

Annai szellemi konfrontáció idején, a líra vezető szerepének látszólagos háttérbe szorítása korszakában joggal merül fel sokakban a kérdés: van-e jövője a zsoltárkultusznak, érdemes-e sokat törődni a Krisztus működése előtti, ószövetségi tudatvilágot tükröző zsidó versgyűjteménnyel, s lehetséges-e azt alkalmazni ennek a századvégnek igényeire? Mintha a megfigyelés azt igazolná, hogy az általános szekularizálódás folyamatában a tőlünk időben és térben távoleső antik héber költészetnek hatása és jelentősége ma már a minimálisra zsugorodnék; mintha nem ihletne már újabb művészi alkotásokra, és az interpretátorokat nem ösztönöznék kutatómunkára. Régi nyelv, sajátos ritmika, ódon világ, a megértéshez szükséges kiszakadás korunk zaklatott és felgyorsult élményanyagából látszólag szintén ezt a véleményt támogatja.

Nincs helyünk és okunk arra, hogy mindezt az ellenvetést töviről hegyére elemezzük, vagy — ami még nagyobb képtelenség volna — mindenestül, kellő indoklás nélkül visszautasítsuk. Napjaink zsoltárfordítói, itthon és külföldön, éppen eleget törődnek a fenti problémákkal. Az is igaz, hogy az Egyház s általában a vallás válsága a Szentírás olvasására s azon belül az egyik legproblémásabb könyvének, a *Psalterium*-nak befogadására is visszahat. Túlzás és dőreség lenne azt állítani, hogy a ma emberei egymás sarkát tapodva, ezrével hajszolódnak a zsoltárok után. Nincs és talán még sokáig nem lesz „tömegmozgalom” Dávid, Aszaf s a többi ószövetségi költő műveinek birtokbavételére. Mégis azt állítjuk, hogy a század nyújtotta keretek közt a zsoltároknak nemcsak némi, csökkentett szerepük van és lesz a modern ember szellemi táplálása tekintetében, hanem éppen ezeknek a halhatatlan műveknek jutott jelentős szerep az új szellemiség elmélyítésében; nem is szólva egy már elkezdődött s idővel nyilván szélesedő ökumenikus lelkiségben betöltendő, szinte határtalan hivatásukról.

A líránk napjainkban valóban nincs az a vezető szerepe, mint Petőfiéi korában, amikor „Isten prófétáknak rendelé a költöket”. Ezt a megállapítást sokszor emlegetik irodalmi körökben. De nem vált be Babits Mihálynak kesergő jóslata sem: „A líra meghal... A líra elhal, néma ez a kor.”¹ Nem szólunk a világszerte tapasztalható új lírai virágzás elgondolkoztató adatairól, csupán a magyar termésről. Az elmúlt évben — Vigíliát nem is számítva — 14 szépirodalmi igényű folyóiratunk és központi újságunk összesen 2906 magyar verset közölt 399 lírikusunk tollából (az előző évben ugyanott 305-tel kevesebbet publikáltak). Ugyanakkor első önálló kötettel 14 pályakezdő szerző jelentkezett.² Verseskönyvek — bármily fajsúlyúak — nem szoktak raktáron maradni. Ami pedig a katolikus szellemű költészetet illeti, olyan óriási igénynek vagyunk éppen napjainkban tanúi, ami egymagában is megmagyarázza, hogy *Szentgály Kata* verseskönyve napokon belül elfogyott az Ecclesia könyvesboltjából. Az állami kiadónál megjelenő *Rónay György*, *Pilinszky János*, *Puszta Sándor* és *Vasadi Péter* népszerűségéről fölösleges szólnunk. Voltak korok, amikor a katolikus szellemű költészetet dominálták, máskor a klasszikus drámák, ismét máskor széphistóriák vagy szentimentális regények. Ízlésirányok változnak, a műfajok népszerűsége hullámzik, de a költészet s azon belül a líra — mindenkor halhatatlan. A költészet „a szó alkímiaja” (Rimbaud), benne kimutatható, mi egy korszak igazi eleme s mi csupán talmi csillogás. A költészet nem más, mint a „műalkotás filozófiája” (E. Poe), az idő jeleinek ritmusba zárt rendszere. A poézis ugyan — mint József Attila jól látta — nem tudomány, de valóban egyfajta filozófia. S ha egy

költészet magasrendű, pontosan tükrözi az emberiség közös és örök nagy gondjait is, saját időszakának kínjait és örömeit is. Mit mondjunk akkor, ha a könyvek könyvének évezredek óta átrázó művészetéről, a Zsoltároskönyvről van szó?

A modern ember rendkívül nyitott az elmúlt emberi korszakok kultúrája iránt. Sorra jelennek meg azok a könyvsorozatok, amelyek az ösköltészetől, a keleti kultúráktól kezdve napjainkig feltárják az eddig elfeledett szellemi kincseket. Már szinte nem is lehet nyomon követni az óriási könyvtermelést, főleg a most először megjelenő vagy megismételt kiadásokat, amelyek bevezetnek a legprimitívebb népek hagyományvilágába is, a művelt történelmi nemzetek sajátos vagy összemeri mondanivalójába is. Fiatalok és középkorúak szenvedélyesen búvárolják a könyvtárakat és antikváriumokat, latin auktorokat keresnek, állami kiadó is elkészíti Szent Agoston Vallomásait kinyomásra (Városi István fordítását három nap alatt szétkapkodták), de tervezi a középkori egyházdoktorok műveinek megjelenését is. Hogyan lenne féltelvezhető, hogy éppen a zsoltárok hiányoznának ebből a hatalmas érdeklődési szférából?

De éppen a zsoltárokkal olyan szellemi értékhez érkezünk, ami átüt közel háromezer év történelmében. A zsoltároknyv nemcsak úgy általában kísérője az üdvtörténetnek, nemcsak utal rá, sőt dióhéjban — akár mint prófécia, akár mint kordokumentum — meg is jeleníti, hanem az üdvtörténet emberi arculatát is minduntalan elárulja. Más szóval: valóságos kultúrtörténeti háttérül is szolgál a századok idő-liturgiájában.

Századunk embere fokozottabb mértékben fordul Krisztus személye felé. Urunk és Mesterünk nyilván fejből tudja a zsoltárokat, idézte messiási küldetésének igazolására (pl. Mt 21. 22, 23. fej., Lk 24, 44; Jn 15, 22 kk), imádkozta apostolaival is (Mt 26,30), magában is, még a keresztfán is a 22. zsoltárt, haláltusájában talán végig is mondta. Az apostolok életében folytatódott a zsidó hagyomány (1Kor 14,26—27). Szent Jakab buzdít is rá: „*Szenved valaki közületek? Imádkozzék! Jökedve van? Énekeljen zsoltárt!*” (Jak 5,13) Amikor Pált és Szilást Filippiben bebörtönözték, „*zsoltárt énekelve dicsőítették Istent*” (ApCsel 16,25). A pogányból lett keresztények életében eleinte nem játszhatott a zsoltározás oly nagy szerepet, de aztán fokozatosan, még az őskeresztények életében egyre fontosabb szerephez jutott; ezt igazolják a mártírok aktái, Tertullianus vallomása s a katekumenoktatásnál bevezetett gyakorlat. A remeteség, később a szerzetesi intézmény fejlődésével aztán elterjedt a szokás: a par excellence imádság éppen a *psalmus*. Ezt igazolja az is, hogy sok magánhasználatra szánt kézirat *psalterium* és *Liber Horarum* maradt fenn a középkorból. Bizonyára mások is voltak úgy, mint Szent Lajos király, aki éppen a zsoltárokon tanult meg olvasni. A középkorban aztán a pápi és szerzetesi közösségekben az *officium* órákra bontott rendje s a *gregorián* éneklése olyan magas fokot ért el, hogy e dallamkincs az összemérés foghatatlan aranytartáléka lett. A Szentírás más lírai jellegű versei, az ún. canticumok is helyet kaptak a liturgiában, de a zsoltárok vitathatatlanul túlsúlyban vannak, nemcsak nagy számuk, hanem megrendítő és változatos tartalmuk miatt is.

Külön tanulmányt jelentene, ha ki akarnók részletesen fejteni, mily nagy szerepet vitt a *psalterium* és a *psalmodia* az irodalomban, a képzőművészetben és a zenében. Elég legyen most csak néhány adatot említeni. Elsősorban Európában a görög Septuagintán és a latin Vulgátán kívül se szeri, se száma a különböző nemzeti nyelvű tolmácsolásoknak, már a XIII. századtól kezdve. A fordítók közt ilyen neveket találunk: Franciaországban *Marot, Corneille, Racine, La Nain de Tillmont, Paul Claudel*; maga *Kálvin* is a fordítók közé sorolandó. A németek közül kétségkívül *Luther* fordítása emelkedik ki. Az utolsó évtizedek imádságos ihletésű fordításai közül *Guardini* német, *Gelineau* francia, *Grail* angol nyelvű fordításai a legjelentősebbek.

Minket magyarokat egyre jobban érdekel népi-nemzeti kultúránk múltja. Am ameddig nyomon követhetjük írásos kultúránkat, mindenütt fel-felbukkannak zsoltáremlékeink. Főleg azonban *Balassi Bálint* istenes verseitől és a reformáció térhódításától kezdve, szinte megszakítás nélkül napjainkig élt, virágzott, fejlődött, hagyományt őrzött és terjedt a zsoltárok szülte, sajátosan magyar áhítat-elemekkel megtűzdelt vallási élmény. A Habsburg- és török elnyomástól szenvedő protestáns prédikátorok zslotárköltészetének népet vigasztaló, erősítő szerepe közismert. *Sztárai Mihály, Bogáti Fazekas Miklós, Kecskeméti Vég Mihály* (az ő fordítása nyomán készült *Kodály Psalmus Hungaricus*-a) és főleg *Szenci Molnár Albert* zsoltárverseit irodalomtörténetünk is nyilvántartja. A genfi reformátor komor szelleme századokon át hatott, amikor „szólt hatalmas szóval toprongyos prédikátor, gátakat sodort már válaszul a zsoltár, zúgták mint erős tábor.”¹³ Nem lehet elvitatni a nagy bibliafordítónk (*Károli Gáspár és Káldi György*) érdemét sem. Századunkban pedig még mindig élő és működő hagyomány *Ady Endre* és *Babits Mihály* költésze. Adyra az őszösvetségi nagy prófécia és a zsoltárok hatottak leginkább a Szentírás könyveiből; ez a költőóriás büszkén s ugyanakkor töredelmesen emlegette, hogy istenes verseiben megírta az Úr néhány zsoltárát. Babits líráját át-meg

átszövi a recitatív, lamentáló és zoltározó hangnem; mi több, maga is írt két modern „zoltár”-t, az egyik békedal (*Zoltár gyermekhangra*, 1918), a másik „consolatio mystica” (*Zoltár férfihangra*). Ez utóbbiban az évtizedeinkre annyira jellemző eszmét, az emberköz-pontú világegyetemet ünnepli, vallva: „Az Isten sem érheti meg, aki téged meg nem ért”, ember, mert a „planéták félrehajlítják pályád előtt az adamant rudakat”.

A bibliaszakértők részlegesen taglalják a zoltártípusokat és a különböző időregeket, amelyekben keletkeztek. Nem célunk ennek a felsorolása; viszont annyit meg kell mondanunk, hogy éppen ez a rétegződés és sokféleség kiválóan alkalmas arra, hogy századunk embere sokoldalúan és sokféle impressziót nyerjen a zoltárkönyv nyomán. A Gondviselés gesztusát látja a hívő ember abban, hogy a Zoltároskönyv így, ebben a terjedelemben s ebben a széles gondolatömegegben maradt ránk. Ha eltekintünk az olykor hiányos, mások pontatlan és elégtelen címatóktól, — amik egyébként sem tartoznak a sugalmazott szövegekhez — minden szó, fogalom, utalás, sőt jelző annyira a helyén van (vagy hihetjük: idővel oda kerül), oly csodálatos *opus*-t tartunk kezünkben, amihez foghatót aligha ismerünk a világirodalomban. Ezt a művet fordították, énekeltek, imádkozták, zenésítették meg legtöbbször az évezredek folyamán. Éppen ma, amikor annyira összetett, ellentmondásos s ugyanakkor a mindenkori Szép felé konvergáló világunk annyira egyértelműen befogadó is: oly sok s találó választ nyerhetünk a zoltárok soraiból, amilyent s amennyit — a líra területén maradvá — egyetlen más műből sem. Vannak az egyén problémáira, a „lélek csavarodásaira” válaszoló-visszhangzó versek — persze imádság formájában, a megoldás és megnyugvás kegyelmét sugározva: öregségről (71), betegségről (6, 37, 41, 88) az ártatlanságról (7, 17, 26), bűnbánatról (40, 51, 130 stb.), bizalomról (3, 5, 13, 25, 26, 31 stb.), könyörgésről (109 s elhintve még a 11. zoltárban), és vannak bonyolultabb lelki állapotokról (7, 22, 27, 28, 31 stb.). Aztán ott vannak a nagy reményzoltárok (4, 11, 16, 23 stb.), ide sorolhatók a „királyért”, áttételesen a nép előljáróiért való imádságok (20, 61). A kérő imádságon kívül megtaláljuk az egyházi életben ismert egyéb fajtákat is: a *hálaadást*, éspedig királyit (18), közösségit (65—68), magánjelgüt (30), könyörgés utáni (26), tanító jelgüt (34, 92); az Isten *dicsőítése* (118, 150) pedig „mint az olaj”, szétomlik az egész könyvön.

Mily sokfélék a himnuszos, emelt hangú művek is! Vannak kozmikus igényűek (8,29), történelmi (105), hívogatók (100), tanítók (33, 92), eszkatológikusak (29, 96—99). A didaktikus jellegűek is sokszínűek; nagy szerkesztői bravurt tükröznek az abécé-zoltárok (pl. 9, 119, 145), szépek az erkölcsös életre intők (14, 115, 127, 133 stb.), az emberi állapotról szólók (8, 90, 139), az igazságtevésről (34), a türelemről (37), a halálról (49), a jók és a gonoszok sorsáról (73), az Úr oltalmáról (91) vallók. A prófétikus és eszkatológikus zoltárok — egészben vagy részben — mintegy a psalterium fele anyagát alkotják. Mennyire színesek ezek a prófétálások és jóslatok, Jahvé uralmát dicsőítők és Sion (az Egyház, Krisztus) végső győzelmét hirdetők, a Messiásra s a lelkiiségre mutatók, kozmikus kavardást és megtisztulásokat hirdetők; álom és ébredés, reggel és este, világosság és sötétség, kárhozat és üdvösség, tűz és olvasztótégely, aratás és istenjelenség, univerzalizmus és teokrácia — milyen mély tárna ez az egész könyv, ahová a mindenféle meleget és hideget, csodálkozást és borzongást megélt XX. századi ember újra meg újra lemerülhet — szellemének feltöltésére. Érzelem és gondolat olyan bősége, amit az emberiség történelmében talán most először tehet magáévá mindenestül a küszködő-szenvedő s ugyanakkor hihetetlen győzelmeket ünneplő összemérés.

Egyébként a zoltárok felé fordulás nyomai mind jobban kivehetők évtizedeinkben, együttal igazolva a változatos alkalmazhatóság imént emlegetett elvét is. Ujjászületését éli a gregorián zoltár-kántálás is, a többszólamú reneszánsz, barokk s a későbbi korok zoltár-motettái is *Monteverdi*, *O. di Lasso*, *A. Brückner*, *H. Schütz*, *Josquin de Près*, *Th. Stolzer*, *J. Brahms* műveiben. *Sztravinszkij* zoltárszimfóniája (1930) s újabban *Penderecki* az Auschwitzban elpusztítottakat sirató *De profundis*-a emelkednek ki a számos ilyen jellegű alkotásból. *Prohászka* még az Oltáriszentség tiszteletét elemezte a zoltárok tükrében,⁵ 11 idézet segítségével; ma, a laicizálódó világban pedig egyre inkább általános ember mondanivaló közlésére hívják segítségül az alkotók — írók és más művészek — a „zoltár”-t, kitégítve ennek a műfajnak határait. *Rab Zsuzsa* reflexiót írt „A XC. zoltárra”, *Demény Ottó* egyéni mondanivalót *Zoltár* címen, *Mezei András*⁶ könyved, szelíd szerelmi dalt. *Radnóti* még „súlyos”-nak érezte a zoltárt (Levél a hitveshez), *Somlyó György* már elég merészen hosszú „*Psalmus eroticus*”-t alkotott,⁷ sőt *Hernádi Gyula* egyenest — az Antigone-princípiumra hivatkozva⁸ — kommunista mártírt jelenít meg a „Vörös zoltár”-ban. A zoltárkönyv rugalmas használatára akarva sem idézhetnénk jobb példát, mint *Ernesto Cardenale*⁹ átköltéseit. A szocialista szellemű katolikus pap saját körülményeire tudta értelmezni, átdolgozni a Zoltároskönyvet. Íme a két véglet: a szögesdrótot, gázkamrát, tankokat, reklámhadjáratot emlegető dél-amerikai pap és a fejsznyi tejet és tiszta abroszt felidéző magyar

marxista költő. Úgy látszik, a zsoltárok műfaja tartalmi és érzelmi differenciáltságuk miatt alkalmas a legváltozatosabb, legmaibb élményvilág kifejezésére is, a menekülő iszonyatának s az idillikus családi békének megörökítésére is. A pluralista világban szinte mindenre, ami az emberrel történik.

A keresztény ember egyedül az ún. *átokzsoltárokkal* (pl. 5,11; 35, 4 k; 83, 10—19. stb.) van ellentmondásban. Krisztus, az evangéliumi tökéletesség prototípusa, életében senkit sem átkozott meg; egyedül az utolsó ítéleten fog elhangzani ajkáról: „Távozzatok tőlem, átkozottak!” (Mt 25,41); de addig az evangélium a megbocsátást, a visszafogadást és a szeretet üzenetét hirdeti, legföljebb a „ajj”-t és a sajnálatot. Ez az ószövetségi, még tökéletlen, meg nem váltott lelki világot tükröző hagyomány idegen testként tud hatni a többi zsoltár imádságos, megbékélő gondolatai között. Az Egyház nagyon bölcsen mellőzi is azokat az új zsolozsma összeállításakor. De a magánimádságokban (persze nem azzal a hátsó gondolattal, hogy a személyes bosszút Isten ajkára adjuk) és a koncertpódiumon — mint tette Kodály Zoltán — ezek is jól megférnek. Nemcsak azért, mert a keresztény ember különbséget tud tenni bűnös személy és bűn között, s haragja-gyűlölete csak erre az utóbbira korlátozódik; hanem azért is, mert infernális dolgok felidézése — mint már megtörtént s az atomfenyegetettség állapotában mint megtörténhet sőtáni dráma aligha kaphat más, kevésbé erős esztétikai megjelenést. Mint *Bartók Béla* muzikájában is a hangzavarnak pontosan ez a szerepe.¹⁰

Ami pedig a zsoltárok formakincsét illeti, ez jelesül mainak tűnik. Nemcsak a jellegzetes gondolatpárhuzamok, a hangsúlyozott mondanivaló ismételt, esőcseppszerűen belénk ivódása és hol férfiasan erős, hol nőiesen gyöngéd hangneme miatt, hanem éppen olyan stíluselemek következtében, amelyek főleg a modern költészet sajátjai. Ilyenek a képes beszédre jellemző figurák, a metaforák, megszemélyesítések, kiazmusok, rím hiányában a ritmus uralkodó szerepe, hangulati változatosság, a beszélő személyek cserélgetése, kérdések és felkiáltások, szaggatottság, kihagyások, váratlan lezárások, tömörség, stb. Egy-egy zsoltár (pl. 32, 108) szinte magyar népballadát juttat eszünkbe.¹¹ A megfelelő tördelés és központozás, amilyen *Sík Sándoré* és *Farkasfalvy Dénesé*, meg is könnyíti a tájékozódást, a máskülönb en elég nehéz szövegeirtésben. De ha a biblikusoknak még mindig nem is sikerült teljesen rekonstruálni az eredeti héber szöveget, a mai versolvasói és vershallói élményt ez mítsem zavarja, mert hozzászokhatott — magyar példákra gondolva — főleg Nagy László, Juhász Ferenc, Pilinszky s annyi más költőnk olykor homályos, máskor hangsúlyozottan világos költői gondolatvilágához. A legtöbb zsoltárt templomi — liturgiai vagy liturgián kívüli — használatra dramatizálni, kórusokra osztani sem nehéz, körülbelül úgy, ahogy volt az ókorban a zsidóknál a jeruzsálemi templomban.¹²

Hans Küng még mint zsinati szakértő javasolta a papi zsolozsma¹³ alapos megreformálását,¹⁴ ez részben be is következett. De a zsoltározás hangsúlyozott szükségességét a 2. Vatikáni zsinat még inkább megvallotta.¹⁵ Ady egykori, komor vádja sokban igazolódott; a korábbi évtizedekről valóban elmondhatjuk: „Ha tanultunk zsoltárokat / Hogyha imádkoztunk sokat, Urba ejtjük / És felejtjük, elfelejtjük...” Nemzedékünk jussa és lehetősége: a „felejtés” után az újra-tanulás, az alvás helyett az ébredés.

Jegyzetek:

1. B. M. Összegyűjtött versei. Bp., 1962. Régen elzengtek Sappho napjai. — 2. Élet és Irodalom. 1975. ápr. 12. — 3. *Csanádi Imre*: Egy hajdani templomra. — 4. Th. Stolczér 4 terjedelmes, német nyelvű zsoltár Mária magyar királynő kérésére Luther Márton fordítása nyomán zenésített meg (1524—26). — 5. Pr. O.: Ö. M. IX. 173 kk. Pásztorlevél az Egyháztól, 1914. jan. 15. — 6. M. A.: Legendák születésben. Bp. 1966. 99. — 7. Hét évszázad magyar versei. Bp. 1972. 760—763. — 8. Vö. Élet és Irodalom. 1975. ápr. 5. Az Antigone-princípium magasabb érzelem eufória, szellemi gyönyör az élet föloldozása árán is áldozatot vállaló ember tudatában; Campbell angol agyfiziológus elmélete. 9. E. Cardenale — *Balássy László*: Élet a szeretetben. Bp. 1973. — 10. Vö. *Illyés Gyula*: Bartók. „Mert olyanokat éltünk meg, amire ma sincs ige”, stb. — 11. Kívánatos volna, hogy úgy, mint Scheiber Sándor nevezetes tanulmányában (Folklor és tárgytörténet, Bp., 1974) tette a hazai és európai irodalmi-művészi hagyományokkal, keresztény részről is méltó elemzést nyerne ez a téma: „Zsoltárok és magyar irodalom.” — 12. Vö. A. Szörényi: i. m. 358—386. l. — 13. H. K.: Le Concile éprouve de l'Église. Paris 1963. 131 kk. — 14. A breviárium szó helyett tanácsosabb a „zsolozsma” szó alkalmazása; ez a szó sokkal jobban kifejezi az imádsággal való „szolgálat” szellemét, mint a „breviárium” (rövidített forma); egyébként az óegyházi szlávban használatos „szluzsba” (=zsolozsma) már a XIII. századtól meghonosodott nálunk. — 15. Rendelkezés a szent liturgiáról (90.): „Nyomatékosan figyelemztetjük a zsolozsmázókat, hogy

éneklés közben csendüljön össze a szív a hanggal... A római zsolozsmázás tiszteletreméltó, több évszázados értékeit a reformnak úgy kell megőriznie, hogy mindenki, akinek kezébe csak eljutnak, könnyebben behatolhasson teljes átélésükbe."

Zsoltárfordítások és -kulcsok. Kálmán Károly: Dávid király zsolotároskönyve. Székesfehérvár 1884. — Bóthi Lajos: Zómagyarázatok a Breviarium psalmusaihoz és canticumaihoz. Török-szentmiklós, 1939. — Sík Sándor: Zsoltárok könyve.³ Budapest 1961. — Császár József: Zsoltárkulcs. A Breviárium zsolotárainak rövid magyarázata. Szombathely 1939. — Liptay György: Zsoltárkulcs. Budapest 1960. — Gál Ferenc: Zsoltárok könyve (Biblia, Budapest 1973) — Zsoltároskönyv az imaórák liturgiájához (Ad experimentum). Országos Liturgikus Tanács 1974. (Két fordítás). — Farkasfalvy Dénes: Zsoltároskönyv. Eisenstadt 1975.

Irodalom:

*A. Deissler—A. Arens: Psalmen (Lexikon für Theol. u. Kirche, 8. 851—853). — Uo. L. Hoffmann—Erbrecht: Psalmkompositionen. 858—860. — Hans-Joachim Kraus: Psalmen I—II. Neukirchen 1961. — Mitchell Dahood: The Psalms I—III. The Anchor Bible 16, 17. 1970. — *Journay — Schwab — Gelineau — Chifflet — Rimaud: Les psaumes (L'École Biblique de Jérusalem). Paris 1964. — A. Szórényi: Psalmen und Kult im Alten Testament. Zur Formgeschichte der Psalmen. Budapest 1961. — X. Léon-Dufour — Szabó F. — Nagy F.: Biblikus Teológiai Szótár. Róma 1974. — E. Katzsch: Die Poesie und die poetischen Bücher des Alten Testaments. Tübingen 1902. — K. Eduard: Die Poesie des Alten Testaments. Leipzig 1907.**

Belon Gellért

A BIBLIÁS JÉZUS

A szentírásolvasás magatartás kérdése. Minden azon fordul meg, hogy hogyan nézünk rá, mit várunk tőle, mit keresünk benne.

Olyan épületes volt mindnyájunk számára tapasztalni, hogyan csap le magyar közönségre a most megjelent új magyar szentírásfordításra. Azóta sok kézbe került a teljes Szentírás fordítása. De nem tudom hányan tették le csalódottan azért, mert amit benne megtalálni reméltek, azt nem találták meg. Ezért teszik azután félre a nagyon várt könyvet. Alkalmazhatnák szent Pál kijelentését, amit ugyan ő a korabeli zsidóságról mond, de áll mai szentírásolvasókra is: „Mindmáig rajta a fátyol az Öszövényesen, amikor olvassák s rajta is marad, mert csak Krisztusban tűnik el... de ha majd az Úrhoz térnek, eltűnik a fátyol” (2Kor 3,15). A Szentírás igazi értelmét eltakaró fátyolnak nevezhetnénk azokat a nehézségeket is, amelyek a jószándékú keresztény olvasót is megkörtökezik. A felelet adva van szent Pálnál: „ha majd az Úrhoz térnek, eltűnik a fátyol.”

Homályok és kétségek

Először is az az idegen világ zavarja az olvasót, amelyben az üdvösség eseményei lejátszódnak, — és joggal veti fel a kérdést: miért nem a mi nyelvünkön, a mi kultúrkörnyezetünkben szól hozzánk az Isten. Hiszen nekünk most és ma kellenének rövid, érthető eligazítások bonyolult életünkre. Ehelyett olvasunk nevekről, birodalmakról, amelyeket tanulmányoznunk kellene. — A másik leple a Szentírásnak az, hogy futó világunkban az események gyors egymásutánjához vagyunk hozzászokva és a pillanatok feszültségét kívánjuk. Az viszont igaz, hogy a krímik izgalmával nem tud versenyt tartani a Szentírás, amely a lassú, évszázados történéseivel kioltja a merész kalandokat váró érdeklődést. Hozzjárulnak azután azok a nehézségek is, amik a Szentírás hitelét teszik kétségessé. Hallani hangokat, hogy a szentíratok sem történelmileg, sem természettudományilag nem megbízhatók, hogy magukon hordozzák saját koruk téves elgondolásait és kulturális elmaradottságait, amelyek csökkentik előttünk az igazságot képviselő Isten hitelét.

És végül betetözi mindezt a modern szentírásstudomány népszerűsítő adathalmaz. Ezek szerint például a szentkönyvek jórésze nem is eddig ismert írójuktól származik, hanem különböző források egybedolgozásából jött létre. Továbbá, hogy az evangéliumok keveset őriztek meg az Úr Jézus eredetileg elhangzott szavaiból (ipsissima verba), hanem azok jórészt a feltámadt Jézus dicsőségétől megfényesült első hívek lelkesedéséből szövődött történetek és megnyilatkozások. Így — vonják le sokan a következtetést — magunk sem tudjuk hányadán állunk a szent szövegekkel és a tények közlésében. Végül is egy olyan kisebbrendűségi érzés lehet úrrá bennünk a Szentírás olvasásakor, amely elidegeníthet forgatásától. Többben így fogalmazták meg a kérdést: Ha nem tudok annyit, mint egy szentírásstudományi professzor, akkor nem is érdemes a Bibliához hozzáfogni... — Ilyen nehézségek vannak, amelyek

fátyolként eltakarhatják előlünk a Szentírás belső gazdagságát és elkedvetlenülíthetnek olvasásában.

Ami lényeges

A meséknek kincseket rejtő sziklája is feltárta aranyait azok számára, akik tudták a varázsigt. Nekünk is meg kell tudnunk ezt a „Szézáám tárulj!” titkot. És meg is találhatjuk, ha rábízuk magunkat minden kérdés megoldójára, Aki azt mondta magáról: „Én vagyok az ajtó, aki rajtam keresztül megy be, kijár és bejár, és legelőt talál” (Jn 10,9).

Amit legelőször is tudatosítanunk kell az az, hogy — meghagyva a tudósoknak a szövegkritikai és történelmi kutatás szabadságát — az a Szentírás, amit Isten kezünkbe akart adni, és amelyen keresztül kinyilatkoztatásait és megváltó üzeneteit nekünk embereknek küldi: *a Biblia, itt van a kezünkben*. Nem egy elveszett kéziratörredék, nem egy a tudósok föltételezésében lévő ősevangélium vagy logia-gyűjtemény a sugalmazott műve az Istennek, hanem ez a Biblia, amit Egyházunk a kezünkbe ad. Hogy ez a könyv hogyan keletkezett, hogy milyen forrásokból eredt, és milyen szerkezeti vagy szövegtörténelmi változásokon esett keresztül, azt keressék a tudósok és vitázzanak egymással, mert a viták is a Szentírás behatóbb tanulmányozására és értelmezésére vezetnek. De az Isten szavát, amiért Isten szavatol, abból a könyvből olvashatom ki, amit Egyházunk kezünkbe ad, *így, ahogy most van*.

Ha mi az Isten szavát és irányítását akarjuk keresni életünk nagy fordulóján vagy akár mindennapjain, akkor igazán mindegy, hogy a Teremtéstörténet más irodalmi műfaj és nem történet a szorosán vett értelmében; és ha Isten irgalmára akar bennünket megtanítani, akkor igazán nem lényeges, hogy Jób vagy Jónás könyve épületes elbeszélés vagy történelmileg pontatlan — nevéket és korokat cserélgető — könyv-e. Akár történelem, akár elbeszélés: Isten mentalitását, véleményét és magatartását van hivatva velünk közölni — minden történelmi vagy természeti igazságtól függetlenül is.

Alapelvül szent Pál tételét kell felállítanunk és mindenestül magunkévá tennünk: „Amit hajdan megírtak, azt tanulságul írták, hogy az Írásból türelmet és vigasztalást merítsünk reményünk megőrzésére (Róm 15,4). Akárhogy is keletkezett egy szentírási könyv, akármilyen legyen is a jellege, Isten kinyilatkoztató és életünket irányító szándékát tartalmazza az Egyházunkban használt és a kezünkbe adott Biblia.

Emberi tanúságok

Hogy fentebbi alapmagatartásunkat a Bibliáról ne csak érzelmileg túlfűtött magatartásnak érezzük, érdemes figyelembe venni néhány olyan emberi mozzanatot, amik mellett nem lehet szó nélkül elmenni. Például a legtöbb nyelvre lefordított könyv a Biblia. Azután, hogy századunk eszméje, a technikai haladás egyik vezető államában Japánban, ahol az összes keresztények száma sem teszi ki a milliót, 3—4 millió Bibliát adnak el évente. Az is figyelemreméltó, hogy nálunk a Biblia világa című riportsorozatnak majd könyvnek milyen sikere volt. És nem mindennapi erőfeszítéssel várják, hogy hozzájussanak a most kiadott Bibliákhoz.

Haszonnal járhat az is, ha az ember beleolvas egy-egy klasszikus írónak Szentírásról alkotott véleményébe. *Dosztojevszkij* Karamazov testvérek-ben Zoszima sztarec szentírástisztelete, vagy egy-egy szentírási idézet használó *Ady*-vers felvillanthatja, hogyan hatott a Biblia a költő lelke mélyén. *Kodolányi János* „Égő csipkebokor” című és az „Én vagyok Judás” regényének könyvsikere fokozza a Biblia iránti bizalmunkat. *Németh László* az „Újabb Drámák”-ban elmondja, hogy sok esztendő után egy véletlen folytán hogyan került kezébe a Szentírás. Ennek hatására dramatizálta a négy próféta életét, izgalmas és lebilincselő párbeszédekben feltárja a legmélyebb emberi szenvedélyeket, miközben szinte versről-versre követi az Írást. Majd beszámol arról, hogy a nemhívó szemével nézett Szentírás is milyen mély, utolérhetetlen emberi érzéseket tud fölkavarni. Vallomásaiban ezeket az örökértékű sorokat írja: „Az ember az őszövétségben ismert rá magára s világára, s az újszövétségben az orvosságra és megváltásra” (311.1). Az ilyen segítség is fellebbentik a szívünkre boruló fátylat, ami teljesen csak „Krisztusban tűnik el” (2Kor 3,14).

Krisztus és az Írások

„Ha az Úrhoz térnek — mondja szent Pál a zsidókról, de értelmezhetjük magunkra is — eltűnik a fátyol” (2Kor 3,15). Át kell vennünk Krisztus gondolkodását ahhoz, hogy az Írások belső világára rátaláljunk. „Vizsgáljátok az Írásokat” (Jn 5,39) — mondja Jézus nem egyszer azoknak, akik joggal mondhatták magukról, hogy „írastudók”. És ha azokat is így ösztönözte újabb olvasásra, akiknek szinte mindennapi kenyerük volt az Írás, mennyivel inkább szól nekünk Jézus figyelmeztetése: *Olvassunk kell a Szentírást*. Ha nem értünk va-

lamit belőle — még a jegyzetek elolvasása után sem, akkor se hagyjuk abba. Ha előszőrre nem adja meg magát az értelme, majd feltárul a második, vagy harmadik olvasásra. Mert ha velünk egyetemesetű embertársaink mondhatnak olyan igazságokat, amit első hallásra vagy olvasásra nem értünk meg, Isten még inkább közölhet olyan dolgot, amit első olvasásra nem értünk meg. Maguk a tudósok is bevallják, hogy sok titok rejlik a szentíratokban. „Tanulságul írták meg” — ismételhetjük szent Pállal, és így lassan-lassan feltárul majd Jézus igaza: „szavaim lélek és élet” (Jn 6,64).

Jézus életeleme: az Írás

Ma egyes tudósoknak az a véleménye, hogy az evangéliumokban szereplő Krisztus azért van annyira összekötve az Írásokkal, mert az őskeresztény igehirdetés nem szakadhatott el az ószövetségi kapcsolatoktól. Azt azonban mindannyian valják, hogy a húsvéti titok fényében megvilágosult és az őskeresztény kérügmában megformált bibliás Krisztus-kép az Isten-akarata szerinti Krisztus-kép. Ha a történelmi Jézust nem ismerhettük meg közvetlenül miként élt „az Írások” világában, akkor ezt a bibliás Krisztus-képet akarja a sugalmazó Isten elénk tárni. Azt akarja, hogy ez a Szentírásból, Szeniírásban és Szentírással együtt élő Istenfia szolgáljon „tanulságul” minden idők emberének.

Az evangéliumok Krisztusáról nagyon szemléletesen ír a Zsidóknak írt levél. Krisztus így lép a világba: „Nézd, megyek Istenem, hogy teljessem akaratodat, amint a könyvtékercsben rólam írva van” (Zsid 10,5—6). Létének első pillanatától kezdve, léte egyetlen értelmének tartja az Isten „uralmának” (akarátának) hirdetését, melynek első megvalósítója, vagyis Isten akarátának teljesítője Jézus maga volt. Anyira, hogy ezt nevezi „eledelének” (Jn 4,34). Nem egyszer olyan élesen fogalmaz, mintha saját akarata nem is lenne: Nem tehetek önmagamtól semmit. Pedig éppen ezzel akarja Jézus rádöbbenteni az embereket, hogy neki egy a lényeges: Isten akarátának teljesítése. „Nem a magam akarátát keresem, hanem annak akarátát, aki engem küldött” (Jn 5,30).

Ez az isteni akarat nem akármilyen, általános formában mondott szó, hanem az Írásokban kifejezett, meghatározott és részleteiben megtervezett isteni rend. Jézus mondja: „Most fölmegyünk Jeruzsálembe és beteljesedik minden, amit a próféták az Emberfiáról megjövendöltek” (Lk 18,32). Ennek az Írásokban kifejezett atyai akarátanak szinte az aggályosságig fokozódó figyelése annyira jellemző Jézusra, hogy Pétert — akit az imént egyháza sziklájának és az isteni kinyilatkoztatás boldog részeseének nevezett, — képes keményen rendreutasítani: „Távozz tőlem, sátán! Botránkoztatasz, mert nem arra van gondod, amit az Isten akar, hanem arra, amit az emberek akarnak” (Mt 16,21—23).

Péter visszautasítása annál is figyelemre méltóbb, mert hiszen olykor Jézus előtt is felrémlett a véres jövő látomása és emberi irtózáttal fordult el tőle. Szent János megöröklétt egy ilyen drámai pillanatot, ami nem lehetett egyetlen. Amikor Jézus a búzaszem elhalásáról beszélt, fölsejlett benne közeli halála: „Megrendült a lelkem. Mit is mondjak? Atyám, szabadíts meg ettől az órától?” (Jn 12,27) Ebben az elszólásban már megérezzük azt a vívódást, ami a Getszemáni kertben fejeződött ki a legélesebben, amikor ezt mondta: „Abba, Atyám! — Te mindent megtehetsz. Vedd el tőlem ezt a kelyhet!” (Mk 14,36) Ezekből a feszült pillanatokból sejtjük meg, hogy a mélységes emberi irtózat hogyan váltott át az isteni akaratra: „De ne úgy legyen, ahogy én akarom, hanem ahogyan te”. Vagy az ebben az önmaga felindultságát csendesítő szavában — „De hiszen éppen ezért jöttem” (Jn 12,28) — az isteni akarathoz illeszkedés hősi lendületét tapasztaljuk. Ezt az elkerülhetetlenben is megnyugodni akaró megadást érezzük ki Jézusnak több, a szenvedése körülményeire utaló kijelentésében is. Amikor az árulóról beszél, ezt mondja: „Az Emberfia elmegy, amint megírták róla” (Mt 26,24). És tán ezért szól olyan méla szomorúsággal, minden felindulás nélkül tanítványainak gyáva elfutásáról: „Írva van: megverem a pásztort és szétszédnek a nyájból a juhok” (Mt 26,31). Bármilyen rémületet és gyötrelmet (Mk 14,33) váltott is ki belőle az Írásokban foglalt atyai „végzet”, a végzések ellen tusakodó barátait mindig ezzel a kiegyensúlyozott szóval csendesíti: „Azt hiszed, nem kérhetném Atyámat s nem küldene tizenkét légió angyalnál is többet? De akkor hogy teljesedne be az Írás, amely szerint ennek így kell történnie?” (Mt 26,53—54).

Csak így érthetjük meg a fennkölt nyugalmat, ami az emmauszi úton kiérezhető abból a felvilágosító munkájából, amikor „Mózes elkezdve az összes prófétáknál megmagyarázta nekik, amit az Írásokban róla írtak” (Lk 24,27). Mégpedig úgy magyarázta, hogy ezek a törtéreményű emberek ezt vallhatták: „Hát nem lángolt a szívünk, mikor beszélt az úton és kifejtette az Írásokat?” (Lk 24,32) Mindezek a megrázó gondolatok arról győznek meg bennünket, hogy az Isten akarata és az Írások felcserélhető valóságok voltak Jézus életében. És így érthetjük meg kijelentését: „Hamarabb ér véget az ég és föld, minthogy egyetlen pont is elveszen a törvényből” (Lk 17,17).

Jézus Szentírása

Akinek annyira lételeme az Írás, mint az Úrnak, nem meglepő, ha gondolatai és szavai tele vannak a Szentírással; szinte minden szavában a Szentírás szólal meg, mégpedig az az Írás, amit Istennek őszövétségi népe használt. Jóllehet az Írás volt a zsidóságot összefogó erő, ez volt az irányító szelleme, hitvallása, életének meghatározója. És mégis olyan szélsőséges magyarázatok léteztek egymás mellett, – mintha csak a Biblia mai helyzetét látnánk, – mint például a farizeusok és szaduceusok értelmezései. Maga a Szentírás is megírja: „a szaduceusok ugyanis azt állítják, hogy nincs feltámadás, sem angyal, sem lélek, a farizeusok viszont ezt is, azt is vallják” (ApCsel 23,8). Szent Pál példája pedig megmutatja, hogy a rabbinisztika milyen misztikus, allegórikus vagy szimbólikus értelmezéseket használt. A korabeli szentírásértelmezés annyira eltolódott, hogy maga Jézus idézi panaszkodva Izajást: „Ez a nép ajkával tisztel, ám szíve távol van tőlem. Tanaik, amelyeket hirdetnek, csak emberi parancsok” (Mk 7,7). Ha csak egy kissé is elmélyedünk a Szentírásban, könyveinek történeti értékéről, mondanivalójának széles skálájú értelmezéséről korabeli képet nyerünk. Különösen ha még hozzávesszük, hogy sok szentkönyv még magán hordta a frissenküldtség bélyegét. És ezen körülmények között is az Úr teljesen elfogulatlanul használja a Szentírást, nem törődik azzal, hogy mi volt a könyvek eredete, jellege. Hogy történeti vagy nem történeti az a könyv, hogy egyik forrás tárja-e fel, vagy a másik tartalmazza. Azt sem veszi számításba, hogy formatörténetileg nem egy fajtájúak a könyvek, és arra sem ügyel, – amint ma mondják – hogy a történeti könyvekbe is kerülhettek mítikus elemek. Éppen ezért beszédeibe beleszővi az ember és asszony teremtését (Mt 19,4), Ábel áldozatát, (Mt 23,35) vagy Noé történetét a vízözönnel (Mt 24,38). Jákob látomását az égig érő létráról (Jn 1,51) csakúgy említi, mint Mózes égő csipkebokrát (Lk 21,37); Szodoma és Gomorra pusztulását (Mt 11,23) éppen úgy, mint Dániel látomását a pusztulás utálatosságáról. Jónás három nap után a cethal gyomrából elevenen jön elő (Lk 11,31), – hogy Mózes mannájáról és a rézkigyóról ne is szóljunk.

Noha Egyházunk mindezek magyarázatában sokkal szabadabb felfogásokat is megenged, amint azt szószerint olvassuk – a mi Urunk bizonyára jól ismerte ezeknek „történeti” értékét – mégis mindegyiket elfogulatlanul használta.

Tetten érjük az Istent

Valaki az irodalomban használta ezt a kitűnő fordulatot, hogy az az igazi költői elemzés, mely megleszi a lelket az élmény varázsa pillanatában és ezt akarja tetten érni mondanivalójában. Ezt teszi Urunk Jézus is és ezt kell nekünk is tennünk: meglesni és rajtakapni a sugalmazó és a Szentírást készített Istent ihletének, és mondanivalójának égő pillanatában. Ez az igazi „Sitz im Leben”, amit a modern szentírás kutatás keres.

Jézus ellenfelei írásokban jártas emberek voltak, akik sokat olvasták a Szentírást és benne éltek világában olyannyira, hogy azok az írások valahogy öntörvényűen éltek, elszakadtak a sugalmazó Isten eleven világától. Jézus, amikor a farizeusokkal vagy szaduceusokkal vitázik, sohasem az Írást javítja ki, hanem Isten szerinti értelmét tárja fel és emeli ki a feledés homályából. Hogy az Írásoknak elferdült magyarázatait helyrehozza, nem egyszer szemére veti az írástudóknak: „Tévedtek, mert nem ismeritek sem az Írásokat, sem az Isten hatalmát” (Mt 22,29). Sohasem szabad – Jézus szerint – olyan szentírásmagyarázatot végezni, mely elszakítja az Írást az Istentől. Jézus azt teszi és azt akarja, hogy jelenvalónak vegyük az írásmagyarázatnál az Istent. Jézus az elferdült magyarázatokról azt mondja: „Kezdetben nem így volt” (Mt 19,8). Itt arra utal, hogy az Isten nem mond le tervéről akkor, amikor törvényeket, szabályokat vagy irányításokat ad az embereknek. „Menjetek csak – mondja nem egyszer – és tanuljátok meg, mit tesz az: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot” (Mt 9,13), – vagy egy másik változatban: „Ha értenétek, mit jelent: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot – sohasem ítélnétek el az ártatlanokat” (Mt 12,7). Ha a szentírásolvasás közben nem magára az Istenre figyelünk, kővé hidegült szabályokká válik kezünkben a Biblia. Ezt jelzi Jézus, amikor Dávid király Nobe-i kenyérvésére, a papok templomi szombattörésére vagy a gödörbeesett gyermek vagy juh szombaton való kiemelésére utal (Mt 12,1–14). Majd megvédi a bőjtől farizeusokkal szemben a nem bőjtőlő tanítványokat a nász népre való utalással (Mt 9,14), vagy a házasságtörő asszony esetében elhallgattatja a törvény szigorát követelőket (Jn 8,1–11).

Különösen megragadó példát ad arra, hogy nemcsak a kinyilatkoztató Istent kell meglesni a kinyilatkoztatás élményében, de az ott szereplő embert is, hiszen Isten a kinyilatkoztatásban lefoglalja az embert a maga teljességében. Mikor a feltámadás kérdésében a csipkebokornál imádkozó Mózeset idézi (Lk 20,37), vagy a Messiás isteni eredetét magyarázva az imádkozó Dávidra mutat (Lk 20,41).

Aki a Szentírást nem azzal a lelkiüettel olvassa, hogy rátaláljon a végtelen fölségű és

mérhetetlen irgalmú Istenre, annak mindig lesznek nehézségei. Ha Dante a Pokol fölött is olvassa a mindenhatóság, a bölcsesség és összeretet ragyogó szavait, mennyivel inkább kell ezt — Jézus útmutatása szerint — a szentírásolvasásnál is szemünk elé állítani.

Írás, Írások

Azt mondhatnánk, hogy Jézus számára a Szentírás olyan közvetlen valóság volt, mint a levegő, amit beszívunk. Életének minden fordulóján vagy a legváratlanabb esetekben is, rögtön készen állt egy szentírási idézettel, megragadta azt a drámai feszültségű pillanatot, ami éppen az adott helyzetre vet világot. Mikor bevonul a templomba, hogy megtisztítsa, dörögve kiáltja: „Írva van: Az én házam imádság háza, ti pedig rablóbarlanggá tettétek” (Lk 19,45). Mikor a názáretiek „meglepdőnek magasztos ígéin” és mindannyian csodára várakozva néznek rá, mindjárt idézi: „Sok özvegy élt Izraelben Illés napjaiban, amikor bezárult az ég... Azok közül egyhez sem volt küldetése Illésnek, csak egy özvegy-asszonyhoz a Szidonföldi Szaréptába. Leprás is sok élt Izraelben Elizeus próféta idejében. De azok közül egy sem tisztult meg, csak a szíriai Náámán” (Lk 4,25). A világvégeinek váratlanságát lehetne-e plasztikusabb képpel jelezni, mint a vízözön és Szodoma idézésével (Lk 17,26): „Mint ahogy Noé napjaiban történt... Ettek-ittak, házasodtak és férjhez mentek... Ugyanígy történt Lót napjaiban is: Ettek-ittak, adtak-vettek, ültettek és építettek...” Vagy lehet-e találékosan rendreutasítani a hozsannázó gyermekek „Dávid fiait” kiáltásainak botránkozott farizeusokat, mint ahogy Jézus tette?! „Hallod, mit kiabálnak? Jézus így válaszolt: Hallom. Nem olvastátok sohasem: Kisdedek és csecsemők szájával hirdeted dicséretedet?” (Mt 21,14–16). És így mehetnének sorban tovább... Mindenütt Írás, Írás, Szentírás...

A rejtély kulcsa

Felmerülhet a kérdés, hogy miért ragaszkodott Jézus ennyire az Írásokhoz? Nem lett volna jobb valamilyen általános emberi nyelven, egy történelemtől független formában kifejezett tanítási móddal közölnie az új kinyilatkoztatást? Egy kis nép történetének elavult világába, gondolkodásmódjának idegenszerűségébe ágyazza be és hosszú kialakulásában elhasznált szavak és képzetek közé szorítja be isteni üzenetének szárnyalását. A késői korok istenkeresőinek úgy kell majd fáradságos munkával kibontani a megváltó titkok értelmét? Hiszen tudott volna minden népi és történelmi leszűkítéstől mentesen is beszélni. Miért kötötte magát mégis ennyire az Írásokhoz? „Mert nem magamtól beszéltem — indokolja meg — hanem aki küldött, az Atya hagyta meg, mit mondjak és mit hirdessek. S tudom, hogy parancsok örök élet. Így amit hirdetek, úgy hirdetem, amint az Atya mondta” (Jn 12,49–50). Az Isteni Ige időfölöttisége és történelemfölöttisége bőven önthette volna a szellem sodrását; csillogó formában hordozó szavakkal hirdethette volna mondanivalóját, de nem akart eltérni az atyai akarattól, mely az emberiség üdvösségrendjét időbe és történelembe ágyazva akarta kijelenteni.

Ezért vigyáz Jézus — szinte kínosan — arra, hogy lehetőleg a Szentírás szavaival éljen tanításának is, életének is legdöntőbb pillanataiban. Nemcsak beszembeszáll megkísértetése idején az ördöggel, de mindhárom esetben szentírási idézetet használ. Beszédei tele vannak idézetekkel és fordulatokkal, mint az eskü tilalmánál is: „Ne esküdjetek sem az égre, mert az Isten trónja; sem a földre, mert az lába számolya, sem Jeruzsálemre, mert az a nagy király városa” (Mt 5,34) — utalva Izajás és Zakariás prófétákra.

Hálás feladat lenne részletesen feltárni velős mondásaiban és közmondásokra hivatkozó Jézus bibliikus vonásait. Legszebb kijelentései közül való: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám és igyék! Aki hisz bennem, annak bensejéből az Írás szava szerint élő vízforrás fakad” (Jn 7,37). Már csak utalunk az Oltáriszentség ígérétének és alapításának bibliikus vonatkozásaira és befejezzük azzal, hogy a főtanács előtti legdöntőbb vallomását a prófétai látomásra utalva ezzel toldja meg: „Látni fogjátok az Emberfiát amint majd eljön az ég felhőin” (Mt 26,62). És megváltó halálának két utolsó mondatát sem saját maga fogalmazta, hanem zsoldár-részletet idéz. Egyik a legmélyebb emberi titokra utal: „Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el? — a 21. zoltárból; a másik pedig a legodaadóbb istenszeretetet fejezi ki: „Atyám, kezembe ajánlom lelkemet!” — a 31. zoltárból.

E két utolsó krisztusi szót a legszigorúbb bibliakritika is Jézus ajkáról elhangzó szavaknak mondja (ípsissima verba), hiszen egyik sem fér bele a húsvéti titok látomásában égő közösség „mitizáló” lelkületébe. És mivel ezek a szavak Jézus szavai, ugyanakkor idézetek a Szentírásból, — azt mutatják, hogy Ő valóban „bibliás Jézus” volt, aki akarta, igényelte, magának tudta és lefoglalta az Istennek a történelemben kinyilatkoztató szavait, hogy ezzel is betöltsék az Atya akaratát. — Ha mi is így értjük és használjuk Jézus szavait, az evangéliumokat és az Újszövetséget, amint Ő tette az Atya szavaival, akkor fellebben a titkozatos fátyol a Szentírás értelméről.

TÁVLATOK

UTAK ÉS MEGOLDÁSOK

A Biblia még mindig az emberiség kiaknázatlan kincsestára. A mai kultúra minden ága foglalkozik vele. Tudományos kutatások, művészet, sőt a közélet nem halad el érdektelenül mellette. A világvallások számára pedig szent könyv: a nagy Isten-találkozások színhelye. Ma sokoldalról közelítik a Bibliát. Minél többen olvassák, annál több kérdést vetnek fel és a megoldások újabb megvilágosodást készítenek elő. Itt néhány, különböző irányból érkező tudóstól, gondolkodótól idézünk részleteket. Bár nem adnak mindenre kész megoldást, de jól szemléltetik azokat az erőfeszítéseket, ahogy mindegyik saját felfogása szerint igyekszik megtalálni a Szentírás alapproblémáit. Ezeket a szövegeket nem minden kritika nélküli elfogadásra tárjuk Olvasóink elé, inkább „vegyes izelítőül”, hogy a különböző próbálkozásokkal miként akarja az emberi megismerés megközelíteni Isten Szavát.

RUDOLF BULTMANN:

Mitológiai világlkép és történelem-értelmezés

A neves protestáns történész, filozófus és teológus érdeme, hogy kora racionalistái előtt tudományos módszerrel igazolta Jézus történetiségét. Felállította a Szentírás vizsgálatára a formatörténeti módszert, amelyet hívő és nemhívő egyaránt felhasználhat. Jézus emberi valóságát elválasztotta az Újszövetség „előtörténetétől” és ezért legendáknak minősíti mindazokat a leírásokat, amely Jézus eredetét, messiási küldetését körülfonják. Ezeket az ősegyház mitológizáló tevékenységének tartja. Ezért Bultmann legfőbb törekvése „mitoszatlanítani” az Újszövetséget, mert számára mindaz, ami meghaladhatja a racionális felfoghatóságot, nem lehet igaz. Lehet, hogy bizonyos nyugati gondolkodók számára így elfogadhatta a Bibliát, de mivel kiküszöböl minden képet, szimbólumot, amivel a misztérium megközelíthető, éppen a Biblia sajátos mondanivalójával nem tud mit kezdeni. (Ugyanis ma már a „mitosz” fogalma is jelentős változáson megy át). Ezért Kant módszeréhez folyamodik és a megoldatlan megismerési kérdések helyett átcsap az erkölcsi követelmények világába. Jézust eszkatologikus prófétának tartja, aki Isten törvényét és a világvégét hirdeti. A Bultmann-i magyarázat a keresztény üzenetet megcsonkította, de módszere talán éppen ezért további kutatásra serkentett. A történet-kritika továbbfejlesztése a katolikus tudósokat a Biblia teljesebb valóságának feltárásához vezette, ezért a nagy kutató érdeme — egyoldalúsága ellenére is — vitathatatlan.

A történelem megcáfolta a mitológiát. Az isteni uralom bemutatása éppen úgy, mint a végső dráma elképzelése mitológikus. Mitológikusak az isteni uralom várásának az előfeltételei; vagyis az az elmélet, hogy a világot — bár az Isten teremtette —, mégis a Gonosz, a Sátán kormányozná; hogy a Sátán hadserege, a démonok okai a bűnnek, a betegségnek és minden rossznak. Mitológikus elképzelés, hogy a világ a menny, föld, pokol három „emeletére” van felosztva, de az az elképzelés is, amely szerint a természetfeletti erők belenyúlnak a lélek belső életébe. Ezt a világlképet azért nevezzük mitológikusnak, mert különbözik a tudománytól kialakított világlképtől. A modern világlképben az ok és hatás kapcsolata alapvető. Habár a mai fizikai elméletek a szubatomás folyamatokban a véletlent is számításba veszik, ez nem érinti hétköznapi elveinket, cselekvésünk okszerű összefüggését, életünket. A modern tudomány semmiképpen sem fogadja el, hogy a természet menetét természetfeletti erők át- meg átjárhatják; hasonlóképpen a modern történet-kutatás sem tudja elfogadni Istennek, az ördögnek vagy a démonoknak a belenyúlását a történelem folyamatába. A történelmet olyan „törtetlen egész”-nek tekintjük, ami önmagában tökéletes, mégha különbözik is a természeti folyamatoktól. Bár a történelemben vannak szellemi hatalmak, amelyek az ember akaratát befolyásolják. A történelmi eseményeket a természeti törvények nem határozzák meg szükségszerűen, hanem az emberek felelősek cselekedetei-

kért. Így nem történik semmi értelmes megokolás nélkül, egyébként ugyanis a felelősséget szüntetnék meg. Ma még sok tévhit él az emberekben, ezek azonban mindinkább kivételek vagy abnormitások. A mai ember arra épít, hogy a természetfeletti erők nincsenek hatással a természet és a történelem menetére éppen úgy, mint saját benső világára és gyakorlati életére.

Ilyen előzmények mellett felmerül a kérdés: lehet-e még a mai ember számára valami jelentősége a Jézus isteni uralmáról szóló igehirdetésének? Egyáltalán fontos-e még a maga egészében az Újszövetség igehirdetése? Az Újszövetség elsősorban Jézus Krisztust hirdeti, az Ő személyét, amit az őskereszténység mitologizált. Az újszövetségi írók egymás között nem egységesek abban, vajon beszélt-e Jézus önmagáról úgy, mint Messiásról, mint az üdvösségi korszak Királyáról, hogy valóban azon Emberfiának hitte-e önmagát, aki az ég felhőin fog elérkezni? Ebben az esetben Jézus saját magát értelmezte volna a mitológia fényében. Az első kereszténység mindenesetre úgy tekint Óreá, mint mitológiai alakra; várták Őt mint Istenfiát, aki visszatér az ég felhőiben, és mint világot ítélő bírót üdvözít és kárhoztat.

Ezért újból felvetjük a kérdést: Mi a jelentősége a modern ember számára a jézusi és az újszövetségi igehirdetésnek? Kérdés az is, hogy a mai ember számára a mitológiai világkép, a világvége bemutatása, a megváltóról és a megváltásról szóló ábrázolások már „elintézettek”-e? Várhatjuk-e azt, hogy az ember meghozza az értelemről lemondó áldozatot azért, hogy elfogadja a bibliai ábrázolásokat? Vagy az Újszövetségben túl kell-e tennünk magunkat azokon a mondatokon, amelyek mitológikus elképzeléseket tartalmaznak és más szavakat kell keresnünk, amelyek a mai emberben nem okoznak megütközést? — Tudnunk kell, hogy Jézus igehirdetése nemcsak eszkatológikus kijelentéseket tartalmaz. Isten akaratát hirdette: Isten jóra felszólító parancsát. Jézus megkívánja az igazságot és a tisztaságot, az áldozatkészséget, a szeretetet. Megköveteli az ember engedelmességét Isten iránt; szembeáll azzal a tévedéssel, hogy az Isten iránti köteleesség csak bizonyos külső parancsok megtartását követeli. Ha viszont a modern ember Jézus erkölcsi parancsain is megbotránkozik, ennek akadálya már akarati önzése — és nem pusztán az értelmi nehézsége. (Vö. Jesus Christus und die Mythologie, Hamburg, 1964. 11—15.)

HERBERT BRAUN:

Példák a Biblia megértésének kérdéséhez

Evangélikus teológus, a mainzi egyetem Újszövetség-professzora, főként a Biblia nyelvi nehézségeit, a korabeli gondolkodásformák problémáit kutatja. Jól mutat rá, hogy Jézus nem új világméretet hozott, hanem beilleszkedett a kor műveltségi keretébe, hogy lényeges mondanivalóját érthetővé tegye. Aki minden erővel a „mellékes dolgokat” próbálja a Bibliában „kiegyenlíteni”, az sohasem jut el a Szentírás lényegéhez. Közlésének vejeje: Olvasuk kritikusan a Szentírást, de ne zárjuk el szívünket Isten Igéje előtt!

Ha a jóakarátú, de teológiailag képzetlen szentírásolvasó nemcsak jámbor lelkiolvasmányt akar végezni, hanem az olvasott szöveget valóban gyümölcsöztetni akarja, a megértés számos nehézségével találkozik. A nehézség már a nyelvnél kezdődik. Például az Újszövetség legelterjedtebb német szövege Luther Márton fordítása, tehát a német evangélikus egyház hivatalos Bibliája. Olyan erőteljes és „tösgyökeres németességgel van megírva”, amellyel szemben az utóbbi évtizedek minden megújított fordítása gyenge próbálkozásnak bizonyult. Ámde ki képes a lutheri német nyelvet ma helyesen megérteni? Luther nagyszerű teljesítménye iránti minden tiszteletünk mellett is ki kell mondanunk, — ez távolról sem a mi beszédmódunk. Ha a mai fordítások közt válogatunk, akkor könnyen észrevesszük, hogy minden fordítás: máris más értelmezés! A nyelvi különbség pedig a hozzáértő olvasóban felkelti a „közvetítettség” zavaró érzését. Az Újszövetséget eredetileg késői görög nyelven írták. És az első három evangélium görög szövege is már fordítás: hiszen Jézus arámul, az akkori zsidók mindennapi nyelvén beszélt szír dialektusban. A Jézus-történetek gyűjteményei a szóbelileg és írásban áthagyományozott első szövegek is ilyen arám nyelvi formát viseltek, mielőtt azokat görögül az evangéliumokban feldolgozták volna. Tehát nyelvileg idegen világ szól hozzánk az Újszövetségből.

Ez a nyelv egy másik világnak a jelzése: szignálja. És még hozzá nem egy „mai” másik világa, ami különbözősége ellenére mégis a mi szintünkön lenne, hanem az antik világ más-szerűsége az ókor idegensége. Néhány újszövetségi példán szeretném ezt a „másmilyenség” megvilágítani.

Az evangéliumok Jézus számos csodájáról tudósítanak. Jézus összezsugorodott tagokat és

bénult testeket gyógyít, lázt és leprát szüntet meg, sőt halottakat támaszt. Ezek a tudósítások a legendákra jellemző fokozásról tanúskodnak; Jézus Jairus lányát még a betegségéről támasztja fel (Mk 5,21 kk), a naimi ifjút már a sírhoz vezető úton (Lk 7,11 kk), — és Lázár oszlásnak indult teste negyedik napja fekszik a sírban, mikor Jézus feltámasztja (Jn 11,39). Még inkább fel kell figyelniük a *betegségnek és a gyógyulásnak az alapvető szemléletére*. Hiszen közismert, hogy minden legenda olyan tényhez kapcsolódik, amelyet a názáreti Jézus valóban gyakorolt. Ő, mint történetileg megállapítható, gyógyított. Ezekkel a gyógyulásokkal, mint csodákkal kimutatta természetfeletti erejét. Akkoriban a betegséget is természetfölöttileg — mint a démonok művét — értelmezték. Tehát a gyógyítás: a betegséget okozó démon legyőzését jelentette. Ezt az ókori betegség-szemléletet Jézus is vallotta: amint az Újszövetség számos helyéből kitűnik. De mit kezdünk ma az ilyen tudósításokkal?

A mai felfogástól való eltérés megtalálható Jézus *igehirdetésében* is. Így például Isten királysága központi fogalom beszédeiben. Az Isten királyi hatalmán ezt érti: ez a *gonosz világ nem felel meg az Isten akaratának*. Ezért elküldi az Isten az Emberfiát: aki meghatározza a világ végét, minden embert megítél és elhossa a végső üdvösséget. Ennek az időpontja Jézus beszédeiben igen közelinek tűnik és szinte úgy olvasható ki az „idők jeleiből”, mint a meteorológiai adatokból az időjárás (Lk 12,54—56), a növények virágzásából a tavasz közelsége (Mt 13,28 k). Ezek a változások a világ végét, az utolsó ítéletet és végső üdvösséget jelzik. Hogy a Bíró színe előtt megállhassunk, mindent már most egy lapra kell feltennünk. Aki elfeledkezik a vég közelségéről, olyan ostoba, mint aki a vihar veszélyében házat alap nélkül építi fel (Mt 7,24—27.). Kézenfekvő, hogy a végső időknek a hite Jézus igehirdetését aktuálisá tette. Ám a várakozás a közeli végre téves volt. Ez a tévedés a zsidóságra is áll, onnan eredt Jézusnak világvégi szemlélete, tehát az általános zsidó felfogás is helytelen volt. Jézus és az öskereszténység pedig osztozott benne. Hogyan kell tehát ezt a „be-nem-teljesedett” végső várakozást értelmeznünk?

Az Újszövetség — ha csak olyan módon olvassuk, mint akkoriban a kortársak — számunkra idegen könyv lenne. Vannak benne legendás kijelentések, használja az ókori démon-hitet, és egy be-nem-következett világ-véget ígér. Hogyan érthetjük akkor ma az Újszövetséget?

Az egyik legfontosabb feltétel: az ember egyszerűen engedje, hogy önmaga és az élete számára a Biblia igaz legyen és igaz maradjon, hogy higgyen Isten ígéjének és így a maga számára megmentsse az Újszövetségből azt, ami valamiképpen menthető. Aki azonban minden kritika nélkül, csak ezen az úton akarja az Újszövetséghez fűződő kapcsolatát megmenteni, az valójában tönkreteszi azt.

Természetesen az ember megpróbálja a legendás jelleget, a meg-nem-egyezéseket egymás közt „kiegyenlíteni”. A démon-hit például nemcsak antik sajátosság, hanem modern is, amint hogy Rilke is beszélhet „angyalról.”

Ha jobban beleolvasunk a szövegbe, láthatjuk, hogy Jézus a végső időköt nem annyira közelinek jelezte, mert szólt az „óra” kiszámíthatatlanságáról is. Tehát ne érnek erejével, az ellentmondónak tűnő állítások „kiegyenlítésére” törekedjünk. — Aki becsületes kapcsolatot keres az Újszövetséggel, az keresse igazi mondanivalóját!

(Vö *Gesammelte Studien zum Neuen Testament*, Tübingen, 1967. 283—287.)

GERTRUDE SARTORY:

Mi igaz a Bibliában?

Gertrude Sartory a teológiai és lelkiéleti kérdésekben járatos közíró népszerűen kifejti, hogy mi igaz és hogyan igaz a Bibliában. A hit a szív megsejtését is megkívánja, és aki kitarult lélekkel fogadja a szent ígéket, rátalál Jézusban Istenre.

*

A bibliai írónál nem szabad az események történetírásának újkori módszerét feltételeznünk. A keletiek, mint hallgatók vagy olvasók is egészen másként viszonyulnak az elbeszélésekhez. *Max Zerwick* így világítja meg a kérdést: „A nyugati ember a ténytérülés meg-szállottja egészen a dolog értelmének az elhanyagolásáig. A keleti ember viszont az értés, a jelentés megszállottja a történeti ténytérülés elhanyagolásáig.” Ha egy indiai filozófus-tól megkérdezzük, *mi az igazság*: azt válaszolja: *Az igazság az, ami jobb tesz.* A nyugati embernek az igazság: az események filmje, és a szavak hangfelvétele. A keleti számára a mélyértelmű történet a fontos. Ezért a keletiek egy történeti tény másképpen mondanak el, mint ahogy azt nálunk egy történész megkívánná. Sokszor éppen azt hagyják ki, ami adatszerűen jelentős, viszont olyan vonásokat hangsúlyoznak, vagy túloznak el, ami szá-

mukra tűnik jelentősnek. Az ilyen eljárást mi egyszerűen „meghamisított történelem”-nek neveznénk; a keleti ember pedig éppen ezt nevezi történetnek, mert az eseménynek van „valami jelentése” is. — Zerwick a történeti igazságnak nyugati formáját már szinte károsnak tartja. A krónikás igazságot abszolút igazságnak tartani: olyan, mintha valaki egy fényképet többre becsülne egy kifejező festményénél.

Nemrég egy portrét láttam, amit éppen most fejezett be a művész. Az ábrázolt személyt jól ismertem, ezért szinte megrettentem. A kében és sárgában megfestett arc „természetellenességében” először megdöbbenő volt. Minél tovább szemléltem, annál előbbnek, és rendkívüli találonak tűnt a kép. A portré mellett ott függött egy kép, amely a művész feleségét ábrázolta, ez „hagyományosan” volt megfestve. Természethű volt, de közel sem volt olyan belső kifejező ereje.

Tudjuk azt is, hogy a történelmi regénynek a mesterei egy személyiségnek vagy korszaknak a lényegét sokszor mélyebben megragadják, mint a történész hiteles adatai. A modern tudományos exegézis hasonló módszere nem a hit „lerombolója”, ahogyan a konzervatívok még ma is hirdetik. Ellenkezőleg! A történet-kritikai módszer bemutatója, hogy a „csak-történeti” a hívő értelmezés számára nem sokat nyújt. A pusztán történeti tény, a rideg valóság (factum brutum) mindig kétes értékű, mert az ember így is, úgy is értelmezheti. Hiszen Jézus ellenfelei és követői egyugyanazon eseményt látták; az egyik mégis Belzebubnak tulajdonította, a másik Isten erejének. Az evangéliumok szavahihetősége más természetű, mint egy tényudósításé. „Az ember csak a szívével lát jól” — mondja Saint-Exupéry Kis Hercege. Csak a hit szemével látható, hogy mit valósított meg Isten Jézusban az ember és a világ számára. A hit ezen hűséges tanúságtételét nyújtják a bibliai szerzők. Éppen ebben áll megbízhatóságuk: szavaik teljessége és mélysége rejtve marad a csak felületes tényszerű gondolkodás előtt.

(Vö. Entdeckungen im Alten Testament oder die vergessene Wurzel, München, 1970. 31—34.)

GERHARD VON RAD:

Isten és ember párbeszéde a Szentírásban

Von Rad professzor az Ószövetséget tanítja a heidelbergi egyetemen. Izrael történetét az Ó- és az Újszövetség egységében és fokozatos kifejlődésében mutatja be. Az Újszövetség egészen benne gyökeredzik az Ószövetségben, amelynek — minden történeti adalékon túl — az a misztériuma, hogy Isten népe sohasem szakította meg párbeszédét az Úrral. A legnagyobb szenvedésében is felismeri az Isten rejtett jelenlétét. Ezt a titkot bontakoztatja ki a kereszténység amikor Jézus halálában találkozik Istennel, és az egész üdvösségtörténetet a húsvéti misztériumból megvilágítva, — mintegy visszatekintve — már teljesebb összefüggésben képes megérteni.

Izrael a többi ókori népnél intenzívebben foglalkozott saját történetével. A különböző forrásiratokból összeállították Mózes öt könyvét, és a Dávid trónutódlásának a történetét. A kései Krónikák könyve pedig megmutatja, hogy foglalták össze újból a történeteket. Ezek a nagy irodalmi művek gyakran évszázadokon át tartó növekedési-fejlődési folyamaton estek át. Különböző szerkesztők művészi módon egymásba illesztették és a végén óriási gyűjteményes művekké lettek, ami már nem mondható olvasmányos irodalomnak. Az Ószövetség történeti anyaga gyakran felkelti a nyugati olvasó érdeklődését. A régi Kelet egyetlen más népe sem rendelkezik ilyen jó és bőséges forrásanyaggal. Izrael azonban mégsem a történelemre összpontosító tudásvágy indította írásra, hanem Istenének működése és valósága. Ő az, akivel minden oldalon találkozunk. Jól értsük meg: ez nem egyszeri Isten-találkozás, aminek „kőbe vésett” dokumentuma volt, hanem az események vezetésében, hívásokban, ígéretekben és ítéletekben nyilvánult meg. Ezért közvetlen megszólításait a Szentírás mindig új alakban fogalmazta meg. Az Ószövetség nem más, mint egy nép szenvedélyes párbeszéde a saját történelme magasabb értelméről. Azonban Izraelben is idővel változott a korszellem. A történelmet mindig olyan megértési horizontba kellett értelmezni, ahogy az állandó változások alakították. Az egyik korszak Isten tetteit még elsősorban a külső beavatkozásokból, csodákból és meghívott férfiak küldetéséből magyarázta. A későbbi írások az isteni működést inkább az emberi cselekvések oksági láncolatába fűzték egybe. Bár Izrael nem jutott el egyértelmű történelem-értelmezésre, mégis megadatott neki egy olyan történelmi ábrázolási mód, ahol teljes mélységben és tágasságban beszélhetett Istenről.

Ha tehát az ószövetségi iratok olvasási módját meg akarjuk tanulni, először az szükséges, hogy észrevegyük benne az Istenre mutató ujját. Nem mindenütt olyan könnyű ez,

mint a József történetében, ahol az elbeszélő a történet csúcspontján Józsefnek a szájába adja a jelentős szót (Ter 50,20). Az elbeszélések az első tekintetre nagyon nyersnek tűnnek. És mégis, itt alakul ki az első igehirdetés! Az Istenről tanító ige mellett az olvasó nem mehet el szó nélkül. Az Ószövetség Istenről szóló beszédei igen változatosak. Kijelentései a legjámborabb önátadástól, a majdnem káromlásig terjednek. Az emberiség ezek után még nehezen találhat új szavakat, amelyek bensőségességben és erőben kifejezőbbek lennének annál, amit például a zsoltaírok mondanak Istenről. Izraelben az átlagember számára volt olyasmi szabály, amit az Isten „becsületkódexé”-nek nevezhetünk. Vagyis bizonyos elgondolások arról, hogy mit lehet Őrá bízni és mit kell magunknak megtenni, hogyan szabad és hogyan nem szabad Őröla beszélni. Ehhez azonban a prófétáknak egyáltalán nem tartották magukat. Néha egyenesen hajmeresztő stílusban beszélnek Istenről, hogy az Istenről szóló szokványos elgondolásokat szétzúzzák. Miért tették ők ezt? Nem reform-törekvésekből, és nem is számoltak azzal, hogy Istenről szóló szavak általános beszédstílussá válik. Ennél sokkal nehezebb feladatuk volt. Ábrahámnak, Mózesnek és a prófétáknak mindig ugyanazt és mindig újból meg kellett erősíteni: *Ahol az Isten kinyilatkoztatta magát előttük, éppen ott rejtőzött el felfoghatatlan mélységében.* Ott, ahol az Isten közelebb lépett Izraelhez, ott összetört minden ember-tervezést és elgondolást és újabb próbáknak tette ki őket. Például: Izsák feláldozása, — „En vagyok, aki vagyok”, Mózes küldetése (Kiv 3,14), az Izajásnak adott megbízatás (Iz 6,10). Joggal kérdezhetjük, hogy a nagy kinyilatkoztatási ábrázolásoknál *nem több-e a homály, mint a tény?* És mindezek milyen ismerős közelítések az Újszövetség lelkületéhez, amikor Isten Jézus Krisztus keresztáldozatánál egészen közel jött az emberekhez és mégis mélyebben elrejtőzött, mint ahogy ezt az ember elviselhetőnek tartaná. Így tehát Izrael népe hol megadta magát Istennek, hol ellene fordult, hogy újból visszatérjen Hozzá, — de mindig kapcsolatban maradt Vele, és a legsötétebb órákban sem szakadt meg párbeszéde Istenel.

Nézzük meg, milyen az isteni beszéd emberi partnere? Hogyan fest az Istennel szemben? Nincs biblia-olvasó, akít ne bűvölne el a nagyszerű emberiességnak ezen feledhetetlen képeskönyvel! Itt mindenki képviselve van: nagyszerű és kicsinyes, borzalmas és tiszta, a királyok és katonák, hercegek és csodábejutottak: Isten emberei és nagyszerű nőalakok! Micsoda higgadság a legsötétebb dolgok ábrázolásában is! Aki így látja az embert, az tudja, hogy Isten már előbb látta őt. Csak Isten fényében juthat el az ember önmaga helyes értékelésére, így lesz nagy és titokzatos és feltárja saját önértékelése minden lehetőségét. A Szentírásban így lett nyilvánvaló, hogy az ember Isten partnere. Ő az, akit bevontak Isten történetébe, aki kezdettől fogva rá van utalva az Istennel való beszélgetésre. Élete viszontagságai közepette minden körülmények között szüksége van arra, hogy Isten megszólítsa. Ezzel az igével él és áll, nélküle elbukik. Teljes öntudattal feltárja a szenvedés titkát az Istenlét elhagyatottság borzalmaival és keresi a megoldásukat.

Izrael történelmének ez a misztériuma változatlanul jelen van az Újszövetség életterében is. Jelen van Jézusnak és kortársainak beszélgetéseiben, és az első keresztény közösségekben is. A zsidó zsinagógától való elválásnak döntő oka éppen az a meggyőződésük volt, hogy ők Izrael igazi örökösei, akik a názáreti Jézusnak életét és halálát úgy tekintik, mint Izrael történelmének Isten szerinti beteljesedését. Ekkor már az egész Szövetséget a szenvedés problémájával együtt, a húsvéti eseményből kiindultan értelmezik.

(Vö. Das Buch der Bücher, München, 1970. 13—17)

GÜNTHER BORNKAMM:

Jézus, az Újszövetség Középpontja

A heidelbergi egyetem Újszövetség professzora az előző áttekintésnél tovább lép. Nemcsak a két szövetség szerves egységét tárja fel, hanem megjelöli csúcspontját: Jézus Krisztust. A keresztény Szentírás-értelmezés szerint tehát nem a történetek mikéntje, Jézus földi szereplése, egyes csodáinak az elemzése a döntő, hanem az a hit, hogy Jézusban Isten véglegesen kiengesztelődött az emberekkel. Aki jól megérti ezt az Ős-üzenetet, megértette a Szentírást is.

*

Az Újszövetség fogalma a keresztény iratok kánoni jellegében lassan alakult ki. Az Újszövetség mint teológiai kifejezés, tartalmazza az ószövetségi kinyilatkoztatással megegyező egységét, az eltérő különbséget és beteljesedését Krisztusban. Gyökere a második Korintusi levélben (3,6 kk) van, ahol Pál Jeremiás (31,31) ószövetségi ígérését, mint az „Ó”- és „Új”-szövetséget szembeállítja. Már a Septuagintában a „szövetség” héber szó számára a

„diatheke”-t választják, amely eredetileg rendelkezést, alapítást jelent, — ezt a latinban „testamentum”-mal adták vissza, amely egyben az Ó- és Újszövetség kánoni könyveit jelenti.

Az Ószövetséghez viszonyítva az Újszövetség egy névre vezethető vissza: *Jézus Krisztusra*. Az Ószövetségben évezredek eseményei váltakoznak az egyiptomi kivonulástól kezdve a zsidó népnek a fogság utáni újjáalakulásáig; tények, adatok, dátumok és dokumentumok. Ezen gazdag esemény-sorozat után az Újszövetség történetileg szegényesnek tűnik, még akkor is, ha itt egy igazi korfordulóról beszélhetünk. Ennek a nyilvánvaló oka, hogy Jézus Krisztusban összpontosul, benne valósul meg új szövetség, és az Ó történetével szemben minden más háttérbe szorul. A szereplők is csak annyiban jelentősek, amennyiben Jézus fényében vagy árnyékában tűnnek fel. A keresztény értelmezés számára nem a történeti tények folyamata, sőt még Jézusnak földi működése sem döntő, hanem az a tény, hogy Jézusban az Isten és a világ közötti kiengesztelődés végérvényesen megtörtént. Ezért az újszövetségi írások akkor is visszautalnak, a Krisztus-eseményre, ha a jelenről vagy a jövőről szólnak.

Igy el kell vetnünk a kánon-alakulásban és az egyházi hagyományban minden olyan nézetet, mintha az Újszövetség a keresztény tanoknak valamiféle rendezett szummája, vagy akár dogmatikája lenne. Aki ebben az illúzióban él, annak állandóan egyeztetnie kellene az evangéliumokat az Apostolok Cselekedeteivel és Pállal, és addig kellene a szövegeket „összecsiszolnia”, amíg minden újszövetségi szerző ugyanazt nem mondaná benne. Amilyen érthető, hogy keressük az Újszövetség közös témáját, éppoly káros volna a különbözőségeket és ellentéteket elmosnunk.

Ha ezen kritikai megfontolások után megkérdezzük: *Mi tehát az Újszövetség?* Pozitíve megválaszolhatjuk: *A keresztény hitnek az őshíradata* (Űr-kunde). Az Újszövetség: *ős-híradás* történeti értelemben, de ugyanakkor *alapvető üzenet és felszólítás*. Az ilyen összekapcsolás: az olvasókat nem kötelezi egyöntetű felfogásra, hanem inkább szembesíti az *őskereszténység hitének gazdag kifejeződéseivel* és hatásaival, és így lépésről lépésre vezet előre a hit és a megismerés útján.

(Vö. Bibel, das Neue Testament, Stuttgart/Berlin, 1971. 13—16)

RUDOLF SCHNACKENBURG:

Az igazság szabaddá tesz

A würzburgi egyetem Újszövetség tanára a kinyilatkoztatás igazságát fejlődésében vizsgálja. Az üdvösség és a Messiás ígérete fokozatosan mélyül el Mózesben, a prófétákban, míg csúcstát Jézusban éri el. Benne válik visszatekintőleg is világossá és tudatossá az egész kinyilatkoztatási folyamat értelme és célja. Talán Schnackenburg professzor az, aki igazán jól érti a mai ember fejlődésszemléletét és ebben a gondolkodásformában is hitelesen tudja bemutatni a kinyilatkoztatás lényegét!

*

Hogy a Bibliának a vallásos látásmódját jobban megérthessük, ehhez a kinyilatkoztatásnak egyik legsajátosabb pontját kell megvilágítanunk, amely mindig az ember üdvét helyezi a középpontba. Bár végső soron minden Isten megdicsőülését szolgálja, mégis hamis felfogás lenne azt vélni, hogy az Isten csak bepillantást akart adni számunkra saját világába. Önmagát és gondolatait azért nyilvánította ki, hogy az embereket minél szorosabban magához kapcsolja és közelebb vezesse önmagához. Ezért megmutatta az igazi élet útját. Az Ószövetség legnevesebb teofániájában, az égő csipkebokorban (Kiv 3. fej.), Isten nem metafizikai lényegét akarja feltárni, hanem az „atyák szavahihető és hűséges Istenét”.

Az Ó nevé: „Aki vagyok” — a görög bibliafordítás már a „létezővel” adja vissza, de ez nem Isten lényegéről szóló elméletet jelent, hanem Annak létét, aki Ábrahámhoz, Izsákhöz és Jákobhoz beszélt, aki tehát hallgatók szavamra, és megtartjátok szövetségemet, akkor... papi királyságom és szent népem leszek” (Kiv 19,4 kk). A törvény Izraelt Jahvéhez köti, aki „irgalmasszívú és jóságos Isten” hosszantűrd, gazdag kegyelemben és irgalomban, de nem hagyja büntetlenül az atyák vétkeit (vö. Kiv 34,6k). A Tórá, az isteni Törvényt ezért

Izrael kitüntetésnek érzi. Isten népe tudatában volt nagy felelősségének, „Ezek a törvények, amelyeket ma szabok neked, nem túlságosan nehezek és nem elérhetetlenek számodra... Egészen közel van hozzád a törvény, a szádban és a szívedben, így hozzá szabhatod tetteidet. Nézd, ma szemed elé tártam az életet és az üdvösséget, a halált és a kárhozatot” (Mtörv 30,11 kk). Az az ember, aki meghajol Isten akarata előtt, megtapasztalja már a földi élete folyamán az istenkapcsolat boldogságát és áldását, amint ezt a zsolnárok hirdetik: „Tenálad van az élet forrása, a te fényedben látja a világosságot” (Zsolt 36,10). Az üdvösségünkben nem minden és nem egyszerre, nem végső világosságban lett kinyilatkoztatva. Az Isten csak annyit közöl, amennyi az embernek a mindenkor történeti szituációjában az üdvösséghez szükséges vagy hasznos; ezt nevezzük a kinyilatkoztatás ökonómiájának. Az irány az ígéretről a beteljesedésre, a beteljesedésről ismét újabb ígérethez, a mindjobban feltáruuló jövő felé vezet. A teljes és az egész kinyilatkoztatást csak a végső beteljesedésben: az eszkatológikus jövőben várhatjuk. Az ószövetségi kinyilatkoztatás „visszatartottsága” megmutatkozik például abban, hogy az üdvösséget előbb földi vonatkozásaiban, a javak birtoklásában, a hosszú életben és a sok gyermekben látják. Mégis tudatában vannak, hogy egész létünk Jahvétől függ, és nem merül ki csupán földi, anyagi törekvésekben. Csak később ébred fel bennünk az Isten közelében és közösségében lehetséges emberi továbbélés megsejtése, a feltámadás bizonyossága. Hasonló a helyzet a Messiásra vonatkozólag is. Az igazi Messiás még a názáreti Jézus kortársai számára is rejtélyes jelenség, botránykő, aki „sokak romlására és feltámadására lesz Izraelben, jel lesz, amelynek ellene mondanak” (Lk 2,34). Itt ismét látszik az isteni kinyilatkoztatás döntésre készítő jellege, amely mindig megkívánja a hit választását. Már a próféták kinyilatkoztató szavaiból is Isten bizonyos rejtettségéből beszél. Mint az üdvösség Istene, rejtett Isten Ő, mégis az embernek Benne kell hinnie és mellette döntenie.

A bibliai kinyilatkoztatás csúcspontját Jézus Krisztusban, az Isten Fiának üzenetében és tanításában éri el. Itt bontakozik ki teljes világosságában üdvösségünk jellege. Az „elvezettek megmentését” hirdeti, amint ezt Lukács evangéliumának (15. fejezet) három példabeszéde megvilágítja. Ezért nevezik ezt a részt „evangéliumnak az evangéliumban”. János evangélista pedig nyíltan feltárja: „Nem azért küldte el Isten a Fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem, hogy üdvösséget szerezzen a világnak” (Jn 3,17). János tudatában van ezen eszkatológiai kinyilatkoztatás súlyos következményeinek: „Aki hisz benne, az nem esik ítélet alá, aki azonban nem hisz, már ítéletet vont magára, mert nem hitt az Isten egyszerűlt Fiában” (Jn 3,18). Isten Fiának ez a kinyilvánítása azonban még nem szünteti meg megismerésünk homályát, „hitben élünk, a szemlélet még nem osztályrészünk” (2Kor 5,7). Különösen érvényes ez jövőbe vezető utunkra, egyéni utunkra, és az egész emberiség útjára egyaránt. A világ végére és az új teremtésre ma még fátyol borul. A paruzia időpontját, a vég módját, a kiválasztottak számát, az eljövendő világ állapotát, mint apokaliptikus kérdéseket Jézus az Atya hatáskörére bízta. Elegendő, ha a hitben tudjuk, hogy Isten gyermekei vagyunk, akkor is, ha még nem nyilvánul ki, mivé leszünk (1Jn 3,1k); elegendő, hogy az igazi és valódi Istent megismerjük (1Jn 5,2 o k). *Ez az az üdvösségismeret, amire szükségünk van.*

„Ha tehát a Fiú szabaddá tesz benneteket, akkor valóban szabadok lesztek” (Jn 8,36). Ez nagyon világos és egyértelmű szó a kinyilatkoztatás igazságáról, amely Isten Fiában jelen van és ha hittel fogadjuk, elvezeti az embert a végső szabadságra: az Istenhez. (Vö. Von der Wahrheit, die freimacht, München, 1964. 28—33).

KARL JASPERS:

Biblia nélkül a semmibe jutunk

A következő két idézett szöveg bemutatja, hogy az igazság más útjain kutatók miként találnak rá a Bibliára.

Karl Jaspers filozófiájában az emberi szabadságot akarja megközelíteni, de amikor eljut az egzisztencialista döntéshez, a feltétlen Lét eltűnik szeme elől, úgy érzi kudarcba, a semmibe hullad. A megoldást a Bibliában keresi és a bibliai vallás megújításában.

Valójában így áll a helyzet: a Biblia nélkül a semmibe jutunk! Történeti helyzetünket nem adhatjuk fel; úgy élünk, mintha ajtókon kopogtatnánk. Csak azt tudjuk mondani: A Biblia és világa abban a formájában, ahogyan ma előttünk áll, nem kielégítő. Új formában kell

öntenünk. A bibliai vallás helyes metamorfózisa az eljövendő kor életkérdése. Hogyan történhet az átváltozás? Csak abból az ősi hitből fakadhat, ahonnan maga a Biblia is származik: olyan forrásból, amely mindig van, az Örök-Igazból, aki Ember és Isten, Egzisztencia, és Transzcendencia!

(Vö. Seine Rede geschah zu mir, München, 1965. 23.)

ERNST BLOCH:

A Biblia forradalmi könyv

A marxista valláskritikus a Bibliában véli felfedezni azokat az igazságokat, amelyek a társadalmi igazságtalanságok gyökeres megváltoztatásához segítenek. Kiemeli azokat a szentírási helyeket, ahol a próféták és Krisztus nyíltan fellépnek a szegények védelmében, az elnyomottak felszabadítása érdekében. Ebben az emberi megvilágításban dolgozza fel a Szentírás egész mondanivalóját.

*

Ugyanaz a Brecht, aki undorodva gyűlölte a „papos ködösítést”, ha a legkedvesebb olvasmányáról kérdezték, ezt válaszolta: „Nevetni fognak: A Biblia!” Kissé nagyképpően és ugyanakkor meglepően hatott azokra, akik a felvilágosodást összekeverik az ismeretterjesztéssel. Olyasmiről, mint amiről Brecht a Johannában és a többi darabjában beszél, nem azik szó a Bibliában. Nem sokra értékeli a Bibliában a mannáról szóló eseményt, amely az égbol hullott alá, sem a feltámadás-történeteket, amelyek az üres sírnak leírásához kapcsolódnak. Ő csak egy misztérium beteljesedését kívánja: az eljövendő Emberfia vágya helyett inkább azt, hogy „ne hagyj soha szegényt érnem!” Zeus is, aki Prométheuszt sziklához láncoltatta úgy állt előttünk, mint a transzcendencia istene, a farizeus-módra büntető Isten, aki pogány módon a magasságbeli szférában honol. *Ami a Bibliát valóban elvlasztja a bálványimádástól, az a krisztocentricitása.* Még a papi hagyományokban szerkesztett és áthagyományozott biblia-szövegek is tartalmazzák Izrael igazi fiainak Isten elleni zúgolódását. Így a pogány és a bibliai vallás között elég sok összefüggés van, legalábbis átfedés. Magát az áldozatot a hatalmasságok előtt leborulva mutatták be. Vértől csepegő oltárok, rajtuk a leölt állatok: mintegy emlékeztetnek a régebbi Moloch-kultusz emberáldozataira. És mégis ezen kultusz ellenére vagy talán éppen ezért, a Bibliában található meg a meghatározottabb tiltakozás és felszólítás az uralom elleni lázadásra. Leírja a harcot a palotával, a békés együttérzést a kunyhókkal, az oltár gazdag kincseit és a szegények keserves éhségét. Már Amosz próféta is hirdeti: „Megvetem, gyűlölöm ünnepeiteket... vigyék előlem harsány énekeiteket, hárfáitok hangját hallani sem bírom” (5,21 kk). „Halljátok ezt ti, akik eltiporjátok a szegényt és szorongatjátok az országban a szűkölködőket!... Csökkentjük a mértéket, növeljük a sékelt, meghamisítjuk a mérleget, hogy megvehessük pénzért a szegényt, egy pár saruért a szűkölködőt és eladhassuk a gabona ocsúját” (8,4 kk).

Igen, ez is Biblia! Különbözik azonban hogyan lehetett volna „biblia pauperum”, a szegények bibliája a legszorosabb értelemben véve, az itáliai, az angol, a francia, a német parasztháború idején, sőt a Cevenne-i felkelés idején, közvetlenül a francia forradalom előtt? Zeus-szal, Jupiterrel, Mardukkal, Ptah-hal, sőt még Vitzliputzli-val sem érhették volna el azt a hatást, mint amit Thomas Münzer az egyiptomi kivonulással és a radikális követelményű Jézus hirdetésével elért. És a reformátor Luther joggal nevezte a Jelenések könyvét „minden népezér bűvös zsákjának”. Ő már messze járt attól, hogy a Bibliából „egy kegyes urat teremtsen”, inkább a szenvedést, a keresztet hirdeti, mint a keresztény életsors igazi osztályrészét.

A Biblia azonban még a legkevésbé sincs kimerítve; bár ez a kijelentés nem szolgál öröme mindazoknak, akik korunkban a Bibliát szívesen nevezik kimerítettnek és elavultnak. A Biblia a fáraók előnyének és mindazok érdekének a leghevesebben ellene mond, akiknek a Biblia bilincseket betakaró fantáziavirág csupán. Ezért kell minden olyan hamis törekvést elhárítanunk, amivel legsajátosabb területünket, a Biblia világát akarják megszállni.

(Vö. Atheismus in Christentum, Frankfurt, 1968. 20—22)

Sz. A.

EXEGÉZIS ÉS KÉRÜGMA

Évközi 31. vasárnap (Mal 1,14b — 2,2b, 8—14; 1Tesz 2,7b—9,13; Mt 23,1—12).

Meggyőző keresztény élet

Az ember testi-lelki összetettségéből következik, hogy a szellemi eszményeket tapasztalható valóságban kell bemutatni előtte. Régi megállapítás az, hogy a szavak elröpülnek, a példa maradandó hatást gyakorol. Isten a kinyilatkoztatásban sem elvont tanítást és rideg törvényt adott, hanem úgy intézkedett, hogy küldöttei életükkel is tükrözzék azt a tanítást, amelyet közvetíteniük kellett. Az ószövetségi próféták a vallásosságnak is kiemelkedő példái. Amellett ők a nép vezetőitől, a királyoktól és a papoktól különösen megkövetelték, hogy egész életük igazodjék Isten törvényéhez. Ezt látjuk Malakiás mai szövegében. Krisztus pedig arra mutat rá, hogyan üresedett ki az ószövetségi vallás a farizeusok és a törvényt magyarázók képmutatásával.

A tanítás és az élet teljes összhangját Jézus Krisztus mutatta meg. Benne az Isten Igéje, Szava lett emberré. Ő egész alakjában és magánéletében is az Isten Fia, azért minden tette küldetését nyilvánítja ki. Benne nem fordulhatott elő az, hogy mást mond és mást tesz, vagy másoktól olyat követel, amire ő maga nem adna példát. Alakja és viselkedése annyira a természetfölötti világ megnyilatkozása, hogy ki meri mondani: aki engem lát, az az Atyát látja, vagy hogy az általa közölt tanítás és az általa végrehajtott tettek végső forrása az Atya. Csak ez a magatartás győzhetett meg bennünket arról, hogy az üdvösség rendjében a teljes igazságot kaptuk. Krisztus nem elgondolásokot, véleményeket hirdet, hanem egyszerűen azt követeli, hogy kövessük. Ezért érezzük, hogy az evangélium nem lehet többé emberi viták áldozata. Azt a harmóniát, amelyet ő bemutatott, külön véleményekkel csak megzavarni lehet, nem tökéletesíteni.

Az apostolok azt tartották személyi feladatuknak, hogy ezt az összhangot töretlenül továbbadják: Kövessetek engem, mint ahogy én is követem Krisztust (1Kor 4,16). Ugyanaz a Pál apostol a mai leckében arra

hivatkozik, hogy nemcsak az evangéliumot akarta átadni hallgatóinak, hanem egész életét nekik akarta szentelni. A szeretetnek és a szolgálatnak ez a foka közelíti meg Krisztus módszerét. Az evangélium többi ki-jelentését ebben az értelemben kell magyarázni. Igehirdetők, szülők, nevelők ne a tekintélyüket hangoztassák, ne hiúságukat legyenek azzal, hogy címeiket találjan ki maguknak, hanem utánozzák az igaz Mesternek a felülmúlhatatlan módszerét.

Évközi 32. vasárnap (Bölcs 6,13—17; 1Tesz 4,13—8; Mt 25,1—13).

Szent virrasztás

A virrasztás más, mint az álmatlanság. Aki virraszt, az vigyáz valakire, készenlétben áll, hogy segítsen, vagy vár valakit és nem akarja, hogy csalódjanak benne. A kereszténységben Krisztus várása jelenti ezt a virrasztást. Az apostoli időkben még eleve-nen emlékeztek a megaláztatására, azért úgy gondolták, hogy a még akkor élő nemzedéknek meg kell látnia dicsőséges megjelenését is, és el kell ismernie hatalmát. Ezért bár tudták, hogy Krisztus semmiféle támpontot nem adott a földi történet lezárásának idejére vonatkozólag, mégis közelinek gondolták azt. Ebből magyarázható a tesszalónikai hívek félelme is, hogy elhunyt testvéreik nem lesznek tanúi ennek az örömteli drámának.

Mi már látjuk, hogy Krisztus az evangéliumot mint kovászt történeti tényezővé akarta tenni. Ahogy ő emberi küzdelmek árán mutatta be Istenfiúi küldetését, azt akarta, hogy egyháza is ilyen természetfölötti szerepet játsszon az emberiség életében. A virrasztás azonban mégis helyénvaló mert egyénileg is mindnyájan a vele való találkozásra készülünk, s ő bármikor számításra szólíthat bennünket.

A virrasztás gondolata különben összhangban van az egész kinyilatkoztatással. Isten már az Ószövetségben is úgy beszélt magáról, mint aki közeledik és eljön, hogy beváltsa ígéreteit. Csak lassan különül el egymástól a kettős eljövétel: először úgy

érkezik, mint megváltó, másodszer úgy, mint bíró. Krisztus gyakrabban a szolgák képével világította meg a virrasztás szükségességét, itt egy másik, igazi ókori képet használ, a menyegzőre hivatalos lányok viselkedését. A példabeszéd mint szónoki alakzat csak egy gondolatot akar kihangsúlyozni. A jelen esetben azt, hogy a döntő órában készen kell lenni, különben minden meghívás és kiválasztás elveszti értelmét. Ezért nincs jelentősége az olyan részletnek, hogy pl. az okos lányok miért szívtelenek és miért nem osztják meg saját olajukat a többiekkel, vagy annak a részletnek sem, hogy a meghívottak fele balga és gondatlan.

Mi a virrasztás a mi keresztény életünkben? Tudatosítása annak, hogy életünk határozott cél felé tart, éspedig az isteni örömben való részesedés felé. Ez a hit mint felemelő érzés reményt szül és segít arra, hogy az élet feladatait szeretettel vállaljuk. A munkán, a szórakozáson, szenvedésen és csalódásokon túl kell, hogy mindig feldeingjen előtünk a bennünket váró és a felénk közeledő Krisztus képe, aki a győzelem koszorúját megadja mindenkinek, „aki örömmel várja eljövetelét” (2Tím 4,8).

Érvénytelenítő vagy támogató?
Évközi 33. vasárnap (Péld. 31,10—13,19—20,30—31; 1Tesz 5,1—6; Mt 25,14—30).

Az idő értékesítése

Az idő értékesítéséről szó lehet természet és vallási szempontból. A modern szervezett ipari és társadalmi élet üteme egyetemesen megköveteli a kellő időbeosztást és a helytállást. Egyik ember munkája a másikéra épül, azért a gondatlanság és a zavar az egész közösségnek ártalmára van. Ebből a szempontból az idő valóban pénz, azaz különleges érték. A vallásos időszemlélet nem akar mást, mint amit az emberi élet megkövetel, hanem ahhoz segít, hogy a természetes élethez hozzáadjuk a magasabbrendű szempontokat, illetőleg tudatában legyünk annak, hogy a földi idő nem olyan futószalag, amely mindenkit beállít valamilyen köteleességteljesítésbe és utána kidobja a semmibe. A keresztény tanítás szerint az idő az örökkévalóságnak az előtere, a földi élet az örök élet nyitánya.

A földi és az örök élet összefüggése már ott van az Ószövetségben. A mai olvasmány szerint az az istenfélő asszony, aki hitéből kiindulva teljes odaadással szolgálja családját. Az Újszövetségben az apostol éppen a mai leckeiben mondja, hogy a keresztény ember érezze magát „a nappal és a világosság” fiának, aki tevékenységre van hivatva, nem éjszakai álomra. A kereszt-

tény hagyomány a Krisztustól emlegetett talentumokat sohasem korlátozta csupán a kegyelmi adományokra, hanem értette rajtuk mindazokat a képességeket, eszközöket és lehetőségeket, amelyek alapján kibontakoztathatjuk életünket. Az örök élet szempontjából adomány a testi erő, a szellemi képesség, a segítő környezet és a kegyelmi megvilágosítás vagy ösztönzés. De adomány lehet a betegség, az akadályozó környezet is. Hiszen ezek teszik próbára a hitünket, bizalmunkat és kitartásunkat. Nem szabad elfelejtenünk, hogy mi egykor elsősorban nem munkáink gyümölcsét visszük Isten elé, hanem magunkat. A képességeknek és az adományoknak a kamatoztatása abban áll, hogy mi magunk válunk tökéletesebbé.

Ha tudom, hogy a kapott talentumok mögött az isteni gondviselés áll, akkor nem keseredem el, ha úgy érzem, hogy kevesebbet kaptam, de akkor sem bizakodom el, ha úgy látszik, hogy többet bíztak rám. A több és a kevesebb csak emberi megítélés. Valóban nagy öröm az, ha tudásunkkal és munkánkkal másokon segíthetünk, vagy szavunkkal és példánkkal közelebb vihetünk másokat Istenhez. De meg kell látni azoknak a talentumoknak az értékét is, amelyeket az emberi meggyőződés szerencsétlenségnek tart. Az idő értékes akkor is, ha szenvedéseinkkel kiegészítjük azt, ami híja van Krisztus szenvedésének (Kol 1,23). Isten országa épül azok által is, akik gyakorolják a türelmet, elviselik gyenge vagy lehetetlen embertársaikat, akik a gyűlöletet szelídséggel viszonyozzák, vagy akik minden összeomlás után mernek újra kezdeményezni.

Krisztus király vasárnapja (Éz 33,11—12,15—17; 1Kor 15,20—26,28; Mt 25,31—41).

Krisztus uralma

A három szentírási hely három oldalról világítja meg Krisztus uralmát. Ezekiel jóvendőlése a pásztor képével és földi színekkel jelzi a kegyelmi gondoskodást. Isten összegyűjti a szétszórt népet, hazavezeti, örökös föltűti és begyógyítja sebeiket. A kép eredetileg a fogságban levő népet vigasztalta, de mint előkép, lelki értelemben a Messiás országára vonatkozik. Krisztus földi életében bemutatta, hogy keresi azt, aki veszni indult, tanított, gyógyított, vigasztalt és a mennyei Atya felé irányította az embert. Tevékenységét egyházán keresztül folytatja: megbocsátja a bűnöket, részesít a hit világosságában, megtanít imádkozni, a szentségekkel megerősít és ébrentartja bennünk az örök élet reményét. A hívő meggyőződik arról, hogy Krisztus uralmának elfogadása magasabbrendű éle-

tet, sőt az élet teljességét jelenti (Jn 10,10). Uralmának célja nem az, hogy neki alattvalói legyenek, hanem az, hogy magához emelje azt, aki bízik benne és részesítse dicsőségében (Jn 17,24).

Pál apostol szövege már úgy mutatja be, mint az örök élet urát. Fölmert a mennybe, onnan irányítja az üdvösség történetét. Saját emberi természete szerint már legyőzött minden ellenséget, amely dicsőségét veszélyeztetné. Uralma arra terjed ki, hogy ezeket az ellenségeket a mi számunkra is legyőzze. Azzal teszi meg, hogy erőt ad a test gyengeségének leküzdésére, a rossz hajlamok megfékezésére, a bűn kerülésére és az erény gyakorlására. Utolsó ellenségként legyőzi a halált az egyetemes feltámadásban. A hitben átéljük, hogy minden jóra képesek vagyunk annak segítségével, aki megerősít bennünket (Fil 4,13). Minél több hittel és reménnyel nézünk a jövőbe, minél inkább gyakoroljuk a szeretetet, a türelmet, a megbocsátást, annál inkább tanúságot teszünk Krisztus uralmáról. Ő általunk akarja enyhíteni a szenvedést, a szomorúságot, általunk akarja orvosolni az igazságtalanságot, a szegénységet, a tudatlanságot és végül általunk akarja meggyőzni az embereket arról, hogy a mennyei Atya szereti őket, irgalmas hozzájuk és gyermekeivé fogadja őket. Aki ezzel a tudattal dolgozik és keresi a kapcsolatot az emberekkel, az Krisztus uralmát terjeszti és az ő társa lett a megváltás megvalósulásában. „Az evangélium a bírói tisztét emeli ki. De figyeljük meg, hogy mennyi tapintat és megértés van szavaiban. Az ítélettel nem ijesztgetni akar. Nem a rejtett bűnöket és a különleges erényeket keresi, hanem egy dolog lesz döntő: megláttuk-e embertársainkban őt magát és igyekeztünk-e úgy viselkedni velük szemben, mintha Krisztus maga állt volna előttünk? Különösen vonatkozik ez a szenvedőkre, az elhagyottakra, szerencsétlenekre. Isten országa tehát mint követelmény itt van körülöttünk embertársainknak a bajaiban és szükségleteiben. De itt van a kegyelmi segítségben is. Ha Krisztus azonosítja magát a rászorulókkal, akkor azonosítja magát azokkal is, akik az igazságosságot, a szeretetet és önfeláldozást gyakorolják. Ő maga ad erőt hozzá, hogy országát ilyen gyakorlati módon szolgáljuk.

Advent 1. vasárnapja (63,16b—17.64,1; 1Kor 1,3—9; Mk 13,33—37).

Keresztény magatartás

Ma a biológia és a lélektan sokat foglalkozik az állatok magatartásával. Tanulmányozza, hogy mi bennük az öröklött és

a szerzett tulajdonság. Úgy gondolják, hogy ezek az adatok világot vethetnek az ember fejlődésére, szellemi képességeinek kialakulására. Magunknak, tetteink rugóinak a tanulmányozása bennünket is önismeretre nevelhet és hozzásegíthet a jellem kialakításához. De nekünk meg kell látnunk, hogy életünk nem csupán természetes keretek között folyik. Vannak olyan hatások, amelyek nem belülről, nem is környezetünkből erednek, hanem természetfölöttiek. Hagyományosan úgy nevezzük őket, hogy kegyelmi adományok, Isten személyes közeledésének következményei.

Már az ószövetségi próféta meglátta, hogy Isten úgy tekint népére, mint atya, s erőt ad neki, hogy visszatérjen a helyes útra. Közeledése olyan mint a lángé, amely meggyújtja a rőzsét és felforralja a vizet. A keresztyén tanításban még világosabbak ezek a tételek. Tudjuk, hogy Isten gyermekeivé tesz bennünket, a Szentlelket árasztja ki ránk, Krisztus a szentségekben saját magához tesz hasonlónvá. De mindezt úgy, hogy mi magunk is akarjuk és hatásait felhasználjuk.

A szentleckében Pál apostol azokat a kegyelmi ajándékokat sorolja fel, amelyeket a hit és a megigazulás ad: akik befogadják Krisztust, azok gazdagok lettek a tanításban és az ismeretben. Új meglátást kaptak Istenről, a megváltásról, az élet céljáról és az emberi kötelességekről. Megvan az a megnyugtató érzésük, hogy az igazságot birtokolják. Az is külön ajándék, hogy „a tanúságtételben szilárdak lettek”, mert megkapták a bátorság és a kitartás kegyelmét. Úgy tekintik magukat, mint akik Krisztus küldöttei, hogy őt képviseljék, az ő lelkületét utánozzák és viselkedését tükrözzék a világban. Aki hisz, annak szeme a jövőbe tekint és bizalommal várja Krisztus napjának eljövételét. A jószándék, a küzdelem, az igyekezet nem hiábavaló, mert Krisztus mint bíró egyszer mindent a maga helyére tesz, s mindenki látni fogja, hogy mi lett munkájának a gyümölcse.

Az evangélium összefoglalja egy képbe azt a kérdést, hogy a kegyelmi adományokat milyen magatartással kell felhasználni: a hívő érezze magát olyannak, mint az a szolga, akire ura rábízta otthonát és vagytonát, amíg távol van. Nem a szolgaságon van a hangsúly, hanem azon, hogy mennyire hűséges és hogyan bánik szolgatársaival. A kinyilatkoztatott tanítást, a kegyelmi megvilágosítást és a belső ösztönzést azért kaptuk, hogy érezzük Isten előtti felelősségünket és alakítsuk ki embertársainkkal azt a kapcsolatot, amelyet úgy lehet tekinteni, mint az „Isten Fiának, Krisztusnak a közösségét”. Itt magától értetődő követel-

mény a szelídség, a gondoskodás, a türelem és egymás javának ápolása, de egyben annak a gondolatnak is az ébrentartása, hogy mindnyájan Urunkat várjuk.

Advent 2. vasárnapja (Iz 40,1—5,9—11; 2Pét 3,8—14; Mk 1,1—8).

Isten útjának előkészítése

Minden vállalkozáshoz szükség van kedvre, lelkesedésre. Ha a cél nem vonz, ha az eszmény nem lelkesít, akkor nehezen mozdulunk. A vallásos életben különösen így van ez, hiszen ott a hithez le kell győzni az előítéleteket, az erények követéséhez fel kell számolni a kényelmet, az önzést és az ösztönösséget. Az advent előkészület Krisztus eljövételére. Miért készülünk rá, amikor ő már eljött? A felelethez meg kell érteni az Egyház kegyelmi berendezkedését. A kereszténység nemcsak Krisztus történelmi emlékét őrzi, hanem abból a hitbéli tartalomtól él, hogy a vallásos élet jelképei alatt ott van a természetfölötti valóság. Az Egyház hitbéli megemlékezései és szentségei olyan szertartások, amelyek nemcsak felhívják a figyelmünket valamire, és nemcsak jelképeznek valamit, hanem közvetlen kapcsolatba hoznak bennünket Krisztussal és a megváltás művével. Ezért merjük mondani, hogy a karácsony sem csupán emlékezés, hanem azoknak a kegyelmeknek a bevetítése a mi életünkbe, amelyeket az ő születése hozott. Az apostol mert ilyen kijelentést tenni: a hit által Krisztus lakik a szívetekben (Ef 3,17). Mi ilyen találkozást várunk, erre készülünk.

Keresztelő János az előkészítésre szóló felhívást Izajás prófétától kölcsönözte. Valamikor a próféta a fogságból való hazatérést úgy mutatta be, hogy Isten maga gyűjti össze és vezeti vissza a népet hazájába. A földi esemény így lett természetfölötti jelenség, de egyben előképe a Megváltó jövetelének, aki majd a bűn fogságából vezet ki népét. János ezzel a hivatkozással tudatosan lelkesíteni akart. A fogság után Isten maga gondoskodott arról, hogy a romokon új élet sarjadjon és a csüggedést felváltsa a remény. A Megváltó eljövetele ilyen új kezdeményezés. Ő nagyobb, mint az eddigi próféták. Ezek számára az is megfizethető feladat, ha a rabszolgá szerepét betölthetik mellette, azaz ha a saruját leoldhatják lábáról. A Messiás igazi nagysága az lesz, hogy nemcsak vízzel keresztel, hanem nemcsak jelképezi a belső tisztulást, hanem a Szentlelket adja és általa belénk is új lelket teremt. Ezekkel a célzásokkal János már előre vetíti a megigazolást és a

gyermekkéfogadást, mint az Isten országának nagy adományait.

Az előkészület nálunk is csak akkor válik személyes programmá, ha tudjuk, hogy mit várunk és mit kapunk. Ő úgy tölt el bennünket kegyelmével, hogy újjászületik bennünk, átalakít a saját képére. De csak akkor, ha mi is akarjuk és eltüntetjük az akadályokat. Ezért kell lehordani a gyarlóságok hegyeit, halmait, és ezért kell feltölteni a tökéletlenség szakadékait. Mi már ismerjük Krisztus alakját, viselkedését, tanítását az evangéliumból, tehát hozzámérhetjük magunkat. Ebben az összehasonlításban kitűnik, hogy mi a fogyatkozás, mi a görbe út és mi a bűnös kinövés. Önévelés, előrehaladás csak úgy biztosítható, ha az eszmény ilyen konkrétan áll előttünk.

Advent 3. vasárnapja (Iz 60,1—2a.10—11; 1Tesz 5,16—24; Jn 1,6—8.19—28).

Tanúságtétel

Sok keresztény ember is csak odáig jut el, hogy néhány kiragadott igazságot jegyez meg magának a kinyilatkoztatott tanításból. Talán akkor sem a lényegeset. Amikor Jézus megjövendöli az apostoloknak, hogy ellenállásba fognak ütközni, hozzáfűzi: ezért tesztek ezt, mert „nem ismerik sem az Atyát, sem engem” (Jn 16,3). A legtöbb ember azért nem közeledik Istenhez, mert előítéletei vannak, illetve téves fogalmat hordoz magában, s azt hiszi, hogy ilyen istenségnek kell szolgálnia. Ismét mások megharaguznak egy olyan istenségre, amelyet ők elképzelték maguknak, s ezért nem tudják kialakítani hitbéli kapcsolatukat az igazi Istennel.

Az Ószövetségben még sok kezdetlegesség volt, de amint Izajás szövege igazolja, a prófétákban megvolt az igyekezet, hogy vonzó képet rajzoljanak Istenről, aki megbízottait azért küldi, hogy az Úr lelkének segítségével örömhírt vigyenek a szegényeknek, gyógyítsák a megtört szívüket, továbbá szabadulást és békét hirdessenek az élet számkivetettjeinek. Ez a küldetés teljessé válik a Megváltóban Krisztus valóban alkalmazta is magára ezeket a szavakat. Keresztelő János működését az evangélista abban foglalja össze, hogy „tanúskodott az igazi világosság mellett”. János maga nem akart sem vallást, sem egyházat alapítani. Még azt is természetesnek tartotta, hogy tanítványai lassan otthagyják őt és átmennek Krisztushoz. Hiszen mindvégig az volt az álláspontja, hogy a megoldást, a világos látást, a bűnből való szabadulást és az üdvösséget csak ő hozhatja.

Krisztus egész működésének az a célja, hogy az Atya nevét megismertesse az emberekkel (Jn 17,26). Ezért nem keresi a saját dicsőségét, nem ünnepeletti magát. Szavai, tettei, csodái azt célozzák, hogy az emberek higgyenek az Atyában, aki úgy szerette a világot, hogy egyszülött Fiát adta érte (Jn 3,16). Saját magáról csak azt bizonyítja, hogy ő a Fiú, akit az Atya szeret, vezet, s akit megdicsőít földi érdemeiért és magához emel.

A példák megvilágítják előttünk a tanúságtétel menetét. János bizik abban, aki utána jön és nagyobb nála, s ezt a bizalmát akarja átadni hallgatóinak. Krisztus bizik abban az Atyában, aki őt küldte és aki földi feladatok elé állította. Az a törekvése, hogy az Atya iránti bizalmat és hódolatot átadja az embereknek, akik hisznek. A keresztény élet így lesz tanúságtétel. Valamiképpen mindnyájan „az igazi világosság” tükröződései vagyunk. Meggyőzően csak józan és kitartó vallási élettellel lehet másokat megnyerni. Pál apostol úgy látja, hogy ebben van derű, azaz lelki béke és van küldetés-tudat, a lelket nem oltják ki, a prófétai beszédet nem vetik meg, kerülnek a rosszat, követik a jót és törekszenek a békeségre. Akiben a kereszténység csak hagyományos szokások követése, az nem tudja életét maradék nélkül rábízni Istenre. Hit és szeretet csak igazi megismerésből fakad.

Advent 4. vasárnapja (2Sám 7,1—5,8b—11,16; Róm 15,16—27; Lk 1,26—38).

A Messiás mint uralkodó

Az ószövetségi jóvendölések sok vonással vetítik előre Krisztus megváltói működését és hatását. Ő lesz a Melkizedek rendje szerint való főpap, aki új áldozatot mutat be, ő lesz a jó pásztor, az új szövetség szerzője és Isten szenvedő szolgája, aki kiengeszteli a világ bűneit. Itt most a Dávidnak adott jóvendöléssel találkozunk, amely szerint a Messiás uralkodik örökké és országának nem lesz vége. Mi először is az apostoli igehirdetés merészségét csodálhatjuk meg, amely ránk hagyta ezt a képet a Megváltóról. Eljárásuk a földi gondolkodás megcsúfolása volt. Krisztus születése, názáreti magánya, nyilvános működése és keresztthalála igazán nem árult el uralkodói vonásokat. Visszautasította azt a messiási eszményt is, amelyet kortársai vártak, hogy ti. politikai szabadtít és földi javokat hozó király legyen. A látszat inkább az, hogy gyengeségben jelent meg és az emberi

erőszak áldozata lett. Hogyan teljesült mégis a jóvendölés?

Krisztus maga utalt uralmának szellemi természetére, amikor kijelentette, hogy országa nem ebből a világból való, s hogy az ő küldetése az igazság mellett való tanúszkodás. Az apostolok ezt az uralmat ismerték fel és ezt kezdték hirdetni. Szent Pál a mai leckében összefoglaló képet ad róla. Krisztusban nyilvánosságra jutott az a titok, amelyre ősidők óta csend borult, az ti. hogy az emberiségnek van reménye, mert az Atya személyválogatás nélkül mindenkit meghívott az üdvösségre és mindenkinek elővételezi hozzá a segítséget. Krisztus megerősít bennünket, hogy ezt az evangéliumot kövessük és terjesszük. A földön az ő uralma láthatóan megnyilvánul abban, hogy az „egyedül bölcs Istennek a dicsőségét” világszerte hirdetjük és munkáljuk. Krisztus eljövetele óta a föld nem az emberi topogatózás színtere csupán. Felismertük, hogy Isten elkötelezte magát nekünk és irgalmasan célhoz vezet. Ezért gyarlóságaink ellenére is érezzük, hogy beteljesült az ősi felhívás: uralkodjatok a föld erői és képződményei felett (Ter 1,28).

Külsőleg az egyénnek és az Egyháznak az élete is inkább a gyengeség jegyeit viseli, a hitben mégis átéljük a Krisztus uralmában való részesedést, mert a végső győzelem biztos. Aki fáradozással keresi az igazságot, az tudja, hogy egyszer majd megtalálja. Aki szomorúan hordozza az élet keresztjét, tudja, hogy egyszer végleges vigasztalást kap. Aki átéli az igazságtalan bánásmód keservét, az is tudja, hogy egyszer minden napfényre kerül. Aki a betegség és a haláltusában megtapasztalja az ember elesettségét, az is remélheti, hogy sorsát az élet urához kötötte. Ugyanakkor a pozitív befektetések területén is reménytel nézünk a jövőbe. Hibáink elleni küzdelem nem fölösleges, mert egyszer véglegesen kialakul bennünk Krisztus képe. Imáink, kéréseink nem hiábavalók, mert egyszer teljes meghallgatást kapunk. Munkánk és fáradozásunk nem végzetserű kényszer, hanem elszegődés Isten napszámbába, s tőle örök jutalmat kapunk. A szeretet szolgálata és a békeség keresése nem hiú óbránd, mert már itt érezzük áldásait és egykor megtapasztaljuk, hogy van maradék nélküli szeretet és van teljes béke. Krisztus uralma most még az advent homályában van. Ahhoz segít, hogy vele együtt küzdjünk, s ebben a küzdelemben szerezzük meg az örök jövőt.

Gál Ferenc

AZ ÚJ LITURGIA LEHETŐSÉGEIRŐL

(Reflexiók Kovács Tádé írásának kapcsán —
Teológia 1974/4, 239—40)

A szerző sok lényeges problémát érint írásában, amelyekkel érdemes volna egyenként is foglalkozni. Most azonban, anélkül, hogy egyes jövőbemutató szempontjaival egyetértésünket fejeznék ki, más gondolataival talán vitatkoznánk, vagy részletesebb kifejtést kérnénk, néhány rövid tételben szeretnénk rámutatni arra, hogy az általa érintett liturgikus problémák nem egyszer megoldhatók a mai előírások keretei között is. (Ez természetesen nem változtat azon a tényen, hogy ismételten sürgetnünk kell a liturgia életközelpbe hozatalát, érthetővé, közösségivé tételét stb. — már csak azért is, mert sokan nem ismerik még eléggé, illetve nem használják ki eléggé az adott lehetőségeket sem.)

A zsinat óta nemcsak az egyházi év egészének vagy a „szent háromnapnak” liturgiája újult meg, hanem teljes egészében új formát kapott mind a hét szentség kiszolgáltatásának liturgiája is. Ami azonban a szertartások megújításánál jelentősebb, megújult a liturgia szelleme is. — Igen, „új bor új tömlőbe való” — És valóban nincs nagyobb kontraszt, mint amikor a megújult liturgiát a megújult szellem figyelembevétel nélkül akarja valaki végezni; — pedig sajnos úgy tűnik, ez gyakran előfordul. — Lássuk tehát, melyek az új liturgiának a hozzászólásban felvetett problémákra különösképpen is választ adó alapszabályai.

1. A formákról általában

Néhány éve hangzott el olyan állítás, hogy a mai embernek nincs érzéke, nincs igénye a liturgia iránt: de ez a vélemény már régen a múlté. A jelen tapasztalatainkon túl a közösséglélektan, illetve a szociológia rámutat, hogy minden közösség megalakulása után rövidesen szükségképpen létrehozza a maga formáit. Igaz azonban, hogy amíg alkotói számára a formák tartalma és jelentése elevenen él és gazdag érzelmi tartalommal bír, addig a későbbi generációk előtt

a jelek jelentésüket veszíthetik, kiüresedhetnek.

Ami a liturgiát illeti, egyrészt valóban lehetnek (és vannak is) olyan, a liturgia lényegét nem érintő formák, amelyek éppen korhoz kötöttségük miatt kiüresedtek sokak számára: ilyen pl. az említett füstölés. Ezek nagy részét azonban megszüntették az új liturgikus előírások, míg a „maradékot” bizonyára az idő, vagy a további rendelkezések fogják megszüntetni. — Másrészt azonban vannak olyan jelek és formák, amelyek a kereszténység legmélyebb misztériumait próbálják szemléltetni — ilyenek pl. a szentségi jelek —, mégis sokszor távolállnak maguktól a keresztényektől is. — Ez a tény azonban nem a jelek rovására írandó, hanem a lelkipásztorkodásra, amely nem magyarázta meg eléggé e jelek mondanivalóját, illetve a misztériumokat, amelyeket jeleznek. (Hogy csak az egyik legismertebb példára hivatkozzunk: hány keresztény nem is sejtí a keresztelés mély — és nagyon összetett — szimbolikájának jelentését!) — A mai liturgia legfontosabb jelei, formái megmagyarázhatóak, illetve olykor eleve érthetőek volnának akkor, ha a résztvevők ismernék a kereszténység misztériumait. — A lelkipásztorkodás feladata tehát e téren az, — amit az új rendelkezések nemcsak lehetővé tesznek, hanem gyakran elő is írnak, — hogy magyarázza meg a kereszténység nagy igazságait, és azoknak a jelekkel való kapcsolatát. Ez a magyarázat egyrészt az előkészítő beszélgetéseken történik, másrészt — a rendelkezések széleskörű ilyenirányú engedményei értelmében — magának a szentségnek kiszolgáltatása közben.

Ami a szertartásokon belüli közvetlenséget illeti: Ha a szertartáskönyv azt írja elő, hogy a lelkipásztor „ilyen vagy hasonló szavakkal” világítsa meg a szertartás jelentőségét, akkor mindig módunk van arra, hogy a magyarázatot a jelenlevőkhöz méretezzük és ne szösz szerint (és ne szenttelen hangon) olvassuk fel a csupán útmutatásul szolgáló magyarázat-példát.

A liturgia számos „másodlagos” formájáról még annyit mondhatunk, hogy amíg megfelelő magyarázattal a lehető legközelebb

hozhatóak a résztvevőkhez, addig annak híján valóban csak szakrális hangulatot idéző titokzatos rítus benyomását fogják kelteni sok résztvevőben. Viszont ez a tény ismét nem a jelek számlájára írandó. (Egyébként ha az ember egy zárt társaságba megy — elsősorban éppen a mai fiatalság körében figyel fel erre a szociológia — az esetek többségében találkozik olyan formákkal, amely a közösség tagjai számára érthetőek, de amelyeknek jelentését a „kívülálló” számára meg kell magyarázni. Minél sajátosabb gondolatai, céljai, cselekedetei vannak a közösségnek, annál nagyobb számmal alakulnak ki sajátosan rájuk jellemző formák.)

2. A liturgia életközelsége és közvetlensége

A szertartások merevségéért ma már sok esetben kifejezetten a lelkipásztorok felelősek, hiszen az új előírások egyik legnagyobb „újdonsága” éppen az, hogy lehetővé teszik a szertartások meleggé, *családiassá* tételét. — Aki alapvetően végigolvasta pl. a kereszteleőről vagy a bérmálásról, az új bűnbánattartásról, a gyermekek részvételével tartott misékről vagy akár a betegek keneztéről szóló rendelkezéseket, annak éppen a közvetlenségen kellett megdöbbennie: A pap közvetlen beszélgetés hangján magyarázatokat fűzhet a szertartásokhoz; a jelenlevők igényeinek megfelelően *válogathatja ki az imákat*, a szentírási szövegeket; *messze-menően bevonhatja a résztvevőket* a liturgikus cselekménybe, imákba, felolvasásokba; *kis, meleg családi közösségekben*, közvetlen (hétköznapi) környezetben *misézhet* — pl. gyermekekkel tartott misék esetében, vagy egy beteg ágyánál a hozzátartozók, ismerősök körében; a prédikációt párbeszédé alakíthatja sőt világi is prédikálhat pl. a gyermekmiséken vagy a kereszteleések alkalmával (ez utóbbira ugyan még püspöki engedély kell); s végül ismételt elcsendesülésnek, *egyéni csendes imának adhat helyét* a szertartások végzése közben (pl. még a gyermekkereszteleés szertartása is külön ajánlja, hogy a homilia után tartsunk közös elmélkedő csendet), amely csendes szertartások, illetve az általuk jelzett misztériumok átélésének, imádságossá-élményszerűvé válásának legfontosabb eszközei lehetnek.

Kétségtelenül úgy tűnik, hogy vannak még formák, amelyek bizonyos esetekben erősen gátolják a közvetlenséget, de ha az adott lehetőségeket kihasználnánk, akkor többnyire valóban családiassá válhatna liturgiánk.

A konkrét feladat elsősorban magára a papságra vár, hogy egyrészt tegye magáévá az új liturgikus előírások szellemét (a li-

turgia közösségi szellemét!), másrészt megismertesse azt a világiakkal. Hiszen a közösségi légkört valóban semmiféle új rendelkezés, és pl. semmiféle liturgikus tér-átrendezés nem valósíthatja meg; ezek legfeljebb megteremthetik azokat a feltételeket, amelyek szükségesek annak kialakításához. A közösségi légkör pedig csak akkor alakulhat ki — illetve az új liturgikus előírások szelleme csak akkor valósulhat meg —, ha a papok és világiak közösen átélmékedtek, hogy Krisztus közösségi egyházat és közösségi liturgiát akart, s levonják ennek életükre és liturgiájukra vonatkozó következményeit.

Ami a liturgiában jelenleg gyakran mégis tapasztalt, és cikkírónk által joggal kifogásolt életidegenséget illeti, ennek fő oka bizonyára az a 2. Vatikáni zsinat által is elítélt szemlélet, amely két egészen *elkülönült világnak érzi a szakrális világot és a „profán” életet*. — Ezért akadnak olyanok, akik úgy érzik, tartoznak azzal a liturgiának, hogy valamiféle „szakrális merevséget” vigyenek a szertartásokba; ami által az könnyen groteszkké, életidegenné válik, s a jelenlevők is megérik, hogy a szertartás egyre inkább elidegenül magától a szertartást végzőtől is. — Pedig a kereszteni liturgia eredetileg egészen a *világban élő liturgia* volt, ahol a liturgia hálaadás és formái egyaránt a világi életből fakadtak. Maga *Krisztus*, — istensége mellett — teljesen ember, azaz „világi” is volt, s életének csúcspontja, a golgotai áldozat sem „egyházi liturgia”, hanem istenemberi életének szerves része volt, amelyet Ő avatott istentiszteletté. A Krisztus szelleméből élő *ősegyház* egész élete szembefordulás volt a pogány vallásokkal, sőt magával a zsidó vallással is, amelyek különbséget tettek a profán és a szakrális világ között. Végül a 2. Vatikáni zsinat „korunk egyik legsúlyosabb tévedésének” bélyegezte a szakrális és profán világ — a vallási és hétköznapi élet — közötti lényeges különbségtételt (Egyház a mai világban 43.).

3. Liturgikus nyelv

A liturgikus nyelv az a terület, amelyet talán a legtöbb kritika ér világiak, lelkipásztorok és teológusok részéről egyaránt. Világviszonylatban ismert az a panasz, hogy a teológia szabályai szerint ugyan többnyire nagyon pontosan megszerkesztett imák, könyörgések a személyesség és közvetlenség híján elszállnak a résztvevők feje felett.

Bizonyos, hogy a liturgikus nyelv megújítására, az imák egy — és talán nem is kicsiny — részének maibbá tételére, vagy a szabadon fogalmazott imák használatának bizonyos körülmények között való engedélye-

zésére még várunk kell. Ma is megvan azonban a lehetőség arra, hogy az *egyetemes könyörgéseket saját szavaikkal* fogalmazzuk, a közösség pillanatnyi igényeinek figyelembevételével — és hány esetben ezt sem használjuk ki. És megvan a lehetőség arra is, hogy a misébe több alkalommal *befűzött magyarázatokkal vagy gondolatokkal* közelhoznunk annak szövegeit a résztvevőkhöz. A gyermekek miséin pedig még a szentírási szövegeket is szabad a hitoktatás céljára készült egyszerűbb fordításokkal venni, sőt magukat az eukarisztikus imákat is szabad leegyszerűsíteni. (Az ide vonatkozó rendelkezések rövid összefoglalását lásd: Szolgálat 21. sz. 50—53. old.)

4. Liturgia és közösség

Az új liturgikus rendelkezések legjellemzőbb sajátossága, hogy feltételezik a valódi szeretetközösséget, illetve előírják annak létrehozatalát. Hangsúlyozzák, hogy a szentségek közösségi ünnepek, s hogy minden szentségnek, még a betegek kenetének kiszolgáltatása is lehetőség szerint *megkívánja a közösség részvételét*. — A közösség azonban azáltal még nem jön létre, ha többen együtt vannak. Sőt még az egyes résztvevők — lektorok vagy énekarok — szerepeltetése sem teszi feltétlenül közösségivé a szertartást. A közösségi légkör csak akkor jön létre, ha a résztvevők valóban *családias szellemben* vannak együtt. E családias szellem létrehozásának nem kis mértékben teret nyitnak az előírások, de *megvalósítása a lelkipásztorra vár*. — Ebben az irányban számtalan kísérlet ismerős a világegyházban. Így a hivatalos püspökkari előírások,

legutóbb pedig a gyermekekkel tartott *miséről szóló — római rendelkezés hatására* megvalósult — kis közösségekben bemutatott — ún. csoportmisék is azt akarják előmozdítani, hogy a misén jelenlevő tömegeből valóban testvéri közösség alakuljon ki.

A közösségek terén úttörő volt Magyarországon *Léka László* püspök úr egyeseiket talán meglepő jelképes tette, hogy húsvétkor tojást osztott a misén résztvevőknek. — Viszont alig magyarázható negatív példa, hogy a magyar misébe nem merték bevenni az eredeti latinban is használt felszólítást (offerte vobis pacem!), hogy ti. a résztvevők megfoghatóan — pl. világszerte bevezetett kézfogással — fejezzék ki egymás felé összetartozásukat. Helyébe a személytelen „engesztelődjetek ki szívből egymással” kifejezés került.

A mise közvetlenné, családiasá tételével kapcsolatban még egyszer legyen szabad felhívunk minden lelkipásztor figyelmét a *gyermekekkel tartott misék direktóriumára*, amelynek alapján megvalósítható volna az a közösségi légkör, amelyet Kovács Tádé is joggal hiányol.

Minden nagy átalakulás hosszú időt igényel. A megújulást nem lehet rendeletekkel megoldani, csak az illetékesek szemléletének átforgatásával. — A történelem és az egyháztörténelem minden nagy reformja azt igazolja, hogy a reform terén rendkívüli szerepük volt azoknak az egyéneknek, akik magukévá tették a kor illetve a megújult Egyház követelményeit, s ha kellett, egyedül is nekifogtak a megújításnak. Példájukat aztán egyre többen követték...

Tomka Ferenc

Jól figyelj rám barátom és testvérem, hogy az Írás ismeretéhez vezető útra eljussál. Minden, amit az isteni Könyvekben olvashatunk, már külsőleg is ragyog és elkápráztat, de ennél sokkal édesebb a magja. Aki a magot akarja ízlelni, az törje fel a dió héját!

Szent Jeromos

Adj nekünk, Urunk csendet, hogy törvényed titkaiban elmerülhessünk és ne rejtss el azokat a Nálad kopogatók elől. Hiszen nem lehet, hogy a szent szövegeket hitünk misztériumáról hiába irták volna. — Uram, segíts tökéletesedésemben és tárd fel titkaidat előttem. Lásd, a te szavad a boldogságom, hangod minden örömet felülmúlja. Add meg amit szeretek, hiszen magát ezt a szeretetet is Te adtad nekem!

Szent Ágoston

Olvassuk a Szentírást, de úgy olvassuk, amint az Atyák olvasták, akik feltárták előttünk, milyen nyereség származik belőle. Olvassuk térdendállva, olvassuk bírálgatás nélkül, mohó kíváncsiság nélkül, ami csak hiúságunk tükörképe. Olvassuk a vágyakozó szív szenvedélyével! Azt hirdeti nekünk, hogy ott az élet, ott a világosság, — miért ne próbálnánk meg mi is egy kissé megízlelni?

Paul Claudel

FIGYELŐ

„TI HŐSI NEMZEDÉK VAGYTOTK ...”

(Centralisták visszaemlékezései)

Seminarium Centrale — a Központi Szeminárium a régi Alma Mater kebelén nevelte kispapjait. Akiket a megyéspüspökök ideküldtek, azok több igénnyel és szorgalommal készültek, hogy pappászentelésük mellett a hittudományok doktorai lehessenek. Az 1944—45 év ifjú papi generációját „hősi nemzedéknek” nevezték. Ez lett a nevük a pesti lakosság körében azoknak, akikből most 30 év után sokféle poszton helytálló lelkipásztor, professzor, spirituális nevelődött ki. Közülük való Bánk József egri érsek, az akkori fiatal professzor, valamint Timkó Imre és Pataky Kornél püspökök, akiknek felszentelése egybeesett hazánk felszabadulásának 30. évfordulójával. Ez alkalommal Pataky püspök úr így emlékezett meg papi kortársairól:

„Generációm, melyet a háború és a bombázások közepette szenteltek pappá, biztos, hogy jobban megérti a kor követelményeit, amit soha nem szabad szem elől tévesztenie.”

Amikor ezeket az emlékeket Olvasóink számára akartuk megidézni, kérdéssel és kéréssel fordultunk ezen korosztály képviselőihez. Készséges választ kaptunk Bánk József professzor, egri érsektől, Galla Ferenc professzortól, Pataky Kornél győri püspöktől, Szendi József esztergomi spiritualistától, Kardos József és Zsák Péter plébánosoktól. Mindegyikük egy-egy sajátos rétegében képviselte a Központi Szeminárium felszabadulásának résztvevőit.

Az események összefüggése azt kívánta, hogy a személyesen, vagy írásban kapott interjúanyagokat az egyes résztvevők akkori sajátos feladatai és megemlékezései alapján rendezzük és így nyújthassunk folyamatos képet Olvasóinknak.

Igy kezdi beszámolóját Pataky Kornél püspök, az akkori borostyánkoszorús teológus:

— Arra az időkre emlékezünk vissza, amikor látszólag egy lyukas garast sem ért az ember élete, hiszen vagy a magasból zuhanat rá a váratlan halál, vagy pedig a farkassá vált emberlétsá hozhatta a vesztély. Pedig az élet akkor is sok szépséget ígért a rácsodálkozóknak. A természet ragyogó színekkel hirdette a tavaszt, amikor 1944. április 3-án rázuhantak Budapestre az első bombák. Mi ötödévesek már mint diakonusok vártuk a papszentelés csodálatos pillanatait, — amikor azonban először feljöttünk az óvóhelyről és megláttuk a halottakat, a romokat, — mélyen megrendültünk. — Engem 1944. április 30-án saját egyházmegyéim székhelyén, Szegeden szenteltek pappá. Mivel itt volt a legkorábban papszentelés, így kurzusomban én lettem az első presbiter, — nem sokkal később azonban az évfolyamtársaim is részesültek a nagy kegyelemben. Külön imádkoztunk azért, hogy a pestiek szentelését meg ne zavarja a légiriadó. Az anyyira várt ünnepélyes „első misékről” le kellett mondanunk. Én például Szegeden, a visszautazás hajnalán tartottam az első áldozatot, az ottani spirituális atya és növendékek jelenlétében, utána rohanás a pesti gyorshoz. A felszenteltekkel azonnal bekapcsolták a pasztorációba. Egyre többször hívtak óvóhely-megáldásra. Sok síró embert vigasztaltunk, az üldözötteknek próbáltunk menedéket szerezni és hirdettük, hogy az Úr irgalmassága és az élet ereje legyőzhetetlen.

Amikor a TEOLÓGIA számára az emlékek után kutattunk, belelapoztunk a kispapok újságjának, a „Centralista” korabeli számaiba. Elegendő idézni a lapból az 1943. év karácsonyi műsorát. Az egész előadást valami pesszimista előérzet járja át. A műsorban ilyen címeket olvashatunk: Mire való az élet? — Onmagát marcangoló szenvedés, nincs szörnyűbb kín, mint vért vérrel mosni. — Eget ér-e a mély húron játszó fájdalom? — És a halállal mindennek vége? — Beethoven és Chopin gyászindulója. — Azután egy hirdetést is találunk: „Új könyvek: A háborús idők keresztúti ájtatossága. Amikor a szenvedés központi probléma lesz, mint a mai időkben, a mi feladatunk a szenvedő Krisztust bemutatni testvéreinknek...” — Majd a „Centralista” buzdítja az ifjú papokat, hogy az eddig szokásos vizitélések helyett „...lépje át a kis külvárosi, vagy falusi szegény lakások küszöbét olyan megbecsüléssel, mintha a főispán, vagy a földbirtokos házába tenné tiszteletét... Szivesebben legyen

pap a viharban, mint a kényelemben. Érezte meg ereje gyöngesége mellett a feladat nagyságát; Krisztus ott áll minden papja mellett, aki hősi elszántsággal akar dolgozni az eljövendő szörnyű viharban.

— Bizony kezdetben megdöbbenet hallgattuk, de még nem fogtuk fel egészen az ilyen súlyos tárgyú elmélkedéseket. A fiatalok a nehézségeket is egy kicsit rózsaszín romantikával veszik körül, de azután mi is hamar kijózanodtunk — meséli *Kardos József plébános*. A „nagy légitámadás” után minden tanár már csak egy órát tartott, egyéni tanulással kellett a vizsgákat május 15-ig befejeznünk. A fegyelem egy kissé fellazult. Naphosszat a várost jártuk, itt-ott még élelmet osztottak, abból hordtuk össze a tartalékot. Bár mi még jól el voltunk látva, akkor már tudtuk, hogy létszámon felül még sokaknak lehet szükségük élelemre. A napirend is átalakult: „zsolozsmás karthauziaknak” neveztük magunkat. Este így köszöntünk el: „Negyedegykor a viszontlátásra!” Mert a német pontosságra számítani lehetett, mindig ugyanakkor kezdődtek a bombázások. Éjjel harapnivalót is kaptunk az óvóhelyen, „nehogy a számrátestvérek éhesen feltámadnia.” Életünket pedig így jellemeztük: „Nappal egyetemre járunk, éjjel óvodába!” — A humor azonban fokozatosan elfojtatta bennünk a félelem. Előjáróink nyugalmát ugyan magunkra erőltették, belülről azonban remegtünk. A hajnal sötétjében kezdődött a szentmise. Csend, fegyelem, katakombahangulat: Amikor a vastag boltozat megingott fejük felett, szorongásunkat már csak a velünk rejtőzködő Jézus tudta feloldani. A rögtönzött oltárnál felváltva adoráltunk.

Úgy olvassuk a korabeli beszámolóban, hogy megrendítő volt az évvégi búcsúzkodás, különösen a hatodévesektől: „Most pedig végleg búcsúzunk tőlük, talán az életben többet nem is találkozunk.” Utána az írás is megszakadt, csak 1946 júniusában jelenik meg újból a „Centralista” retrospektív száma, amely áttekintő egységbe foglalja az eseményeket.

1944 nyarán sokakat behívtak táborilelkész-képzésre. A vidékiek még nyugalmas otthonukba térhettek haza. *Fataky püspök úr pesti lakos volt, ezért az itteni eseményekre emlékezük:*

— Pesterzsébeten laktam a szülői házban. Ebben a gyárvárosban igen sok bombázás volt. Kis kertés házunkban nem volt pince, hanem édesanyámmal és idős nagyapámmal a vízvezeték aknájába bújtunk. Minden feljövetel után csorgott rólam a veríték. Majd útrakeltem, hol, mit tudnék segíteni. Igen sok halottat temettünk. Az emberek már csak fáradt, szomorú, vagy megkeményedett arccal nézték az egymás után süllyedő koporsókat: miért van ez, mikor lesz vége? — Pedig a ritka szép őszi még szörnyűbb eseményeket rejtgetett.

Hogyan és mikor tudtak a vidékiek visszatérni 1944 őszén Budapestre? — kérdezzük Szendi József spirituális atyát, aki 1946-ban megírta, most pedig felidézi emlékeit.

Dunántúlra csak későn érkezett meg a behívónk. A mellettünk lévő vasútállomást állandóan bombázták, otthonról nem akartak elengedni. Végül társaimtól kapom az értesítést: Nagyjából együtt vagyunk, gyere! Erre magam is elindultam. Budapest közelében súlyos harcok folytak, bár októberben, a német megszállás után a kormányzó hadiparancsot adott ki a harcok beszüntetésére. Az ellentmondó hírek, a rádióban a német propaganda állandó szövegei egészen megzavartak minket. Komoly erősítésül szolgáltak a rektori konferenciák. A háborút tapasztalt, bölcs és higgadt Marcell atya a legnehezebb helyzetről is világos képet adott és pontosan közölte magatartásunkra és a házra vonatkozó rendelkezéseit. Mindnyájan elfogadtuk, hogy a szemináriumot csak karhatalmi erőszak esetén hagyjuk el. A nyilas behívók ellen pedig haladékat kért, tudván „aki időt nyer, az életet nyer”.

Közismert, hogy Marcell rektor úr sok menekültet is befogadott. Hogy kik voltak, hogyan fogadták őket a szeminaristák, — arról is Szendi József értesít minket.

Amikor megkésve visszatértem a szemináriumba, sok ismeretlen arcot láttam. Fialább, idősebb személyek reverendában. A halk viselkedésűek nem klerikusok voltak, hanem üldözöttek. Csendben tudomásul vettük és közösen vállaltuk az ezzel járó kockázatokat. Mindannyian segítségükre siettünk, ők pedig bekapcsolódtak a ház napirendjébe és munkájába. Volt közöttük politikai üldözött, zsidó, baloldali újságíró, katonatiszt, művész. Marcell atya ügyes diplomáciával kijárta a háznak a svéd védeltséget (a svédek, mint semleges ország követségi védelmet adhattak). Ezek után biztonságosabban mertük vállalani az üldözöttek gyermekeit is. Körülbelül ötven-hatvan személy lehetett közöttünk.

Megkérdeztük Zsák Péter plébánost, az akkori alsóbb évfolyamú teológusok közül. Őket a végső szigorlatok és a szentelés kötelezettségei még nem szorították, ezért több és nehezebb munkát vállaltak. Mi volt a feladata?

Októbertől már „háborúról” beszéltünk. Az egyetemi előadások megritkultak, a tanárok a légitámadások miatt nem tudtak bejönni. A szemináriumban azonban rendszeres tanulás volt. Emellett mindenkinek vállalt és megszabott feladata volt. Én éjszakai vigyázó voltam a gyermekek között. Nappal tanultak, játszottak, olvastak. „Spirituálisuk” Pataky Kornél ötödéves volt, a jelenlegi győri püspök. Vele beszéltek meg minden ügyüket. Éjszaka azonban, meg a bombázások ideje alatt az erősítés az én feladatom volt. A szüleiától elszakított gyermekek éjjel nyugtalanok voltak, sírtak vagy egymással civakodtak. Úgy éreztem, tudtam nekik segíteni, biztatást, reményt adni, vagy legalább egy kis oldott hangulatot teremteni. Az első félév 1944. december 2. után lezárult, utána voltak a vizsgák. Majd életre-halálra felkészülten végeztük a lelkigyakorlatokat. December 15-én a pápai nuncius tizenöt szubdiákonost szentelt, akik buzgó lélekkel kezdték el a breviárium imádságát. Közeledett a karácsony, de fokozódott a feszültség is. A hidak tele voltak robbanó anyagokkal, a német páncélosok előtörték a várost. A lakosság körében fásultság, rémület vagy elesettség uralkodott. A szeminárium azonban rendkívüli örömben élt. Tizenhárom alszerpap rendkívüli engedélyt kapott, hogy amennyiben vállalják a helyzet kockázatát (a nyilasok elől titkolni kellett), karácsonykor pappá szentelik őket. Mi fiatalok vágyakozva segédkeztünk nekik, később elkísértük őket a város különböző pontjaira újmiséket tartani. En Budán a Kékgolyó utcai kórház kápolnájában asszisztáltam, ahonnan csak nagy veszélyek között tudtunk hazavergődni.

Itt ismét visszaadjuk a szót Szendi Józsefnek, mert ő egyike volt a „karácsonyi szentelteknek”.

Szentelésünk csak évvégén lett volna esedékes, de a háború bizonytalansága miatt Rómából szikratávíron kapott engedéllyel karácsony vigiliájára tették át. A szentelő püspök csak akkor indulhatott el Budáról, amikor a piramisalakú betontömböket a hidakról elgurították, viszont este kilenc óra körül már kezdődtek a bombázások. A Centrale kápolnájába tervezük a szentelést, de felkészültünk arra, hogy a riadó esetén a pincében folytatjuk. Azonban riadó nélkül megúsztuk a megrendítő pillanatokat. Akkor megéreztem a szabadság és a béke előízét és hogy ez a szorongatás már nem tarthat soká. Karácsonykor mindjárt három mise elmondásával kezdtük „papi életünket”. Ezután vasárnaponként is mindig három misét mondhattunk a különböző óvóhelyeken. December 27-én Marcell atya adta ki a jelszót: „ti a hősök nemzedéke vagtok”, — akik ugyanis mindent kibírnak — és ezzel megkezdte velünk a második, az úgynevezett „pince-félévet”.

Kértük Szendi spirituális urat, hogy néhány szót szóljon a „légő-pasztorációról” is, mert ma már nem sokan tudják, mi is volt az!

Számunkra, kezdő papok számára különösen megrendítő volt a sok jó szentgyónás. Gyónattunk pincefolyosókon, betegeket, nedvességtől rothadó szalmazsákon, ülve, sétálva, beszélgetve vagy sírva. Sokan voltak, akik nagyon hosszú idő után járultak a szentségekhez. Gyakran bekapcsolódtak a frontról hazatérő, megtört katonák is az óvóhelyi szentmisékbe. Az emberek közvetlen lelki szükséglete alakította ki azt a formát, amit ma a megújított „családi szentmisék” élménye nyújt. A kisasztalt körülverték a háztömb lakói valláskülönbség nélkül. Mindnyájan érezték, hogy „jó együtt lennünk hitben, reménységben, áldozatban”. Így azután akaratlanul is „szembemiséztünk”. Egyszerű karingben voltunk stólával, kehelynek talpas üvegpoharat használtunk. A szomorúbb feladatok a temetések voltak. Révész református püspök nővérét például én temettem el a Károlyi-kertben egy bomba-tölcsérbe. A résztvevők közben egy géppuskatűzben kimúlt lovat daraboltak fel, — ha már feljöttek a pincéből — legalább valami „ennivalót” is vigyenek magukkal. Egyik kezében egy kikanyarított lócomb, a másik földfelé lógatta vértől csepegő kését, miközben közösen mondtuk a Miatyánkot. Később rendszeresen jártam temetni. A kerepesi temető újonnan megnyitott részét javarészt én temettem be, hetekig más papot nem is láttam kijönni. Amikor tüzet kaptunk, a kísérők bemenekültek a sérült kriptákba. Én reverendában, karingben röstelltem elhagyni szolgálatomat. Így egyedül, világító fehérben védtelen célpont maradtam. Egyszer egy tűzérési lövedék mellém esett, de nem robbant fel. Temettem szakadatlanul reggeltől késő délutánig, étlen-szomjan. A legszükségesebb szertartást és az anyakönyvezést is helyben végeztem. Ujjaim úgy összefagytak, hogy csak ököltre fogott ceruzával tudtam írni. Sok adatot szolgáltatam be az Egyetemi templomba az alumínium személyi igazolványokkal és a halottnál talált iratokkal, tárgyakkal együtt, amikből közölni tudtuk az eltűntekről a szomorú hírt a hozzátartozóknak.

Itt ismét Pataky püspök úr emlékeit idézzük:

Az új esztendő rendkívüli zajokkal köszöntött ránk. — Már frontvonalban éltünk. Sokan végleg leköltöztek a pincébe. Mi néhányan ugyan lejtöttünk az emeletről, de még nem akartunk a pincébe menni. Amíg lehetett, az Egyetemi templomban misézünk. 1945. január harmadikán éppen a Szűzanya oltáránál mondtam a szentmisét, amikor az épület súlyos találatot kapott. Folytattam misémet, — úgy gondoltam, — jobb helyen, mint a Szűzanya menedékében, úgysem lehetek. Amikor a mise végeztével befelé mentem, egy újabb találat légnyomása a templom közepén földhöz vágott. Ez volt az utolsó nap, amikor templomban misézhattunk. Ezután vagy a házak mellett osonva az óvóhelyekre mentünk misézni, vagy a pincében előkészített oltárnál maradtunk. Január negyedikén reggel — akkor már riasztás sem volt — hatalmas találatot kapott a harmadik emeleti betegterem. A légnyomás a mi hálókuckónkat is összedöntötte és csak a kisablakon át, sebesülten jutottunk le a pincébe. Következő naptól a vicerektor — légo parancsnok utasítására mindenkinek a pincébe kellett vonulnia, — de azt nem gondoltuk, hogy közel két hónapig, február 15-ig „katakombalakók” leszünk. Közöttünk laktak a szeminárium hivatalos előjáróin kívül Trikál József, Artner Edgar és Bánk József professzorok, a katolikus közélet néhány neves embere és közben még több életveszélybe került személy kért befogadást. A vezetőség vállalta a kockázatot és megteremtette a diszkrét rejtőzés lehetőségét. Gergely Ferenc, a neves orgonaművész fiatal feleségével is nálunk lakott, és a legnehezebb napokban közöttünk született meg első gyermeke. — A napok lassan teltek, a harci zaj meg erősen közeledett. Ahogy szüntek a légi bombázások, úgy fokozódott félelmetes erővel a földi háborúzás.

— Számunkra közeli veszélyt jelentett — emlékezik *Zsák Péter* — a Cukor-utcai iskola tetején megtelepedett német léghárító tüzérség, amely a vadászbombázók állandó célpontja volt. Az eltévedt lövedékek pedig az Egyetemi-templomot és épületünket érték. A szomszédos elsősegélyhelyre szünet nélkül szállították a súlyos sebesülteket. Épületünket — a svéd védettség ellenére, — állandóan le akarták foglalni a németek. Péterffy Gedeon vicerektor nagyon udvariasan, de merész határozottsággal kiutasította őket. Egy alkalommal kigyulladt a Központi Egyetem tetőzete. A helyzet veszélyes volt, mert az egyetem előterében rengeteg lőszer volt felhalmozva. A kispapok életük kockázatásával hordták ki a lőszerládákat. Másként az egész egyetem környékével együtt a levegőbe repült volna. — Sok környező ház tűzoltásánál is segédkeztünk. Bálint József társunk a saját szemináriumi szekrényében temette el Szabó Dezsőt, akit rendkívül nagyrabecsült és nagyon meggyászolt.

— Tanáraink közül különösképpen meg kell emlékezni *Bánk érsek úrról, az egyházjog fiatal tanáráról* — mondja *Szendi József* — ő is közöttünk vészelt át az egész ostromot. Részt vett velünk együtt minden fizikai munkában, az óvóhely tisztántartásában, ha kellett, sírt ásott. Együtt fűrészelte velünk, diákokkal az udvaron a lezuhant gerendákat tüzelőnek. Ő készítette fel közben minket, felszenteltek a gyónási engedélyhez szükséges vizsgákra. Praktikus tanácsait mindmáig jól felhasználom. — Még egy gondolat mélyen bevésődött lelkembe. A sok sebesült és hulla látása nagyon lehangozt mindnyájunkat. Ekkor megszólalt egyik professzorunk: Ugye megdöbbenni magukat a háború pusztítása? De ne felejtsetek el, a magyar anyák sokkal több magzatot öltek meg az utóbbi években, mint amennyi eddig a háború áldozata volt!

— Január 10-én a front már a Kálvin téren volt. A szeminárium körül működtek még a német aknavetők, de lassan visszafelé húzódtak, — emlékezik tovább *Zsák Péter*. — 1945. január 18-ra virradó éjjel az Egyetem alagsorán keresztül jöttek be hozzánk a szovjet előőrsek. Végigmentek a termeken, a folyosókon, megnézték a pihenőre vetkőzött pincelakókat. A hirtelenül felugróknak barátságosan odaintettek: Csak maradjanak! — Nagy sóhaj tört fel mindnyájunkból, éreztük, elérkezett a történelmi pillanat: Megtörtént a Központi Szeminárium felszabadítása is. Az oroszok a papi előjáróinkat nagy tisztelettel kezelték. Az oroszul tudó kispapok, akik a német megszállás elől Kárpátaljáról ide menekültek, tolmácsok lettek. Ők kalauzolták tovább a szovjet katonákat. Nagy vállalkozás volt, hiszen házról házra ment a küzdelem, minden ablakból, kapuból tüzeltek a visszavonuló németek. Az oroszul tudók később is állandó szolgálatot teljesítettek a portás mellett. Marczell Atya tárgyalt a szovjet parancsnoksággal, akik a szemináriumban lévő civileket is igazoltnak tekintették. Néhány napra a felszenteltek és a kispapok egyaránt megkapták a kétnyelvű igazolást. Ez azt jelentette, hogy szabadon járhattunk a városban, de kizárólag reverendában. Mentésültünk minden kötelező közmunka elől, hogy azután annál hősiesebben vállaljunk önkéntes munkát a város minden pontján. Amikor először karingben énekelve mentünk temetni a Károlyi-kertbe, az emberek sírtak a meghatottságtól. Jómagam elsőnek a szüleimet mentem meglatogatni a mai Mórícz Zsigmond körtérré, mert két hónapja nem hallottam róluk. Reveren-

dában, hátizsákkal előbb felgyalogoltam az újpesti katonai pontonhídig. A szovjet őrség megnézte igazolásomat: Maladaj pop — kispap — mondták és azonnal átengedtek, míg a civileket hosszasan igazoltatták. A pesti oldal felszabadítása után elsőnek az Egyetemi templomban szólaltak meg a harangok. Ezért kaptuk Budáról azt a német belövést, amely a baloldali tornyot egészen tönkretette.

— Marczell Atya nagyon sok élelmet kapott a városból a lelkigyermekeitől — *meséli Szendi József*. Mi hordtuk szét beteg papoknak, sokgyermekes családoknak. Mi, papok és kispapok jól felhasználtuk kijárási engedélyünket, jártunk betegekhez, gyógyszereket, orvosi segítséget szereztünk. Őregeknek, betegeknek segítettünk a lakásba visszaköltözni, hivatalos ügyeket kijárni, holmikát szállítani. Akinek szüksége volt valami segítségre, csak beszólt a szeminárium portáján és mi készen álltunk. Az orosz katonák mindenütt figyelmesek voltak, segítettek a „reverendásoknak”. Marczell Atya, mint a pesti rész érseki helytartója ünnepi kanonoki ruhájában tiszteletét tette Zamercev szovjet városparancsnoknál, aki harminc év után meg is látogatta hazánkat. Engedélyt és kiutalást kaptunk építőanyagra. Mert a további erőfeszítő feladat a szeminárium tetőzetének gyors helyreállítása volt, mielőtt a tavaszi átázás az egész épületet tönkretette volna.

Igy éppen jókor érkezünk vissza, mi vidékiek — *jelenti Kardos József*. Szükség volt friss munkaerőre, mert nem volt veszélytelen munka. Mesterek irányítása mellett mindent mi csináltunk. Az emeleti gerendákat kibontottuk, az udvaron kijavítva visszaállítottuk. Mint vidékiek, értettünk a cserépfedéshez, ácsok, kőművesek is adódtak közöttünk. A többiek pedig megállás nélkül hordták az anyagot. A felszabadulás és az újrakezdés tudatában dolgoztunk a magasban, amikor egy belövés lesodort minket állványostul. Akkor vettük észre, hogy még nem vagyunk biztonságban. A várból a németek még szemmeltartották a várost, távcsővel becélolták a tetőt. Úgy látszik, ingerelte őket gyors újjáéledésünk. Még február 12-én is kapott egy akná a könyvtárunk. Február 13-a után azonban teljesen helyreállt az élet. Gyorsan rendet raktunk és felköltöztünk a védettebb szobákba. Az ősszel biztonságba helyezett belső ablakokat feltettük. Majd a templomot is annyira romtalanítottuk, hogy március 19-én, szent József ünnepén már a hívek jelenlétében mondhattunk asszisztenciás hálaadó misét.

Ezután már napirend szerint tanultunk, azután jött a fizikai munka. Közben fogytán volt az élelem. Aki köze lakott és biztosított volt otthoni ellátása, hazamehetett. Én is sokat utaztam háza és Lovasberényből hoztam az élelmet a szemináriumnak. A felszabadulás után otthon, pékségben dolgoztam, ők küldték a kenyeret, a krumplit a „pesti éhes papoknak”. A vonat tetején ültünk nagy zsákokkal és egymás kezét fogtuk, hogy a kanyaroknál nehegy leguruljunk. A húsvét ünnepét testi-lelki felszabadulásban, allelujás hálával ünnepeltük. Már hetekkel előtte ismeretlen emberek megállították az utcán Talabér Atyát, az Egyetemi templom karnagyát, hogy fogják-e a kispapok húsvétkor énekelni. Mindenki kiéhezett a liturgiára, a szent zenére, az ünneplésre.

Felkerestük a harminc év előtt tanító professzorok közül Galla Ferenc egyháztörténészt, aki ma nyolcvanhétévesen, otthon rendszeres kutató munkát végez. Előtte apró kézírású jegyzethalom, ami többek között „A püspökségek újjáépítése a török uralom után” témához sok érdekes, eddig nem közölt anyagot rejt magában.

— Lassan oldódnak az emlékeim. Késő őszig bejártam előadásokat tartani. Amikor azonban lezárták a hidakat, otthon maradtam. Lakásom a Várban tíz hétig pergőtűzben volt. Bunkerben miséztem, prédikáltam, gyóntattam. A nyolcvan emberhez mindig jöttek külsők is. A Várba csak romokon át érkezett el a felszabadulás. Mire feljöttem a pincéből, nem ismertem a tájra. Első szabad lelkipásztori munkám a temetés volt. Mindig csak temettünk. Egy egész történeti korszakot léptem át, amikor átjöttem Pestre. Itt már előrehaladt az újjáépítés, helyreállt a rend. A szemináriumban is rend, tisztaság és dolgoz, tanulnivaló ifjúság fogadott. Tanítottunk, sok elnézéssel és segítséssel vizsgáztattunk, de a nyár már meghozta az új tanév helyreállt életrendjét. Hamarosan magam is beköltöztem a Szemináriumba és mint rektor 1952—55-ig résztvehettem az egyetemi élet megújulásában.

Közben megkaptuk Bánk József érsek úr tömör visszaemlékezését, amiben egy fontos újabb adat van a kispapok helytállásáról:

— 30 év nagy idő. A részletekre már nem is nagyon emlékszem. Nagy dolog volt az, hogy a Hittudományi Kar hallgatói a helyükön maradtak. Semmiféle nyomásnak, vagy csábításnak nem engedtek, hogy nyugatra távozzanak. Ebben a főérdem az akkori rektort, dr. Marczell

Mihály professzort illeti, aki összetartotta a növendékeket. A kispapok hőiesen viselkedtek. Akik fel voltak szentelve, légó-lelkészi kinevezést kaptak. Az ostrom alatt életük kockáztatásával járták a bunkereket, ott miséztek, szükség szerint tüzet oltottak, sebesülteket gondoztak és halottakat temettek. Az egyetem kupolacsarnoka tele volt löszrel, ha az egyetem telitalálatot kap, az egyetemmel együtt a templom és szeminárium is levegőbe repült volna. A löszereket a kispapok hordták le a pincébe s ezzel a veszélyt elhárították. Ezért az Egyetemtől később elismerő okiratot is kaptak.

Szeretnénk megtudni, milyen volt az a Bánk érsek úrtól is megemlített dicséző oklevél!

Megmutatom, mert gondosan őrzöm, — mondja Zsák Péter — körülbelül harminc társammal kaptunk ilyent, mindannyian, akik végig dolgoztak a nehéz időkben.

„Kiállította a Pázmány Péter Tudomány Egyetem Rector Magnificusa... hittudományi hallgató egyetemünk ostroma idején átlagon magasan felülemelkedő önfeláldozó, hősiességű magatartásával emberszeretetéről és az egyetemhez való hűségéről tett tanúbizonyságot és a légi bombák hullása közben testi épségét és életét többször önként kockáztatta. E derekas magatartásnak megadni kívánjuk a kijáró tiszteletet és a nevezettnek DICSÉRŐ OKLEVELÜNKET kiadatni rendeltük. Budapest, 1946. évi január hó. Moór Gyula Rector Magnificus stb.

Az 1946. évi „Centralista” Örökmécs-rovatában a papi önzetlenség mélyebb okát Marczel Atya tárja elénk: „Hiába zúzta be a bomba a kórus tetőzetét, a mi Örökmécsünk már előbb vándorútra kelt és a fászpince Hőreb-hegyén újra fellobbant az égi Követ imádására... Innen izított a önfeláldozó testi-lelki életmentő szolgálatra a „hősi nemzedéket”. Ezek a tények olyan hatást gyakoroltak az ostromlott város lakóira, hogy a „központista kispapok” élete legendás tiszteletet váltott ki a szenvedő emberekből... Most pedig előttünk a biztató jövő, bennünk az ígéret, hogy földfeletti munkánkban továbbra is Vele maradunk és Neki áldozzuk éltünket.”

Émlékezésünket Pataky püspök úr közlésével zárjuk: Tavasz lett ismét, de egészen más, mint az előző. 1945. tavasza feledhetetlen marad azok számára, akik végigélték 1944 nehéz tavaszát, szomorú nyarát, könnyező őszét és halálos, véres telét. Ekkor munkára készen indultunk a reményteljes nyár, a jövő felé. — A nehéz időkben a Központi Szeminárium példamutató rektora valóban sokszor erősített minket azzal, hogy „ti hősi nemzedék vagytok.” Valóban hősök voltunk-e? Talán nem. Inkább jóakarátú emberek, akiknek egyszer meghirdették a béke örömhíret és mi küldetésünk szerint, ezt a békét akartuk továbbadni minden rászorultnak, védtelennek, szenvedőnek, — és azután mindazoknak, akik új utakon indultak a jövő felé.

szm

ELETUNK IGAZSÁGA

„Én azért jöttem a világra, hogy tanúságot tegyek az igazságról” — így foglalta össze Jézus küldetését a törvény színe előtt. Pálátus, pedig talán választ sem várva, feltette magának a kérdést: „Mi az igazság?”

Igy áll a mai kérdező ember is az igazsággal szemben. Sokféle elképzelése és elvárása miatt nehezen ismeri fel az igazit. Az igazság elmélyítéséhez ugyanis kevés az „értelem pallérozása.” Az igazság megragadása átélést, nyitott, őszinte egyéniséget és egész életet kíván. Hányszor veszítheti el gondolatunk, szavunk igazának hitelességét, ha tisztázatlan előítélet, túlfűtött rajongás vagy éppen merev ellenérzés telíti véleményünket? Régen ismert bölcsesség az, hogy a megismerő „per modum recipientis recipit” — azaz mindig sajátosan a maga módján fogadja be az igazságot.

Ez adja meg a valóság tükörképének az egyéni színezetét, anélkül azonban, hogy az egyénnek joga lenne azt eltorzítani.

Görög fogalom, vagy héber gondolkodás?

Az igazság tehát mindig a szellemi keresés tárgyát jelenti. Ezzel a szóval minden kultúrában találkozhatunk, végigvezet az emberi gondolkodás történetén. A *bibliai teológia* az elmúlt évtizedben a felfedezés örömeivel különböztette meg a görög (alétheia) és a héber (émet) igazság fogalmát. *Alétheia*: azt a gondolatot jelentette, amely megfelel a valóságnak, amit az ember szóban is kifejez és közöl a másikkal (a-léthés — ami nem rejtett, kinyilvánított). Ez az igazság-gondolat azt az általános és józan emberi felfogást tükrözi,

hogy képesek vagyunk a valóságot megismerni és magunk is igazodunk hozzá szavainkkal, tetteinkkel. Az igaznak a kimondása, az igazság vállalása mindannyiunkat kötelez, és számonkérhető a közösség színe előtt.

A héberben használt *emet* kifejezés (főleg a bölcsességi és az apokaliptikus hagyományokban) inkább igaz ismereteinek eredménye. Képszerűen bemutatja azt az embereszményt, aki hűséges a kapott igazsághoz, helytáll saját szaváért, tetteért, ezért bizalomra méltó: „Az igazságot szerezd meg és el ne add: a bölcsességet, a fegyelmet és az értelmet!” (Péld 23,23). Ilyen értelemben az ember annyiban igaz, amennyiben helytáll abban, amire elkötelezte magát.

A legújabb felfogások, James Barr és a többi nyelvtudósok (The Semantics of biblical language, Oxford, 1961) a Biblia gondolkodásmódjában óvnak a túlzó megkülönböztetésektől, — amelyek elvonnták teszik azt a szóhasználatot, amit eredetileg az élet szerves egysége fogott össze.

Szent János apostol Jézus—Pilátus párbeszédében a köznapi értelemben használja az igazságot, amit éppen úgy megértett a római helytartó, mint a vallásos zsidók, akik naponta alkudoztak a görögökhöz, így jól ismerték nyelvüket, gondolkodásmódjukat. Hogy pedig a görög—római—héber igazsággyűrből végleg kikerüljünk, elegendő szakszerűen beletekinteni az Ószövetség Hetvenes görög fordításába (Septuaginta, Krisztus előtt 300 körül), amelyben a héber *emet-et* rendszeresen és megfelelően alétheia-val fordították: „Ez az alétheia akkor még nem absztrakt, vagy metafizikai igazságot jelölt egy filozófiai rendszeren belül, hanem azt a kimondott igazságot, amit Isten hűsége garantál” — írja kutatása eredményeként T. F. Torrance (One aspect of the biblical conception of faith: Exp—Tim. 1956—57. 114.). Az igazság tehát a szellem aktív tevékenységét jelentette, *bibliai értelemben pedig: Isten cselekvő jelenlétét, hűségét a szövetségben belül* (vö. Jean Giblet: Aspekte der Wahrheit im neuen Testament: Concilium, 1973/3. 169—173).

Pilátus merengő kérdéséből az is kitűnik, hogy egész emberi mivoltával kereste az igazságot, mindazt, ami számára boldogságot, léte örök beteljesülésének reményét jelentette. És éppen a hellén gondolkodás volt az, amely az Igazban nevezte meg a legfőbb Valóságot, az isteni Létet, aminek megközelítése már itt a földön is boldogító életcél lehet. Megközelítésére a fokozatos megismerés éppen olyan jó eszköz, mint a megsejtő feltárulás eksztatikus pillanata.

Az ilyen igazságélmény boldogságának bizonyító ereje van. Erről tanúskodnak az emmauszi tanítványok is: „Ugye lángolt a szívünk, — mondták egymásnak — mikor útközben beszélt hozzánk és kifejtette az Írásokat?” (Lk 24,32).

Hogy áll a mai ember az igazsággal? Először is meg akarja ismerni a természetet, hogy jobban „uralma alá hajtja” azután különös módon érdeklődik önmaga, saját sorsa iránt. Weizsäcker, a neves fizikus szerint a köznapí értés éppen úgy, mint a tudomány, — feltételez a dolgokban, a személyekben, az egész természetben egy olyan előre-rendezett összhangot, amit értelmünk mint törvényszerűséget képes leírni. Az élet törvényéhez alkalmazkodva nemesítik a szakemberek a növényt, gyógyítják az embert, építik a házat, és próbálják feltárni a lélek benső titkait. A felismert igazság segítségével elért eredmény az emberi személyiség nagykorúsító élménye. Ilyenkor „beavatva érzi magát a teremtés titkaiba”. A részizgazság azonban mindig kevésnek bizonyul és az embert további kutatásra serkenti, mert végül is saját léte végső kérdéseire akar választ kapni. Tehát a mai kor embere is éhezi a teljes igazságot éppen úgy, mint a Biblia népe, hogy a kereső és a megtalált egymásra ismerjenek a szeretetben.

Az Igazság krisztológiája

Szent János evangéliumának sajátos színezetet ad Jézushoz kapcsolódó mélyebb barátsága. Fokozott átélő képességével jobban megközelíti istenemberségét. Így vezeti be az „Igazság üzenetét”: „Kezdetben volt az Ige... Isten volt az Ige... Minden általa lett... Az *Élet volt az igaz világgosság*, amely minden embert megvilágít (1,1—3,9). A zsidó—görög kettős gondolkodás éppen úgy, mint a pogány vallások egyaránt megnevezték a Logoszt, a láthatatlan világból a látható világ felé közvetítő Igét, János a Logoszon nem a misztériumvallások ködös kisugárzását érti, hanem Logoszként mutatja be Jézus történeti személyét, — mondhatjuk úgy is — legkedvesebb Barátját. A „szeretett tanítvány” így közvetlenül tanúskodik arról, hogy az öröktől kimondott Ige számunkra az Emberfia testi valóságában jelent meg. Belőle Isten végtelen hűsége árad felénk és az Igazság világba testesült tükre ezerszínű fényben vetíti azt a végtelen Létet, amely minden részleges igazságismeretünkben is felcsillantja az Igazság Teljességét. Ez az oka annak, hogy János nem a történések külső sorrendjében, hanem a húsvéti események mélységes összefüggésében kapcsolja össze a szeretet

gesztusát, példáját (lábmosás, 13. fej.), a szeretet parancsát (15. fej.), a szeretet szentségével (14. fej.). A főpapi imájában pedig úgy beszél Atyjával, mint aki egy vele (17. fej.). Ez a jánosi krisztológia a történeti, ember-Jézusból kibontakozva emelkedik az Atyához, aki egyetlen Fia dicsőségét nyilvánítja ki felénk: láthatóvá tette azt, ami eddig láthatatlan volt számunkra (vö. Ignace de la Potterie: *Le Christ, figure de Révélation d'après Saint Jean: Révélation de Dieu et langage des hommes*, Paris, 1972. 58—65). János mélyebb értésében Jézus művei egyben **jelek is, amelyek láthatóvá teszik „Isten igazságát Jézus Krisztusban”** (2,11). Ezen igazság (25-ször említ) sokoldalú megvilágításából szeretnénk itt néhány jellemző vonást kiemelni.

Az Igazság jóhíre

Jézus: az Igazság. Jézus, aki fellépésekor még ismeretlen volt, *fokozatosan nyilvánítja ki magát, mint Proféta* (4,19), mint Messias (4,26,29), és mint a világ Megváltója (4,42). Beteszda tavánál, a beteg gyógyítása után egymástól kérdezik: „Ki ez az ember?” (5,13). Másutt Jézus maga veti fel a kérdést: „Ha te tudnád, ... ki az, aki mondja: Adj innom, inkább te kértél volna tőlem...” (4,10).

János először *Keresztelő János tanúságában mutatja be Jézust*: „En a pusztába kiáltónak szava vagyok; de köztetek áll, akiknek nem vagyok méltó sarusziját megoldani” (1,19—34). „En láttam és tanúskodom róla: Ő az Isten Fia” (1,34). Az Előhírnök így „tanúságot tett az igazságról” (5,35). Jézus a Keresztelő szavait magára vonatkoztatja Pilátus előtt: „Igen király vagyok: En arra születtem és azért jöttem a világra, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki az igazságból való, hallgat szavamra!” (18,37) *Jézus öntanúságát hozzákapcsolja a Szentíráshoz*: „Vizsgáljátok az Írásokat, hiszen azt tartják, hogy bennük találtok örök életet. Éppen azok tanúskodnak rólam” (5,39). Teljessé teszi szavát az „Igazság Lelke, aki az Atyától származik, majd Ő tesz tanúságot rólam!” (15,26) Mindezeknek az ígéknek egy a céljuk, hogy az emberek Jézushoz menjenek és higgyenek szavainak (5,40,47). — „Uram, kihez mennénk — sóhajunk fel mi is Péter apostol szavaival —, az örök Élet igéi Nálad vannak!” (6,68).

Jézus tetteivel hozta meg az embereknek az igazságot: „Olyan tanúságom van, amely felülmúlja Jánosét ... maguk a tettek tanúskodnak rólam, hogy az Atya küldött engem (5,36). Az Oszövetségi törvény igazságát (2Sám 7,28) Krisztus a kereszten vére

arán felülmúlta (Ef 2,14) és Igazságunk Igéje örökségünk foglalója lett (Ef 1,13). Jézus meghozta az embereknek az igazság örömét, az igazságosság jólétét, béke és harmónia minden lehetőségét, amit egy jó vezetőől népe megkívánhat. Krisztus ebben az *életigazságában válik királlyá*, amennyiben benne megvalósul az igazság ígérete. Ezért nemcsak azt mondhatjuk, hogy „Jézusban van az Igazság” (Ef 4,21), hanem azt is, hogy *Jézus maga az Igazság*. A teljes választ Jézus adta meg búcsúbeszédében: „*En vagyok az Út, az Igazság, az Élet!*” (14,6). Ebben a kifejezésben az egyház-atyáktól kezdve az Egyház mindig Jézus szentsége állítását látta (vö. I. de la Potterie: *Je suis la Voie, la Vérité, et la Vie*, Nouvelle Revue Théologique, 1966. 907—42). Az *Út* fogalom, amely képszerűen bemutatja: Jézus Isten útja felénk, és egyben a mi Utunk, amely az Atyához vezet. Ha pedig *Őn* maga által vezet az Atyához, akkor *Ő az Igazság*, benne az Atya kifejezi magát, amikor egyetlen Fiának ad életet. A megtestesült Ige életadása azonban nemcsak funkcionális, nemcsak metafórikus, hanem ontológiai kijelentés: *Ő maga az Élet*. Ez az Igazság tehát Krisztus sajátos titkának és transzcendenciájának kinyilatkoztatása: *Az ember-Jézusban láthatóvá lett Isten Igéje, aki örökkévaló egyetlen Fiú az Atya öln.* Az Igazság Személye, jelenléte érzékelhető fényben megvilágítja számunkra Jézus értelmét. Képes krisztológia ez Isten gyermekei számára!

Mindezekből az összefüggésekből kitűnik, hogy az *igazság keresztény értelme* nemcsak a természeti valóság megismerési területe, ahol gondolkozó ember fokozatosan győzedelmeskedik, hanem az *Atya kinyilatkoztatása, aki megjelent Krisztusban*. Ez az igazság kapcsol össze minket a hitben és alakítja életünket, hogy mi is kinyilvánítsuk Jézust tetteinkben.

A szentjánosi igazság-tanítást a következő alapfogdotatokkal még több oldalról tehetjük teljesebbé (vö: Noël Lazure: *Les valeurs morales de la théologie johannique*, Paris, 1965. 70—92).

Igazság: az Isten hűsége. Az igazi ember szavai és tettei hűségeen tükrözik az igazságot. Istenre tökéletes módon áll, hogy igaz, mert a szövetségben adott ígéretét megtartja, amit irgalmas szeretetében (hessed) kiíraszt az emberekre. Az ember nem láthatja közvetlenül Isten tervét, de biztos ráhagyatkozhat és minden szenvedésben meg kell keresnie rejtett akaratát. *Jézusban* azonban megjelent számunkra az *üdvösség ígérete*: Ő a világ Megváltója. Amíg Izrael Istene „törvényt adott Mózes által, úgy a kegyelem és az igazság Jézus Krisz-

tussal lépett a világba!" (1,17). Ebben az életben még ugyan reményünk tárgya az igazság teljessége, de Isten hűségében bízva, egykor szeretetünk és boldogságunk birtoka lesz.

Az Igazság: kinyilatkoztatás. Jézus, az Istenember nem egyszerűen láthatóvá lett, hanem szavaival, tetteivel állandó tanúságot tesz az igazságról (18,37). Ő az Atya tanításának igaz közvetítője: „Ti most az életre törtök, bár az Istentől hallott igazságot mondtam nektek” (8,40). Bultmann különösen hangsúlyozza az „igazságról beszélni” kifejezés erkölcsi értelmét. (vö. Theologisches Wörterbuch I. 233—251): „Aki elfogadja, Isten gyermekévé válik (1,12), akinek Jézus igazsága meghozta a fényt, az életet, a szabadságot, az újjászülést a Szentlélekben (3,5,6).

Igy az Igazság tevékenység. Jézusban minden elvont igazság visszatalál a teljes emberhez, aki az igazság erejével harmóniába hozhatja életét. Ezzel az étellel pedig bizonyos egytermészetűséget (connaturalitást), sajátos hajlandóságot szerzünk a további Igazság keresésére. Az igazság kutatója tehát nemcsak tudást, hanem olyan erkölcsi készséget — moralis dispositio — ad, amellyel a megismerés egybehangolódik az étellel, az értelem a szeretettel (J. Leal—D. Mollat: Rivista Biblica, 1963. 21). „Az igazság gyakorlása mindenkor és mindenkié életrekelti Krisztus tanítását” (M. Zerwick: Veritatem facere, Verbum Domini, 1938. 375).

Az Igazság felszabadító erő. „Ha kitaratok tanításom mellett, valóban tanítványaim vagytok, megismeritek az igazságot és az igazság szabaddá tesz titeket!” (8,31—32). Sokat írtak már erről a versről, mint a keresztény szabadság meghatározójáról (vö. Hoffmanns: La liberté selon le quatrième évangile, Revue Réformée. 1958. 47—55. — C. H. Dodd: À l'arrière-plan d'un dialogue johannique, Revue d'Histoire et de Philosophie religieuse, 1958. 5—17). A helyes értelmezést a 8,36. vers adja meg: „Ha a Fiú szabaddá tesz titeket, valóban szabadok lesztek”. Így Jézus Krisztustól származik az emberi felszabadulás teljessége. De mi féle szabadságról van itt szó? — kérdezhetjük. Elsősorban a büntől való szabadságról (8,34), amely azután felszabadítja az élet minden területét. A keresztény szabadság

azonban sohasem fajulhat szabadossággá, mert irányt szab neki az Isten igéje, amit mi önként elfogadunk. Így születik meg bennünk, mint szabad emberekben Isten uralma: „Mindannak, aki befogadta az igazságot, hatalmat adott, hogy Isten fiává legyen” (1,12).

Igazságban lenni (Jn 3,19) annyit jelent, mint „tettekben és igazságban szeretni” (1Jn 3,18). — Szent János az élete végén az élet lényegének a szeretetet tartotta, és mindig csak azt mondotta: „Fiacskáim, szeressétek egymást!” — Első levelében megírja, hogy a szeretet tettekből áll: „Gyermekeim, ne szeressetek szóval és nyelvel, hanem tettel és igazsággal!” (3,18). Ezekből a tettekből ismerjük fel, hogy az igazságból valók vagyunk-e? Ez nyugtatja meg szívünket az Úr színe előtt.

Az igazság tágabb értelemben tehát élő hittal gyakorolt cselekvést jelent, amely szeretettel párosul. Akik egy kissé is érzékenyek az igazságra, már itt a földön egyesülnek az Igazsággal a szeretet és a szenvedés útján. Ezért hasonlítanak az igazi keresztények anyyira egymáshoz Krisztusban. A keresztény tehát önmaga ítélheti meg tettei alapján és magatartásával kinyilvánítja, hogy igazságban van, tehát Istenben van. Csak a tettekkel megvalósult igazság erejében lehet — nem ösztönösen, önzően —, hanem isteni módon szeretni. „A Szeretetet (szeretet Istenét) arról ismertük fel, hogy életét adta értünk. Nekünk is kötelességünk életünket adnunk testvéreinkért. Hogyan él abban Isten szeretete, aki — bár bőven van neki a világ javaiból — mégis, amikor látja, hogy testvérei szükségét szenvednek, elzárja tőle szívét?” (1Jn 3,17).

Csak a szeretet igazságával tudja az ember megközelíteni és kinyilvánítani a világ felé — Jézus módján — Isten hűségét, őszinteségét és bizonyosságát. Mert az emberek elsősorban a sajátmagukban megtapasztalt szeretetből kiindulva hisznek az igazságnak, az emberi és isteni igazságnak egyaránt. Az igazsághoz való hűséget, a szeretet bizonyítékát tettekben kívánják megtalálni. Az „igazságot cselekedni” tehát magában hordja a „szeretet parancsát” vagy ahogyan a mai ember szereti mondani: *a szeretet művészetét jelenti.*

(-z-a-)

Tehetetlenségemben a Szentírás és Krisztus Követése segítettek. Bennük találok meg az igazi szellemi táplálékomat. Főleg az evangélium adja a belső imámhoz a szükséges erőt. Benne találok mindazt, amit szegény kis lelkem megkíván: mennyi új világosságot, eddig még rejtett, titkos értelmet fedezek fel benne.

Lisieuxi kis szent Teréz

„ARRÓL ISMERJENEK MEG BENNETEKET ...” (JN 13,35)

Szociológiai–pszichológiai elmélkedés.

Az első századok kereszténységének legelőbb és legtérmetesebb valósága volt a mustármag példáját megvalósító hirtelen növekedés, a *megtérők óriási aránya*. „Az Úrban hívő férfiak és nők sokasága pedig egyre növekedett” (ApCsel 5,11). A lendület azután mindinkább lelassult, de mi keresztények megtaláltuk ennek természetes — természetfeletti okokra hivatkozó — magyarázatát: Az a kor karizmatikus kor volt. Abban a korban Isten a csodatevés ajándékát is megadta az apostoloknak, illetve nem egynek a keresztények közül. Természetes tehát, hogy nagy volt az Egyház növekedése. A szentek életének kiszínezése, túlzott földöntúlvívá tétele azzal a következménnyel járt — állapítják meg korunk teológusai — hogy a keresztények többsége joggal nem érzett semmi nagyobb ösztönzést követésükre. Úgy tűnik azonban, hogy a kereszténység első nagy apostoli hatását is hasonló „magyarázatokkal” vettük körül *önmagunkat is biztosítva*, hogy semmiféle lelkiismeretfurdalást ne érezzünk, amikor látjuk a lendület elakadását, a kereszténység *vonzerejének szinte teljes megszűnését*. (A „teljes megszűnés” első hallásra talán kemény kifejezésnek tűnik, hiszen voltak nagy térítő fellángolások az Egyház történetében. Ha azonban összehasonlítjuk napjaink átlag kereszténységének — például egy falu egyházközségének — és az őskeresztény közösségeknek vonzerejét, akkor bizonyára kitarthatunk majd e jelző mellett).

A *Szentírásból* kétségtelen ugyan, hogy különleges karizmák léteztek az első századokban, s hogy ezeknek nagy hatásuk volt a kereszténység terjedésére, de ugyanaz a *Szentírás* egyáltalán nem a csodatevő erőnek tulajdonít elsődleges jelentőséget a megtérések sokaságában. Az Újszövetség kiemeli azt az egyszerű és mindenkitől megvalósítható és követhető szempontot: „Arról ismerjenek meg benneteket, hogy szeretitek egymást!” (Jn 13,35). Az ősegyháznak a csodák mellett a nagy „szenzációja” a közösségi szeretet volt — amint az *Apostolok Cselekedetei* nem is mulasztja el ismételtlen kihangsúlyozni: „A hívek mind összetartottak és mindenük közös volt... Egy szívvel-lélekkel mindennap állhatatosan megjelentek a templomban. Magasztalták Istent és az egész nép szeretetében álltak. Az Úr pedig napról-napra növelte az üdvösségre rendelték számát” (2,44–47). Később újra így ír: „A hívők sokaságának egy volt szívelelke. Egyikük sem mondott birtokából semmit sem a saját tulajdonának, hanem mindenük közös volt. Az apostolok pedig nagy hatással tettek tanúságot az Úr Jézus föl-

támadásáról, és nagy kegyelem munkálkodott mindnyájukban” (4,32–34). — Majd néhány vers után megismétli: „Mindnyájan teljes egyetértésben tartózkodtak Salamon tornácában... A nép nagyrabecsülte őket. Az Úrban hívő férfiak és nők sokasága pedig egyre növekedett” (5,12–14).

„Nézzétek, hogy szeretik egymást!” — Krisztus elképzelése szerint ezt a meglepetést kell kiváltania minden kor kereszténységének a kívülállókból s ennek kellene vonzerejének lennie.

A lélektan és a szociológia illetékessége

Amikor a következőkben felhasználjuk a közösség és az egyén kapcsolatának legfontosabb lélektani és szociológiai eredményeit, ez távolról sem jelenti, hogy ne tudnánk arról, hogy a megtérés lényegileg nem tudományos kérdés, hanem kegyelmi folyamat. De súlyos tévedés volna az Egyház látható és láthatatlan arculatának különválasztása is: hiszen a kettő minden téren összefügg. Az Egyház „ős-szentség”, amely állandóan *jelzi* Isten jelenlétét és szeretetét; és *azáltal*, hogy *jelzi* a kegyelmet, meg is valósítja azt. Ilyen — az Egyház természetéhez tartozó — kegyelmi *jel és megvalósulás a keresztény szeretetközösség*. Azonban az *egyetlen* olyan — különös számára is — jól látható jel, amelyről Krisztus azt mondta: „Ebből ismerje meg a világ Atyám, hogy te küldtél engem, és hogy szereted őket, amint engem szeretél!” (Jn 17,23). Vagyis Krisztus szerint a keresztény közösség lényegének isteni eredetének és természetének ismertető jele ez. A teológiának mindenkor tanítása, hogy a *kegyelem és az emberi természet összhangban van*. Isten nem az emberi természettel ellentétes vagy akár attól független szabályokat, előírásokat adott a keresztények számára. Ellenkezőleg, a *keresztény élet a teljes — a Krisztusban beteljesült — emberség*. Ézért nem állhat távol a kereszténységtől semmi, ami emberi. A következő tudományos szempontok éppen a teológiának ezt az ősi tanítását világosítják meg bizonyos értelemben új oldalról. Lássuk tehát, mit alkalmazhatunk a *közösség-lélektanból, illetve a szociológiából a megtérésre és a keresztény közösségre*.

A gyermek világvképének kialakulása

A megtérésnek, egy ember átalakulásának folyamatát távolról, a *gyermeklélektan* oldaláról közelítve érthetjük meg. A megtérőnek sok vonatkozásban ugyanazt az utat kell végigjárnia, amit a gyermek megtett

„első világgképének” kialakulásáig. A kisgyermek „világgképe”, — amint erre a gyermeklélektan Freudot követve rámutat — nem ésszerű tanulás útján alakul ki, hanem elsősorban az anyával, illetve a szülővel való érzelmi azonosulás útján (primér szocializáció). A gyermek azonosítja magát a szeretéttel lényvel, aki számára érzelmileg döntő: a „jelentékeny másik”-kal (H. Mead kifejezése). Így különösebb okoskodás nélkül átveszi annak „világát”. A szocializáció és a „világgkép” kialakulása kifejezetten közösségi jellegű: itt kezdődik a család-közösség jelentősége. A gyermek elsajátítja a társasélet alapszabályait, megtanulja a szeretetet, az önzetlenséget. A család nevelői tevékenységében is elsősorban fontosabb szerepe van az érzelmenek az értelemnél, a példának az elméleti magyarázatoknál: a gyermek csak a közvetlenül megtapasztalt magatartásformákkal képes azonosulni, amíg az elméleti magatartásmodelleket nem tudja elsajátítani.

A pedagógia, a lélektan pótolhatatlan szerepet tulajdonít az első évek „érzelmi tanulásának”, amely döntően hat az ember későbbi életére.

Egy lelkiileg-testileg egészséges gyermekkor alaptevényezője a személyes biztonság, a védettség — a megértettség és szeretettség — tudata. „Minden rendben van — valószínűleg ez az a mondat, amit az anyák leggyakrabban mondanak síró gyermekeiknek”². S a gyermek elhiszi, hiszen számára a „rendben van” elsősorban azt jelenti, hogy őt szeretik, és elfogadják. (Az ember biztonság- és társ-igénye a pszichoanalízis alapján éppen csak a magzati állapotban, illetve a kisgyermek-korban talál kielégülést.) A növekvő, majd a családból kiszakadó gyermek azután rövidesen rájön, hogy valójában egyáltalán nincs is minden rendben. Nincs rendben, mert annyiszor meg hiúsul a szeretet, a megértés, a biztonság... Ilyenkor kezdődik el az emberben a belső elidegenedés, az egyén bezárkózása. De egy életen át ott él benne a gyermekkor melegének, biztonságának emléke és vágya.

A fenti vázlat alapján tehát a gyermek világlátásának kialakulásában három lényeges fogalom szerepel: Az érzelmi azonosulás — az *identifikáció*. A „jelentékeny másik”, akivel a gyermek személyesen azonosulhat, és akinek egész világát átveheti. Végül a „jelentékeny másiktól” álló *elsődleges* (családi) közösség, amelynek közösségi ereje hasonló jelentőségű, mint a „jelentékeny másik” (az anya) „én-te” kapcsolata. — Az anyai én-te és a család énti kapcsolatának alaptulajdonságai tehát közősek: egyrészt biztonságot adnak a gyermeknek arról, hogy elfogadják és szeretik őt,

másképp a gyermek előtt „megélnék” egy olyan magatartásformát, amelyet a gyermek az egyetlen lehetségesnek tart, hiszen számára az „egyedül jelentékeny mások” így élnek.

A „megtérés” mint a világgkép átalakulása

Amint már utaltunk rá, a társadalomlélektan szerint a gyermekkorban bizonyos értelemben már lezárult *egyéniesség tovább alakulása az elsődleges szocializációval hasonló folyamatot tünetezi fel*. Az ilyen átalakulásban azonban a fenti tényezők sorrendje megfordulhat: Az első lépés igen gyakran a közösséggel való találkozás. A csoport oly hitelreméltóan éli meg világnézetét, hogy ez felkelti az érdeklődést. Azonban szükség van arra, hogy a „kívülálló” személyesen is közelkerüljön a csoport egyik-másik tagjához. Csak a kialakult személyes kapcsolat hozhatja létre a személyes érzelmi elemeket is tartalmazó azonosulást, majd a teljes átalakulást, ami a csoport tagjává válást jelenti. A keresztény *konvertiták életleírásai* között azonban olvasunk olyan csodálatos megtérésekről, ahol nem voltak személyes kapcsolatok. A közönségtudatot és -élményt az Egyház természetfeletti egységének tudata pótolta — volt, ahol a „jelentékeny másik” helyébe maga az Isten lépett. Az ilyen „szentpáli” megtérés azonban nagyon ritka. És a köztudatban élő „kegyelmi konverziók” hátterében is ott rejtőznek a „jelentékeny” személyek és közösségek. Sajnos itt is érezeteti hatását az egyházi történetírásnak, illetve a szentek életrajzírásának bizonyos *misztifikáló* hajlandósága, amely a „földi” tényezőket elhagyta, vagy akkori tudásuk szerint fel sem ismerte és így a „csodás elemek” jutottak előtérbe. És ha voltak is egyes esetekben csodálatos megtérések (hiszen voltak!), a megtérés rendes útja mégis általában a *közösségen át* vezetett. — Gondoljunk itt az első keresztény közösségekre, vagy a szerzetesrendek vonzóerejére és az említett — személyes kapcsolatokra, szeretetre épülő — keresztény közösségeknek rendkívüli hatására. A történelmet és a jelent szemlélve az a meggyőződés alakul ki az emberben, hogy ahol *Krisztusból élő szeretetközösség van, ott a megértés szinte „hétköznapi” jelenség*. — Ez pedig a kegyelem erejéből fakad, azonban Krisztus tanítása szerint a kegyelem a belőle élő közösségben is működik. — A megtérések tényének szinte ismeretlenné válása, illetve a csodák világába utalása pedig párhuzamos folyamat a személyes szeretetkapcsolatra épülő közösség elszemélytelenedésével, intézményesülésével.

Megtérés és közösség

Mindezek után röviden azt szeretnénk elemezni, hogy milyen szerepe van a „keresztény megtérésben” a társadalomlélektanból ismert tényezőknél: a primér közösségnek, a „jelentékeny másíknak”, illetve a vele való személyes érzelmi azonosulásnak. A személyes kapcsolatokra épülő csoport, a „primér közösség” szerepéről a megtérésben három szempontot emelünk ki. Először is az Egyház „azért van” — a megtéréstől függetlenül is, — hogy *tanúságot* tegyen Istenről. Isten lényege pedig a személyes szeretet (vö. 1Jn 4,16). A szeretetről a közösség, elsődlegesen a primér közösség tud tanúságot tenni: a szeretet csak közösségben válik valódivá, befejezetté, „megéltté”. Másodszor a primér közösség mint a „szeretet jele”, igazolja ezt az ember szeretet- és rejtettség-igénye, amely az egyik alapvető és legösszefőbb ösztön. Az urbanizált, magányossá vált körünkben belátjuk, hogy aligha van más olyan vanzó tényező az ember számára, mint a közösségi szeretet. Csak az élő közösség igazolhatja, teheti megfoghatóvá egy *világnézet megélhetőségét: elismertetését* és helyet kínál az egyén számára. A társadalomlélektan megfigyelése szerint ilyen közösségi „elfogadás” nélkül az ember nem képes élni. Az egy vagy több személlyel, a „*jelentékeny másíkkal*” felvett elmélyült kapcsolat a megtérés másik fontos eszköze. Hiszen a megtérőnek személyes kapcsolatba kell kerülnie Istenrel. Ez pedig csak személyes kapcsolatok és példák útján sajátítható el. A többszörösen megismételt felmérés eredménye szerint a gyermekek *Atya-Isten-kepe* szoros összefüggésben áll saját *apjukról alkotott képpel*. A gyermek kialakult Isten-kapcsolata magán viseli a szülőkkel, az apával kialakított viszonyát. Eltorzult, rosszlelkű apák gyermekének istenkepe így egy életre kihatóan eltorzulhat. — A *Riesman*-féle „radar ember”, vagy *C. G. Jung* „álarcos ember”-e (hogy szélsőséges példát alkalmazzunk) nemcsak embertársai előtt „játsza szerepét”, de egy idő után ezt már önmagával is elhitheti, és az ilyen szintre már képtelen személyes megnyílásra ember és Isten felé, mert személyiségének *alapszerkezete lett saját valóságának elválogtatása, a szerepjátszás*. Miért vált ilyenné? — Mert mindig azt tapasztalta, hogy sorozatosan félreértették, hogy mást várnak tőle, mint amit ő helyesnek tart. — A vallásilag „jelentékeny másík” egyik fontos feladata a megtérés előkészítésében az, hogy az őszinte személyes kapcsolatban lehetőséget adjon az „átalakulónak” az elmélyülő személyesség első lépéseinek megtételére, — amely mint láttuk, egybeesik az első Isten felé vezető lépésekkel; és hogy benső világának

feltárása által — amely csak mély érte kapcsolatban képzelhető el — *saját magatartásával „igazolja”* az Istennel való legszemélyesebb viszony lehetőségét.

Felhívás — mindenkinek.

Ezek után fel kell vetnünk a gyakorlati kérdést: Mi a teendőnk? A válasz nemcsak papoknak, lelkipásztoroknak, hanem *minden kereszténynek* szól: Feladatunk a szeretet élése. De nem valami „absztrakt” módon, hanem valóságos szeretetközösségekben. „*Legyetek egyek! Arról ismerjenek meg benneteket, hogy szeretitek egymást!*” Ez a felhívás éppenúgy szól a keresztény családok, baráti körök, vagy egyházközösségek, mint az összegyűház felé, Mert bár az összegyűház is tanúságot tehet egységéről, szeretetéről, az *egyes embert* — amint a fentiekben utalni próbáltunk rá — mégiscsak a *kis csoport melege érinti meg*. Krisztus jelen akar lenni, láthatóan jelezni akarja önmagát mindenütt, ahol emberek élnek: falukban és városokban, idősek és fiatalok, tanultak és egyszerűbbek számára egyaránt. Jelezni akarja magát, övéinek látható *szeretetközösségében*.

Sok keresztényben felmerült már a kérdés: „Hogyan tudhatnék másoknak is elfogadható választ adni a hitemről, hiszen nincs elegendő filozófiai, természettudományos képzettségem”. Teológusok is gyakran mondogatják: Ma sokak számára nehezen elérhető az igazi kereszténység, mert amíg egyik oldalról bőven találkoznak ellene szóló érvekkel, addig a másik részen nincs módjuk képzettségüknek megfelelően elmélyíteniök a vallási ismereteiket. — Ezen problémák valóságos léte ellenére is a megoldás a keresztény közösségek tanúságtételében rejlik. Mert erre a *tanúságtételre mindenki*, a legkisebb baráti kör is képes, különösebb képzettség nélkül is (bár természetesen ez sem hanyagolható el); és ez az „igazolás”, minden „tudományos” bizonygatásnál többet mond. Nemcsak azért, mert az ember számára az *élet* mindig *több az elméletnél*, de azért is, mert itt valóban *Isten él és működik*. Aki szeretetben, szeretetközösségben él, az Istenben él és Isten öbenne. (1Jn 4,16).

Jegyzetek: 1. Vö: *Freud* gondolatait az „Identifizierung”-ról és az „Objektwahl”-ról. — 2. *P. Berger—Th. Luckmann*: Die gesellschaftliche Konstruktion, der Wirklichkeit Stuttgart, 1970², 146. — 3. Vö. *D. Riesman*: Die einsame Masse, Hamburg, 1965⁹; *P. Berger—Th. Luckmann*: im. 49—56, 157—174.

Tomka Ferenc

TEOLÓGIAI — LELKIPÁSZTORI JEGYZETEK

TOLLE, LEGE — VEDD ÉS OLVASD!

Az Egyháznak ez a felszólítása minden kereszténynek szól. Képzettnek és járatlan-
nak egyaránt. Kérdés, hogyan olvassuk jól
a Szentírást, hogy valóban lelki gyarapodá-
sunkra szolgáljon?

Ha magányosan is, de nem egyedül. A
mai ember igényét érzi a csendnek. Alig
várja, hogy néhány percére is visszahúzó-
d hasson. Pihenni, elmélyülni és további erőt
akar gyűjteni a közösségi munkához, sze-
repléshez. Ilyenkor szívesen nyúl a Bibliához.
Azt azonban jó tudatosítania, hogy ma-
gányában sincs egyedül: Itt is keresztény és
az Egyház tagja. A személyes szentírásol-
vasás az Egyház Ige-liturgiájának otthoni
folytatása. A Szentírás olvasásának igazi
helye mindig a vallási közösségben volt. Az
Oszövetség idején is együtt olvasták, ma-
gyarították az „írástudók”, de ebbe a pár-
beszédbe mindenki bekapcsolódhatott, még
a tizenkétéves gyermek Jézus is. A 2. Vati-
káni zsinat gyűlésein mindig kitétek egy-
egy ősi Bibliát, jelezvén, hogy Jézus euka-
risztikus jelenléte mellett az *Írásokban is
megtapaszthatóan jelen van, inkarnálódik
közöttünk.* Ma már jól tudjuk, hogy az
Újszövetségben Krisztus Egyházának első
igehirdetését rögzítették. Így a szem- és fül-
tanúk közösségi felelősségük tudatában be-
szélnék Jézus tetteiről és beszélgetik magát
Jézust is. Ezért az „Ige szolgálatát” mi is
csak úgy teljesíthetjük jól, ha keressük az
alkalmat, hogy megalapozzuk ismeretein-
ket templomi hitmagyarázatokkal, biblikus
szentbeszédekkel, időszakos liturgikus kon-
ferenciasorozatokkal és az egyházi kiadású
könyvek olvasásával. A lehetőség szerint
újabb szentírásfordítást használjunk és azok-
nak jegyzeteit is gondosan tanulmányozzuk.

Készséges hittel. Vannak, akik valami di-
vatból, vagy — mert hozzátartozik a „sikk-
hez”, hiszen annyi szó esik róla, — veszik
kézbe és mohó kíváncsisággal végre „tisztá-
zni akarják”, milyen is az a Biblia? Ilye-
nek rövid idő után félre dobják. „Nekem
érthetetlen!” — ez még tárgyilagos véle-
mény. De könnyen általánosítanak: „A mai
embernek ez mese”, „Ókori hagyatékok nem
érdekelnek” stb. kitételrel elintézetnek vélik
ezt a problémát is. Mások könnyen meg-
botránkoznak, főleg az ószövetségi történe-
teken, a furcsa utasításokon, ezért még a
gyermektől is elzárják. Korunk szentírás-
magyarázóit már széles körben hirdetik: A

Biblia nem arra való, hogy kíváncsiságunkat
kielégítsük, ideológiai érveket kovácsoljunk
belőle, vagy szószzerinti idézetekkel „erősza-
kos térítéseket” csikarjunk ki, számra és idő-
re vonatkozó jóslatokat olvassunk ki abból:
Mikor lesz a világ vége, kik üdvözülnek, stb.
Sőt még azért se fogjuk kézbe, hogy társunk
hibáját a Biblia alapján leplezzük le, vagy
szellemes idézetekkel az életére olvassunk.

Az emberi tevékenység önmagában hitet
nem teremthet. A Szentírás pusztá olvasása
sem. De azt a gondolatot mégis képesek
vagyunk szem előtt tartani, hogy a *Szent-
írásban mindenk előtt Isten szavát keres-
sük.* Aki még ezt benső erővel nem tudja
hinni, legalább előítéleteit, vagy környezete
megjegyzéseinek rossz benyomását próbál-
ja levetni. Jó, ha elolvassa, hogy tekintélyes
nagy emberek milyen tisztelettel olvasták
a Szentírást. Sokan ma is térdelőül ol-
vassák, a templomban pedig felállunk az
evangéliumkor. A Szentírásolvasás így imá-
vá és istentiszteletté válik. A külső maga-
tartás visszahat a belsőre: fegyelmet, oda-
adást válthat ki bennünk. Ezzel az okos,
a mindent megmagyarázni akaró ember
készséget és hajlandóságot kap arra, hogy
meghallgassa a másik igazságát, s végül
Isten igazságát is. At kell állítani gondol-
kodásunkat készséges hallgatással: „Az én
gondolataim nem a ti gondolataitok!” (Iz
55,8) — „Szólj Uram, hallja a te szolgád!”
(1Sám 3,9—10) — legyen a készséges vá-
laszunk. Az így előkészített talaj már ter-
mőföldje lehet a hit magvának. Ha a hallott
igazságok tettekre indítanak, akkor már a
hit kegyelme jelen van. Ha úgy teszem le a
Szentírást, hogy „mégis kimegyek segíteni
a konyhába fáradt családtagjaimnak”, ha
utána mégis odaköszönök áskálódó szom-
szédomnak, ha lemondok valami előnyről
a másikért, a jobb falatot embertársamnak
nyújtom, — akkor Isten ígéje már megter-
mékenyült bennem.

Képezzük magunkat! Aki egy munkát
megszeret, abban képezi magát. Ha szereti
a szobanövényeket, a díszhalakat, beszeri-
zi hozzá a szakkönyveket, és aszerint gon-
dozza őket. Semmit sem lehet csupán ön-
fejüinktől jól ellátni. Aki szereti a Szent-
írást, annak a polcán mellette szakkönyvek
is sorakoznak. Nem gondolunk részleges
exegézisekre, szakkérdések elemzésére, ha-
nem kis érdeklődéssel hozzáférhető ismeret-

terjesztésekre. A Szentírás korszerű ismerete ma már a keresztény ember általános műveltségét is felméri.

Az emberek a tudományos ismeretek nélkül a látszatra építenek: a Nap felkel és lenyugszik, a vonatból nézve a táj elfut szemünk előtt. A Biblia írói is ilyen látszatközvetlenségben írják le a jelenségeket, mert nem magyarázni akarnak, hanem valami többet, mélyebbet közölni. A kritikus szentírás-szemlélet a tudományos ismeretek népszerűsödésével, a földtörténeti és régészeti leletek feltárásával és a keleti vallásrendszer és gondolkodásmód megismerésével kezdődött. A tudományos magyarázat először szembenállt a Bibliával; az adataival a vallási igazság kiiktatására törekedett. Az egyes jelenségek magyarázatával — például a föld forgása József napcsodájával szemben, — a bibliai események egész történetiségét kétségbevonta. A gyarapodó leletek azonban mindig több bizonyítékot hoztak napfényre a Szentírás előnyére. A tények elől nem lehetett kitérni. A liberális magyarázat a racionalizmust vette alapul. Így a történeti tényeket, Jézus személyét elfogadta, de mindazt, ami az isteni titok kinyilatkoztatását, a Szentírás üzenetét hordozza, megcsönkította. A racionalista protestánsok (Dibelius, Bultmann) végül a kérügmát, a bibliai üzenetet annyiban látták, hogy adjuk fel egyéni gőgünket és fogadjuk el Jézus utasításait. — Aztán fordult a helyzet. A tudomány eredményeit pozitív módon a Szentírás felkutatására alkalmazták. Minden kutatási lehetőség ugyanígy csak segíthet abban, hogy a Szentírás teljes üzenetét a mai szemlélet számára is megvilágíthassuk. És itt már nem elég a művek keletkezését, előadási és irodalmi műfaját feltárni, hanem lélek- és emberismerettel a szerzőknek, a szereplőknek lelkivilágát kell úgy bemutatni, hogy szavahihetőségük értéke előttünk is döntő igazolás legyen. Amint barátunknak értékét a körülmények, származása, neveltetése sokban megmagyarázza, de legtöbbet mégis akkor tudunk meg róla, ha feltárulnak belső szándékai, szabad döntései, közvetlen vágyai. De ehhez csendben meg kell hallgatni őt, engedni, hogy minden akadály nélkül kibeszélje magát — előítéleteinket pedig lehetőleg mellőznünk kell. A kutatási irányok is végesek. Mindegyik a maga módszerét képes eltúlozni, vagy legalábbis visszavezethetetlennek tartani. Ha az egyik műről már kijelentik, hogy az „költői elbeszélés”, — megállnak. Pedig itt kellene tovább kérdezni: ki ez a költői szellem?

Vajon milyen élménye volt, mi történt vele, hogy utána ilyen ihletett művet írt? Hiszen még az absztrakt verseknél sem állunk meg. Megkeressük alkotóját, megkérdezzük azt a valóságélményét, ami ilyen bizarr előadásformára készítette. A kritikákat további józan megfontolással mi is kritika alá vehetjük. Így mentesülünk az egyszemélyes gondolatoktól. De óvakodjunk az előítéletektől, legyünk mindig készségesek az új befogadására: Most is a Szentlélek fú az Egyházban!

Módszeres, türelmes olvasást! Jó, ha olvasunk a Szentírásról, de a legfontosabb, ha a Szentírást olvassuk. Jó, ha érdeklődünk munkatársunkról, barátunkról, de legjobb, ha sok időt töltünk vele, akkor nyílik meg előttünk, és mi is tudunk alkalmazkodni hozzá. Meg kell határozni egy időpontot, amikor nyugodtan, elmélyülten tudunk olvasni. Az időpont pedig rendszeresen ismétlődjön, legalább hetenként egyszer. A közönsben, a templomban olvasott szöveget is vegyük át a mi szempontunk szerint. Legyen meghatározott helyünk az olvasásra. A helyzetet a belső igény és testi állapotunk szabja meg. Igaz, hogy szerzetesi közösségek gyakran térden állva olvassák, de a mi munkatempónk mellett, a léleknek ezt a nemes üdülését testi pihenés kísérheti: kényelmes székben vagy akár fekvé is. Lazítsuk el magunkat, legyünk felkészültek a befogadásra. Gyakran olvassuk el a kedves részeket, amikor már eltájközödtünk a szent könyvek között. — Nem kell mindent egymás után és pontosan olvasni, főleg nem a fárasztó ószövetségi könyveket, — abban mélyedjünk el, amit legközelebb állónak érzünk. A lelkes tevékeny emberek hamarosan kikötnek szent Pálnál. A fantáziában gazdagok szeretik Mátét, Lukácsot a sok színes egyéniség és helyzet bemutatása miatt. Az elmélyedőknek legtöbbet a jánosi szövegek tárnak fel Jézus misztériumából. Természetesen ez csak durva tipizálás. — Van akinek sokat segít a jegyzetelés, kedves versek összegyűjtése. Van, aki szeret könyv nélkül tanulni. Nagy élmény a hegyibeszédet, Jézus búcsú- és főpapi beszédét megtanulni, a szeretethimnuszot idézgetni, a Magnificat-ot imádkozni. Lassan és észrevétel nélkül azonosulunk a szent szövegekkel, — életünk részévé válik. Egyszer csak azon vesszük észre magunkat, hogy bibliai nyelven gondolkodunk. Olyan élmény ez, mint egy tanult nyelvnél egyszercsak és pillanat alatt átváltunk. Már nem fordítunk hanem úgy is gondolkodunk. Nagy öröm forrása ez, főleg ha Isten nyelvéről van szó!

A „KIENGESZTELŐDÉS” A SZENTÍRÁSBAN

A Szentatyja hosszú megfontolás után váiasztotta a *Szentév kulcs-szavául* a *kiengesztelődés*, a *megbékélés kifejezését*. Ugy, ahogy szent Pál apostol sem véletlenül használta a korintusi levélben ezt a kifejezést. „*Korintusz*” városának helyreállítása után Julius Cézár kiengesztelődést, bocsánatot hirdetett és a görögöknek és minden ott lakó népnek amnesztiát adott, elengedte a büntetéseket. Korintuszban ez a szó (*reconciliatio*) annyira népszerű lett, hogy segített jól megérteni azt a mélyseges kiengesztelődést, amit Isten ajánlott fel számukra Krisztusban.

Az Újszövetség számos helyen használja ezt a kifejezést. A *második korintusi levél* 5,17—20 sorai ötször ismétlik meg. *Szent Pál* innen küldi számunkra is a szentévi felszólítását: *Krisztus nevében kérlek: engesztelődjétek ki Istennek!* „*Új valóságot!*” hirdeti, az evangélium jó hírért, amit az ember magától nem tudott volna kitalálni: 1. Mindent Istentől kapunk Jézus Krisztus által. Tehát minden Isten ajándéka! — 2. Ez pedig isteni kezdeményezés eredménye. Isten elfelejti hibáinkat. — 3. Megszólított minket és ezzel megvalósította a „kiengesztelés szolgálatát.” — 4. Mi az emberek szerepe ebben a megbocsátó kiengesztelésben? Felátulás és elfogadása annak: *Legyetek ti is megbocsátók!* Hogyan is lehetne ellenállás ennyi jóság láttán olyan bűnösökben, mint mi vagyunk? — Ez szent Pál üzenete a korintusiakhoz.

A *római levélben* újból használja ezt a kifejezést (5,6—11). Itt is Isten kezdeményező erejét hangsúlyozza. A kiengesztelés misztériumában rámutat a kezdeményezés gyökerére: *Isten azért bocsát meg nekünk, mert szeret minket*, még akkor is, ha bűnösök lettünk.

Ezt a két szöveget gyakran idézik. Valaképpen ugyanazt az eszmét fejezi ki ugyanazon szavakkal. A két levél időben is közel esik egymáshoz. A 2. korintusi levelet szent Pál 57 végén írta, a római levelet néhány héttel később, 57—58 telén. Négy év múlva, a 61—65 években ismét használja ezt a szót, de sokkal erőteljesebben. A két fejezetet alaposan át kell elmélnedünk, hogy megértsük a gondolat fejlődését.

Az *efezusi levél* szerint (2,1—19) bűneink miatt halottak voltunk, de Isten nagy szeretete új életet adott. Kívül estünk Isten szövetségén, de mint elidőgenedteteket is, magához vont. Mint előzőleg, itt is Isten kezdeményez, Jézus Krisztus kegyelméből, ő lett a mi békénk. Jézus a zsidókat és a pogányokat egy testben kiengesztelte. Így lettünk mindnyájan a szentek polgártársai és Isten családja.

A *kolosszei levél* Krisztus-himnusza (1,12—22) meghirdeti Isten művének beteljesedését. Az Apostol itt már átfogja az idők teljességét a teremtéstől a végső kiengesztelődésig a kereszt vérének békességében. Így részesedünk mindnyájan bocsánatban.

A négy szöveg együttesen mutatja be a *kiengesztelődés keresztény jelentését*. Ez a szó *alkalmas kifejezés arra, hogy emberi nyelvre lefordíthassuk Isten művét*. Azonban ezen szövegek mellett és előtt voltak még hasonló értelmű szavak és kifejezések. A bocsánat, az üdvözítés, a megváltás, — mindegyik Isten kezdeményezését és ingyenes ajándékát jelzi. A kiengesztelődés szónak azonban nagyobb a lélektani háttere: gazdagabb, melegebb. A kiengesztelés ugyanis feltételezi azt az előzetes barátságot, amit elvesztettünk és most Isten visszaadott nekünk. Felidéz bennünk a házassági kapcsolatot is. Napjainkban a válások gyakorlatában nagy szerephez jutnak a törvény előtti békítési kísérletek. Ez nem is új módszer. Szent Pál az első korintusi levélben leírja: „*A feleség férjét el ne hagyja. Ha mégis elhagyná, maradjon férj nélkül vagy béküljön ki (engesztelődjék ki) férjével*” (7,11). — A kiengesztelődés tehát a házassági szeretet kifejezője is. A Biblia korai történetében a próféták Istennek népéhez fűződő szeretetét mindig a jegyesi szerelemmel szemléltették.

A kiengesztelődés többet mond annál is, hogy megtörténik a bűnös és az Isten találkozás. A kísérő és értelmező kifejezések jobban megvilágítják. A kiengesztelés egyben béke, szövetség, hit bősége, királyság, kegyelmi tett, aki részesedett benne a szentek polgártársa, Isten családtagja lett. A bibliai szavak ilyen szövegösszefüggéseiben nyilvánul meg igazán a szó értelme és forrásul szolgál nekünk is, hogy miként beszéljünk róla.

Az eddigi szövegek *Isten és az ember kiengesztelődését* beszélték el. De az evangéliumok az *emberek közötti kiengesztelést* is hangsúlyozzák, mert a kettő el nem választható egymástól. Aranyházáj szent János a liturgiában a békecsókot a hitvallás kijelentésével kíséri. „*Szeressétek egymást olyan bensőségségben, amint az Atya, Fiú és a Szentlélek közösségét hirdetjük.*” A testvéri kiengesztelődés így élvezhet a hit teljességére.

Az Újszövetségben még kifejezetten Máté használja a kiengesztelés kifejezést ember-társra alkalmazva: „*Ha tehát ajándékot az oltárhoz viszed és ott eszedbe jut, hogy felebarátodnak valami panasza van ellened, hagyd ott ajándékodat az oltár előtt, menj, békülj ki (engesztelődj ki) előbb felebaráttal...*” (5,23). A testvéri kiengesztelés

gondolata sok helyen előfordul, az evangéliumok egyik vezérmotívuma. — Ebből a kis újszövetségi áttekintésből is láthatjuk, hogy a *kiengesztelődés* egyike a *fontos bibliai kulcsszavaknak*. Élénk felhívó jellege van és magába sűríti az evangélium egész üzenetét: *Isten előbb kiengesztelődött ve-*

lünk, azután felszólít, hogy mi is béküljünk testvéreinkkel, mindenfajta emberrel előítélet nélkül. Ez a kettős kiengesztelődés valójában az egyetlen lehetséges kiengesztelődés, amely egybefogja Istent, embertársainkat és önmagunkat is.

— nr. —

„AZ IGAZSÁG JÉZUSBAN VAN” (EF 4,21)

Törekvés a biblikus gondolkodásmódra

Fontos lenne, hogy manapság minél több „profétai egyházközség” alakuljon, s a szabadság és a szeretet műhelye legyen. „Vigyázzatok azonban, hogy szabadságatok ne legyen valamiképp a gyengék botránkozására” (1Kor 8,9). A papnak nem volna szabad hirdetnie saját egyéni felfogását, legalább is nem az ígéhirdetéskor (vö 2Pét 1,20). Akiket erre a szolgálatra rendeltek, pontosan azt a megbízatást kapták, hogy Isten Igéjét hirdessék, kötve vannak Jézus Krisztus evangéliumához, mert ennek az egyedüli és örök üzenetnek kötelezték el magukat. Elvárják tőlük, hogy hirdessék és igazolják a hitet. Természetesen Isten Szavát hatékonyan kell hirdetniük, azaz úgy előadni, hogy minden generációt és csoportot meggyőzzenek és elmélyítsék Krisztus-hűségüket. Új kategóriákat kell felállítani, ha a körülmények úgy követelik, de mindenek fölött meg kell őrizni a krisztusi üzenet azonosságát. Nem adhatnak valami „idegen evangéliumot”. Isten Szavát nem könnyű ráhangolni, hozzáigazítani egy sajátos kor gyorsan változó szokásaihoz, beleértve saját korunkat is. Sajnos, gyakran hajlunk arra, hogy Isten Szavát magunkhoz igazítanánk Krisztushoz. A „modern gondolkodás” is Isten Szavának ítélete alatt áll.

A modern ember és a Szentírás

Éppen itt merül fel a legnagyobb nehézség. Sokan elvesztették a biblikus gondolkodással való összefüggésüket, még akkor is, ha a biblikus szóhasználat, frazeológia részben megmaradt. A mai ember gyakran panaszkodik, hogy az isteni Igazságot „archaikus idiómák”-ban kapta, — azaz a Biblia nyelvén, — mely már nem az övé és nem képes spontán alkalmazni. Az utóbbi időben fölvetették, hogy gyökeresen „demitologizálni” kellene a Szentírást, ami nagy általánosságban azt jelentené, hogy helyettesítsük a Szentírás antik gondolatait, kategóriáit valami modernebbel. Nem térhetünk ki azonban a fontos kérdés elől: valójában nem más-e a Szentírás nyelve, mint egy

másodlagos, külső burkolat, amiből valami „örök ideát” kell kiszabadítani, kibontani, vagy méginkább az isteni Üzenet örök hordozója amelyet minden időkre örökségül kaptunk.

Fennáll annak veszélye, hogy a folytonos „újramagyarázás” folyamán elvesztjük Isten Szavának egyedülálló jellegét. De miképpen magyarázhatunk, ha elfelejtettük az eredeti nyelvet? Nem lenne biztonságosabb gondolatunkat a bibliai nyelv észjárásához igazítani, és újra megtanulni sajátos kifejezőmódját? „Az Evangélium lelki értelmének felfedezése megtérsít követel, és a Krisztushoz való hasonlulást feltételezi” (H. de Lubac, *L'Écriture dans la Tradition*, 1966. Paris, 43.). — Másszóval: egy ember sem képes befogadni az Evangéliumot, hacsak nem tart bűnbánatot, azaz ha nem változtatja meg gondolkodásmódját (vö. Róm 12,2). Mert a Biblia nyelvén a „megbánás” nemcsak pusztá bűnbevallás és bűnök miatti bánkodás, hanem pontosan a gondolkodásmód megváltoztatása, a szellemi és érzelmi magatartás alapvető változása. Ennek értelmében: „az embernek saját személyes központjához való visszafordulása, de nem annak érdekében, hogy valamilyen külső dolgot megjavítsunk a lelkiélet felületén, vagy hogy valamilyen hibát vagy rossz hajlamot legyőzzünk” (Olivier Clement, *Question sur l'homme*, 1972. Paris, 21.). — A bűnbánat így mindenek előtt és alapvetően a Krisztusba vetett tökéletes bizalom felkeltése (uo.), magának az embernek a teljes megújulása, ami az önmegtágadással kezdődik, és amit a Szentlélek hitelesít és bevégez.

Korunk intellektualista káoszában a modern ember még nem döntött, a különböző vélemények a kibékülés reményétől messze vannak. Egyedüli fényesen világító útjelző, amely keresztül vezethet korunk szellemi homályán, éppen az a „hit, amelyet egyszer s mindenkorra megkaptak a szentek” (Júd 3).

Az egyházatyák fontossága

A hagyomány nyelve előnyösnek tűnik, nem lusta és hiszékeny konzervatívizmusból,

hanem egyszerűen, mert nehéz jobb kifejezésformát találni. Igaz, aki ezt vallja, gyakran nem kerülheti el a vádat, hogy „fundamentalista” és „régiségbúvár”. Ez nem is mindig alaptalan. De aki lelkiismeretesen és teljes szívből tartja és őrzi a hittételeket, az a hit által megérti örök megfelelőségüket és vonatkozásukat minden kor és helyzet számára, beleértve saját korunkat is. Tehát a Szentírás-magyarázat végső és biztos ismertető jegye a dogmatikus hagyomány. A keresztény teológia ősi klasszikusainak, az egyházatyáknak szentírás-magyarázata „nem volt tehát — mint később, főleg az újabb időkben — a történelemtől teljesen elrugaszkodó, mesterkélty, fantasztikus és bizarr részletekben kedvtelődő játék, amely kész gondolatokat, meglévő eszméket akart illusztrálni a bibliai képekkel” (Szabó Ferenc, Henri de Lubac: Az Egyháztól, 1972. Róma 80). Az atyák egzisztenciális problémákkal birkóztak, azok örök érték megoldásával — a Szentírás alapján. Aranyházi szent János, szent Athanáz és szent Ágoston gyakran korszerűbb lehet, mint néhány mai teológus. A magyarázat egyszerű: nem annyira az érdekelte őket, hogy mit hihet, mit képes elhinni az ember, hanem, hogy

mit tett az Isten az emberért. „Az atyák közel voltak a kereszténység eredetéhez, lekipásztorok voltak, és még az ökumenikus egyházhoz tartoztak.” (Albert Hamman, Az egyházatyák tanulmányozásának időszűrése, Teológia 1974/3, 195). — Természetesen „a modern világnak” is vannak „atyái”, akiket szüntelenül újraolvas a mi intelligenciánk, és megpróbálja őket újra összefűzni, hogy az ateizmusnak mintegy hatalmas szintézisét dolgozhassa ki. És még ha soha nem is olvastuk Feuerbachot, Marxot, Nietzscht, vagy Freudot, tematikájuk átítat minket, átjárja az idők szellemét” (O. Clement, i. m. 16). Nekünk, keresztényeknek feladatunk, hogy szélesítsük látókörünket, méltányoljuk a régi tanítókat is, és így törekedjünk korunk szintézisére. „A hallgatóságnak az Írás akkor hasznos igazán, amikor nem Krisztus nélkül beszélnek, sem nem mellőzik az atyákat, és akik prédikálnak, nem nélkülözik a Szentleket... Nagy veszély is az Egyházban beszélni, ahogy Krisztus Evangéliumának ferde magyarázásával pusztán emberi evangéliumot formáljunk” (Szt. Jeromos, In Galat., I. 16, ML. 24. c. 386).

Kaulics László

„ETTŐL KEZDVE SOKAN VISSZAVONULTAK TŐLE . . .” (JN 6,66)

Ma már nyilvánvaló, hogy Izrael vezetőinek fokozatos szembenállása Jézussal csak keményszívűségük következménye volt. Sokáig leegyszerűsített módon úgy gondolták, hogy Jézus személye és működése állandóan kihívta a jeruzsálemi vallási csoportok ellenségeskedését. Az tény, hogy egyáltalán nem a nép egészének, a nemzetnek egységes hiteltenségeről volt szó. Ha egészen le akarnánk egyszerűsíteni a kérdést, azt is mondhatnánk, hogy biblikus köntösbe öltöztetett vérmérsékleti különbségekről, még inkább a mindig létező társadalmi megosztásról van szó.

Miért is következett be a teljes elfordulás Jézustól? Az az elfordulás, ami a keresztény hagyományú csoportokban ma is folytatódik. Mivel sokszor áttételesen jelentkezik, a Jézus-követés külső megnyilvánulásaival lép fel, szükséges pontosan meghatározni ennek a jelenségnek körvonalait.

Elvárások-igények

„Milyen jelet mutatsz te, hogy lássuk és higgyünk neked?” (Jn 6,30).

Ismerős az a gyöngén megalapozott vélemény, hogy az ember teremtette az isteneket a kultúra egyik alacsony fokán. Ha

nem is ebben az abszurd formában, de valamiféle igazságot mégis hordoz ez a kijelentés. Hiszen a legtöbb ősi vallásban a legkülönfélébb emberi vágyak öltöttek szobrot, rendeződtek szertartásokká. Ezek a vágyak félelemből, vagy el nem ért vágyakból ötvöződtek. Így jöhettek létre ellentmondásos istenek, bálványok. Még a mono-teista jellegű vallások is lényegesen különböznek az újszövetségi kinyilatkoztatástól. Az emberi igények megszemélyesített istenkultuszai inkább „várakozó vallások” voltak. Itt az ember nem azt kereste, hogy mit akar vele, vagy tőle az isten, hanem ő akart valamit az istenektől. Ennek megfelelően alakult a kultusz is. Ha elvárásaikat nem teljesítette, „menesztette” őket, „megboszszulta” az áldozatok megtagadásával.

Bár nem ilyen istenképet tisztelt a zsidóság, mégis ezt a magatartásformát is megtaláljuk történelme folyamán. Az elvárások kultusza szinte állandóan kísértett. Olykor hiába volt ez az isten Egy, mégis ez az Egy a vallási gyakorlatban kicsinyes, számító, embereket osztályozó, szeszélyes isten volt. Szándékos a kisbetű használata, mert emberi vágyakból összerótt volt a kultusz tárgya.

Kiigazításra volt szükség és ez a kiigazítás magától Istentől jött. Ha ezt a kiiga-

zítást megváltásnak nevezzük, akkor világossá válik a János-prológ kijelentése: Övéi közé jött, de övéi nem fogadták be (Jn 1,11) és a Nikodémus-dialógus mondata: A világosság eljött a világba, de az emberek jobban szerették a sötétséget... (Jn 3,19).

Szembenállás az evangéliumok korában

Jézus jött el, hogy saját személyében igazítsa a monoteizmust, kinyilatkoztassa az Atyát. Jézus viszont olyan Istent mutatott be, aki nem egyezett az emberi elvárásokkal, ezért szükségszerűen megtörtént az összeütközés, ami főleg a várt messiás-eszme és a tényleges Messiás működése között csúcsosodott ki. A cselekedetek, amelyeket Jézus kívánt, úgy jelentek meg a hallgatóság előtt, mint az igaz Isten lényegéből eredő követelmények. Jézus azt hirdette, hogy először az Atya országát és igazságát kell keresnünk, azután alkalmazni és beteljesíteni a cselekedetekben. A metafora: hozzáigazodás valamihez, megváltozás! Ez a megfordítás csalódást és szembenállást keltett Jézussal szemben. Jézus nem volt hajlandó szentesíteni a rosszra irányuló igényeket, ezért félre kellett állítani.

Jézus nem akart földi értelemben vett szabadító lenni. Visszautasította a királyválasztást, amivel még tanítványai is többször előálltak. Jézus nem személyében, közvetlenül, és csodaszzerűen akarta megszüntetni a közösségi problémákat, hanem azt akarta, hogy követői az evangélium erejével oldják meg azokat.

Jézus nem állandósította a csodákat. A csalódottság akkor jelentkezett, amikor meglátták, hogy a gyógyítások csak jelei a bűnök bocsánatának. És a kenyérszaporítás sem ismétlődött, hanem ezután már az igazi, élő kenyérről beszélt (Jn 6,48). Azt akarta, hogy az igazi istentisztelet a kenyérgondok és emberi szenvedések fokozatos felszámolásával együtt valósuljon meg.

Jézus nem igazolta teljes egészében történelmüket, értékeiket, vallásos gyakorlatukat. A kortársak eljárása volt az egyistenhittel való kérdés, elődjeik mártírágának hangoztatása, a jócselekedetek dobraverése.

Jézus ezzel szemben azt tanítja, hogy az emberi érték szerzett-kapott lelki-szellemi kincs értéktelen, sőt, káros is lehet, ha „önmagában” marad. Minden érték abból adódik: ha kapcsolatban van a másik értékével, a másik emberrel, ha dillandóan felhasználódik, szolgálatba kerül: Búzaszem, talantumok, tiz szűz.

Az evilági igények megmaradtak. Jézus nem elégítette ki ezeket. Így természetszerűleg bekövetkezett a *konfliktus*, ami kezdetben hallgatóinak csalódást okozott, később ellenállást váltott ki és csak alkalmas időre és alkalmas körülményekre várta, hogy Jézus halálával végződjön. Úgy tűnik, mintha ezzel meg is szűnt volna a mintegy három évig tartó éles ellentét. A történelmi Jézust az akkori zsidóság egyik zárt köre a megoldott problémák listájára helyezte.

A feltámadás ténye és az élő hit időszakában azonban egy egészen más világot nyitott meg. Sematikus szemléletmóddal azt gondolhatjuk, hogy ezentúl csak kétféle állásfoglalás létezhet Jézussal kapcsolatban: a tagadásból táplálkozó elutasítás és a hitből fakadó evangéliumi cselekedetek.

Pedig az idők folyamán sokkal bonyolultabbá vált a probléma, sokkal áttekinthetlenebb lett az állásfoglalások árnyalati rendszere. Ha elfogadjuk, hogy mindez a Jézus-eseményre figyelő embercsoportok — nemcsak egy zárt történelmi korszak — eljárása volt, hanem az egész emberiség életét végigkísérő magatartásforma — a „más mint mi” ellentétében —, akkor nyugodtan kiszélesíthetjük az evangéliumi történetet. Azt állíthatjuk, hogy az Egyház történetében mindig és most is, ugyanolyan visszahatást vált ki Jézus személye és örömhíre, mint akkor. Nem lehet egyszerűen hívókról és nemhívókról beszélni, hanem sokféle állásfoglalásról, amelyik közül az egyik őszintébb, közelebb vagy távolabb áll a keresztény nyíltsághoz viszonyítva.

Az ellenállás Jézussal szemben ma is létezik és él, még a hit és vallásosság lepleiben is, akár az emberséget túlságosan megnyirbáló intellektualizmusban, akár a cselekedetek „önmegváltó vallásaiban”.

Molnár Béla

Számunk írói:

Belon Gellért plébános, Jánoshalma — *Gál Ferenc*, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — *Hajdók János* ny. tanár, Budapest — *Kaulics László*, a Hittudományi Akadémia hallgatója, Budapest — *Molnár Béla* káplán, Budapest — *Tarjányi Béla*, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — *Tomka Ferenc* teológiai tanár, Eger — *Várkonyi Imre* prépost-kanonok, az Actio Catholica országos igazgatója, Budapest

A számunkban közölt illusztráció *Suda Gábor* munkája.

INHALT

IMRE VÁRKONYI: Die dreissig Jahre – drei Skizzen aus den Jahrzehnten nach der Befreiung

PAUL VI.: Erneuerung: Zurückkehr zu den Quellen

AUFSÄTZE

BÉLA TARJÁNYI: Erfüllung der alttestamentlichen Prophetien im Neuen Testament

FERENC GÁL: Dämonenglaube und die Heilige Schrift

JÁNOS HAJDÓK: Der Psalter in der Hand des heutigen Menschen

GELLÉRT BELON: Jesus und Bibel

DURCHBLICKE

Wege und Lösungen in der Erläuterung der Hl. Schrift (A. Sz.)

EXEGESE UND KERYGMA

Homilienentwürfe vom 31-sten Sonntag in Jahreskreis bis zum 4-ten Adventssonntag (*Ferenc Gál*)

FORUM

Erwägungen zu den Möglichkeiten der erneuerten Liturgie (*Ferenc Tomka*)

REVUE

„Ihr seid heroische Generation!“ (Erinnerungen der ehemaligen Mitglieder der Priesterseminars von Budapest) (TEOLÓGIA-Gespräch) (M. Sz.)

Der Wahrheit unseres Lebens (— z — a —)

„Daran werden alle erkennen“ (Jo 13,35) (*Ferenc Tomka*)

THEOLOGISCH-SEELSORGLICHE NOTIZEN

Tolle, lege!

„Versöhnung“ in der Heiligen Schrift (—nr.—)

„Die Wahrheit ist in Jesus“ (Eph 4,21) (*László Kaulics*)

„Von da an zogen sich viele zurück...“ (Jo 6,66) (*Béla Molnár*)

18,—Ft

SOMMAIRE

IMRE VÁRKONYI: Trente ans, — trois aperçus des décennies d'après la Libération

PAUL VI.: Renouveau: retour aux sources

ÉTUDES

BÉLA TARJÁNYI: Accomplissement des prophéties de l'Ancien Testament dans le Nouveau Testament

FERENC GÁL: La croyance de démon et l'Écriture Sainte

JÁNOS HAJDÓK: Le psautier dans la main de l'homme moderne

GELLÉRT BELON: Jésus et la Bible

HORIZONS

Des voies et des solutions dans les recherches sur l'Écriture Sainte (A. Sz.)

EXEGÈSE ET KÉRYGME

Notices de l'homélie du 31e dimanche de l'année jusqu'au 4e dimanche de l'avent (Ferenc Gál)

FORUM

Réflexions à propos de la liturgie nouvelle (Ferenc Tomka)

REVUE

„Vous êtes une génération héroïque!” (Souvenirs des séminaristes d'autrefois de Budapest) Entretien de TEOLÓGIA (M. Sz.)

„La vérité de notre vie (-z-a-)

„A ceci tous vous reconnaîtront . . .” (Jn 13,35)

NOTES THÉOLOGICO-PASTORALES

Tolle, lege!

Réconciliation” dans l'Écriture Sainte (—nr —)

„La vérité qui est en Jésus” (Ep 4,21) (László Kaulics)

„Dées lors nombreux se retirèrent . . .” (Jn 6,66) (Béla Molnár)

TEOLOGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4—8. II. lépcső 1. 8. (A kéziratokat kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre. — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 72,— Ft Egyes szám ára: 18,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511—324 számú csekk számláján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 6,— USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendeltetésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva.

75-2798 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Melles Rezső

Index szám 25 821
